

Ministerie van Financiën

Het Blauwe Boekje 2021-2022

De economie en overheidsfinanciën
in grafieken en tabellen

Samen werken
aan een financieel
gezond Nederland

Ministerie van Financiën
Directie Algemene Financiële en Economische Politiek

Sjors van Wickeren
Yara van Hal

September 2021

Inhoud

Hoofdstuk 1 Nederland in cijfers	3
1.1 De Nederlandse bevolking	4
1.2 Nederlandse leefomgeving	8
1.3 Nederlandse infrastructuur	10
Hoofdstuk 2 De Nederlandse economie	11
2.1 Macro-economische indicatoren.....	12
2.2 Arbeidsmarkt.....	21
2.3 Huishoudens en inkomen	29
2.4 Vermogens en schulden	32
2.5 Ongelijkheid en armoede.....	34
2.6 Klimaat en energie	38
2.7 Welzijn en gezondheid	41
2.8 Huizenmarkt en huizenbezit.....	49
2.9 Digitalisering	51
2.10 Kansen in Nederland.....	54
Hoofdstuk 3 Overheidsfinanciën	60
3.1 Saldo en schuld.....	61
3.2 Coronamaatregelen	64
3.3 Overheidsuitgaven 2022	66
3.4 Overheidsinkomsten	77

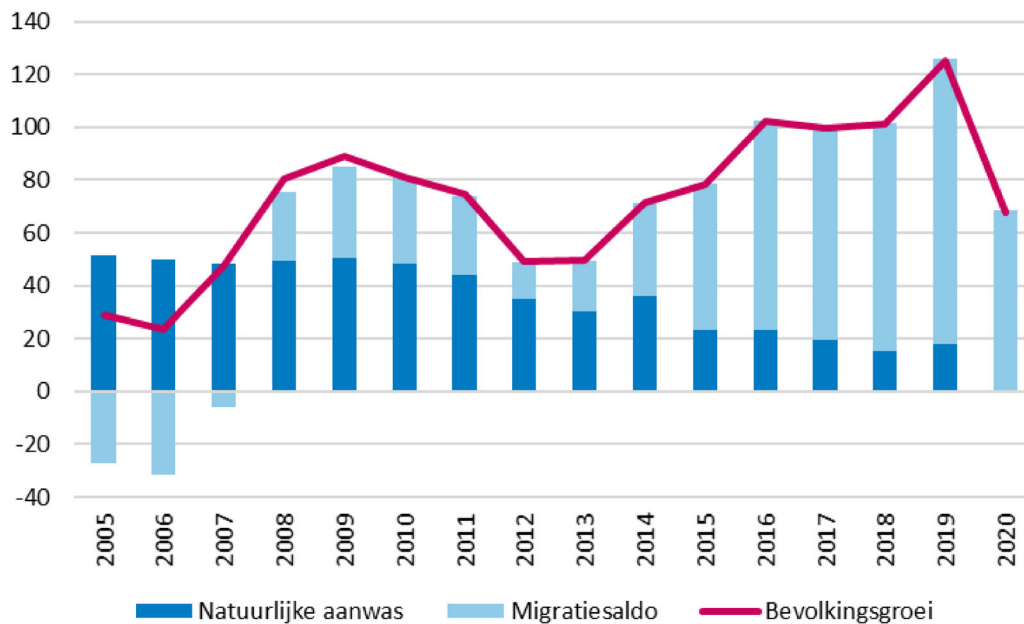
Hoofdstuk 1

Nederland in cijfers

1.1 De Nederlandse bevolking

De Nederlandse bevolking groeit minder snel door hogere sterfte en lagere migratie tijdens de coronacrisis.

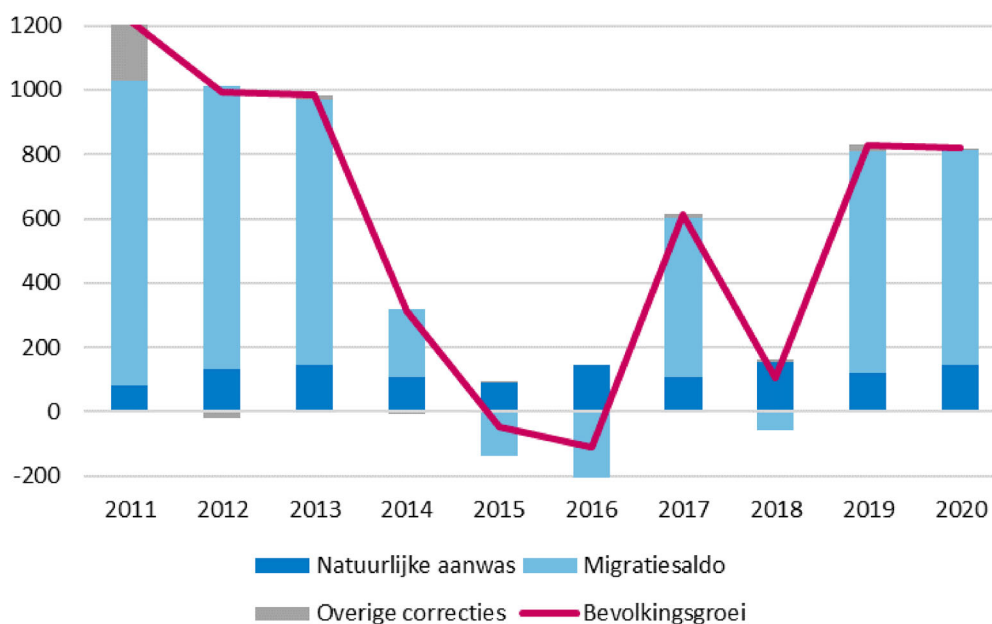
1.1.1. Bevolkingsontwikkeling Nederland sinds 2000 (X 1.000 personen)

Bron: CBS

Ook in Caribisch Nederland steeg het inwoneraantal, voornamelijk door migratie.

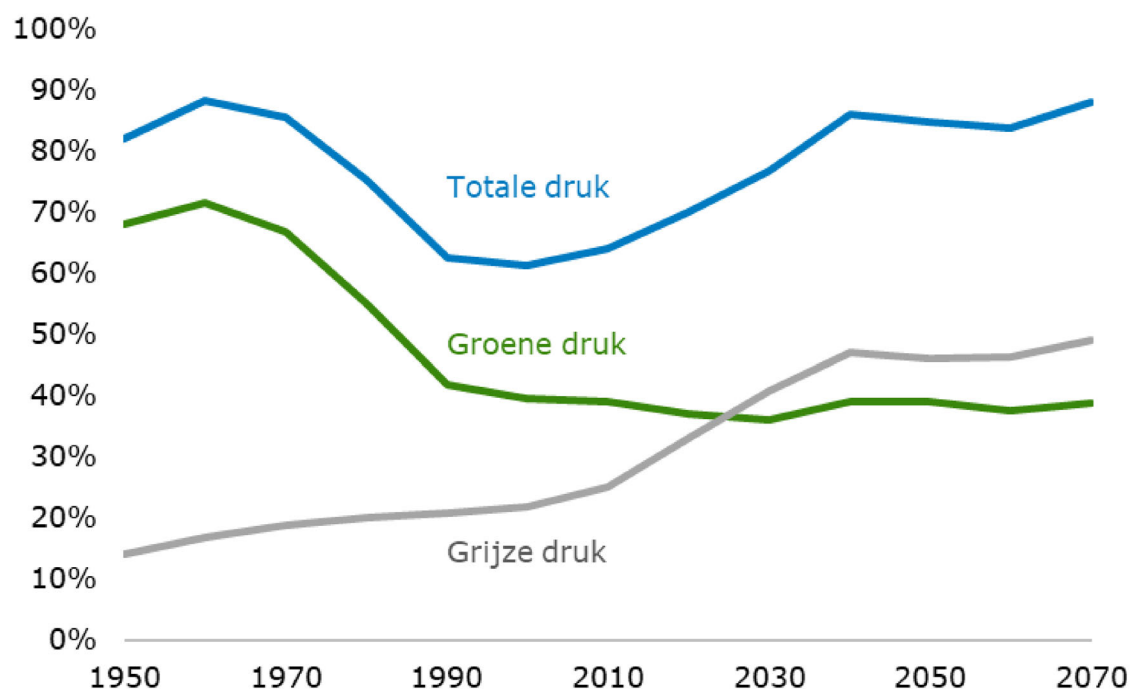
1.1.2 Bevolkingsontwikkeling Caribisch Nederland

Bron: CBS

Het aandeel van mensen in de samenleving dat onder de 20 of boven de 65 jaar oud is, stijgt naar verwachting de komende decennia.

1.1.3 Demografische druk in Nederland van 1950 tot 2070 (prognose)

Totale druk: Aandeel som van 0-20-jarigen en 65-plussers t.o.v. 20-65-jarigen

Groene druk: Aandeel 0-20-jarigen t.o.v. 20-65-jarigen

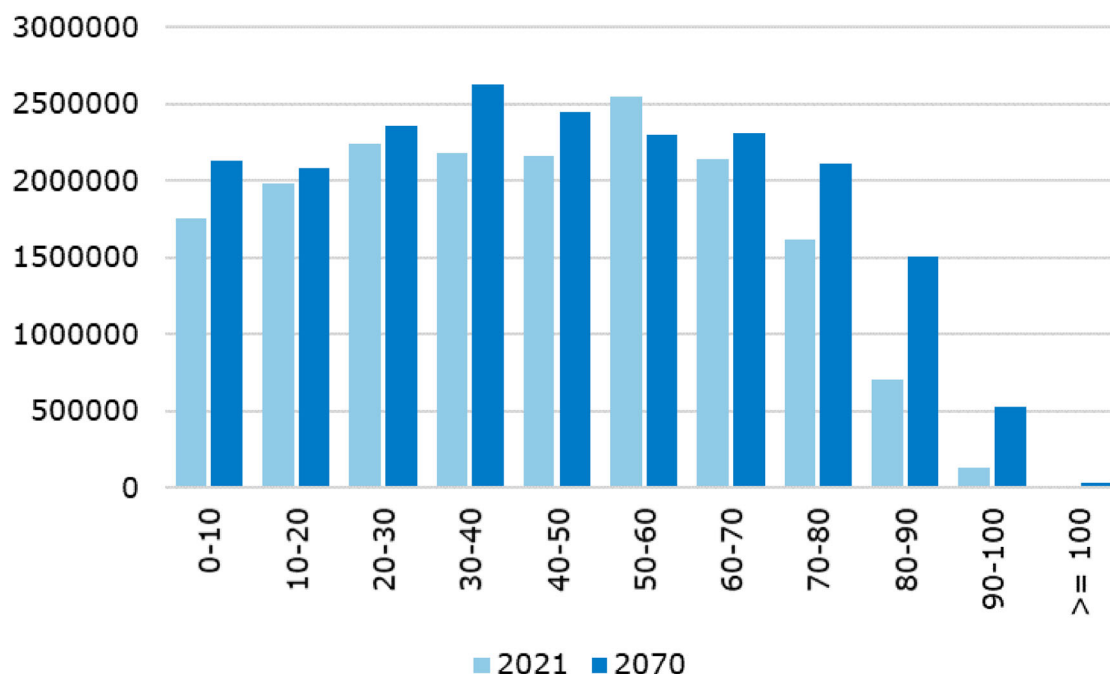
Grijze druk: Aandeel 65-plussers t.o.v. 20-65-jarigen

Deze definitie sluit aan bij de methodiek van CBS.

Bron: CBS

De verdeling van leeftijden van de Nederlandse bevolking wordt steeds gelijkmatiger.

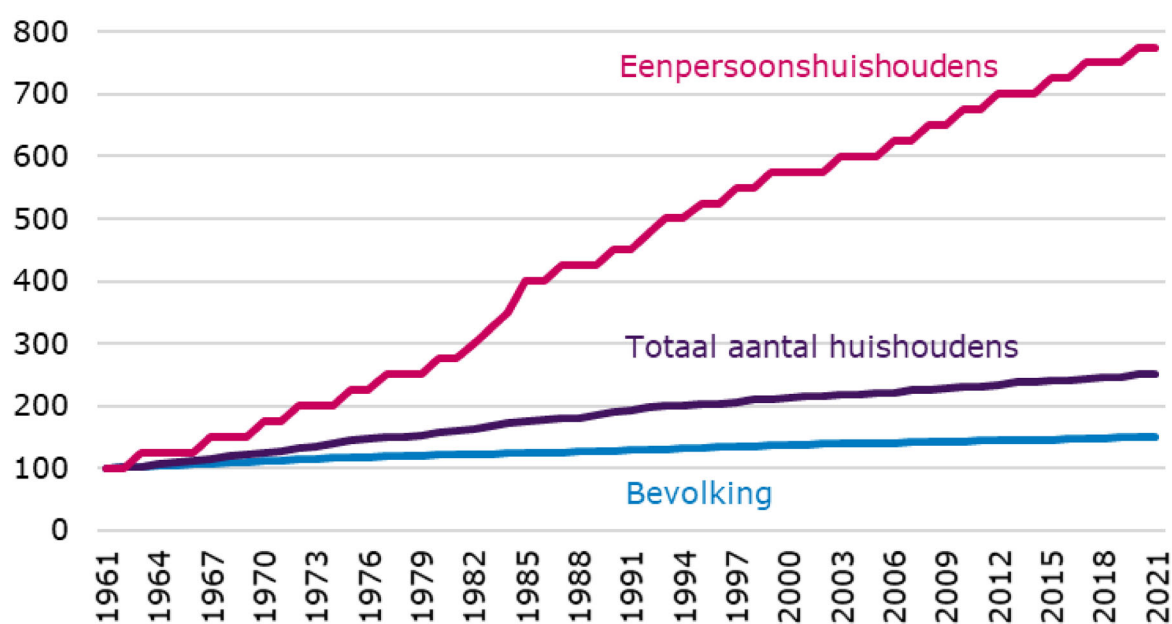
1.1.4 Aantal mensen per leeftijdscohort in 2021 en 2070

Bron: CBS

Doordat huishoudens steeds kleiner worden, stijgt het aantal huishoudens harder dan de bevolking.

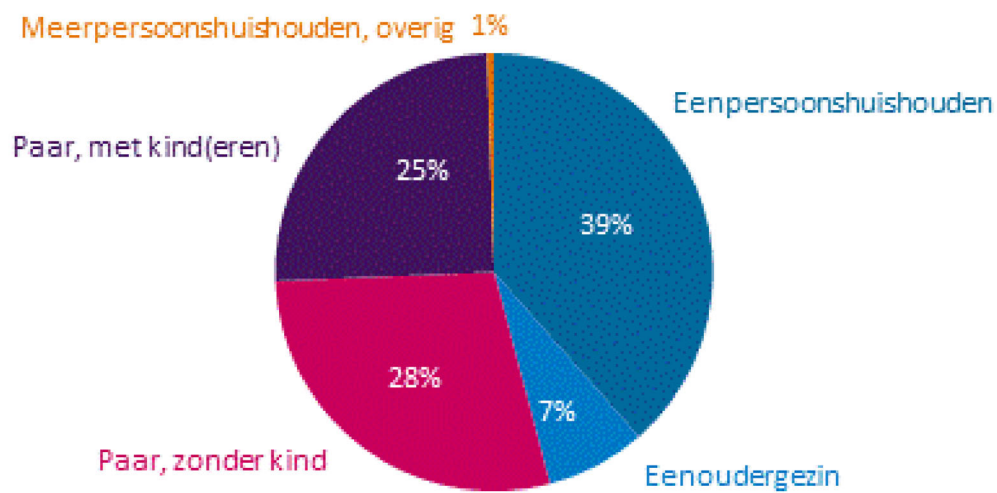
1.1.5 Ontwikkeling huishoudens t.o.v van ontwikkeling van bevolking (1960 = 100)

Bron: CBS

Van alle huishoudens in 2021 is 39% een eenpersoonshuishouden.

1.1.6 Samenstelling van Nederlandse huishoudens per 1 januari 2021

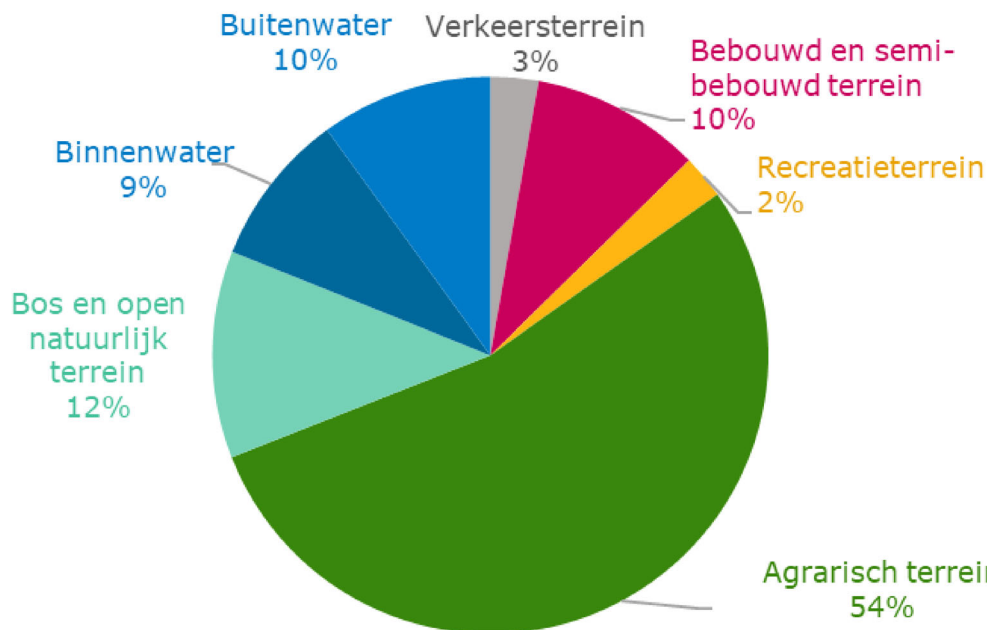

Bron: CBS

1.2 Nederlandse leefomgeving

Nederland bestaat voor 19% uit water, ongeveer 10% uit (semi-)bebouwd terrein en meer dan 50% wordt ingezet voor agrarisch gebruik.

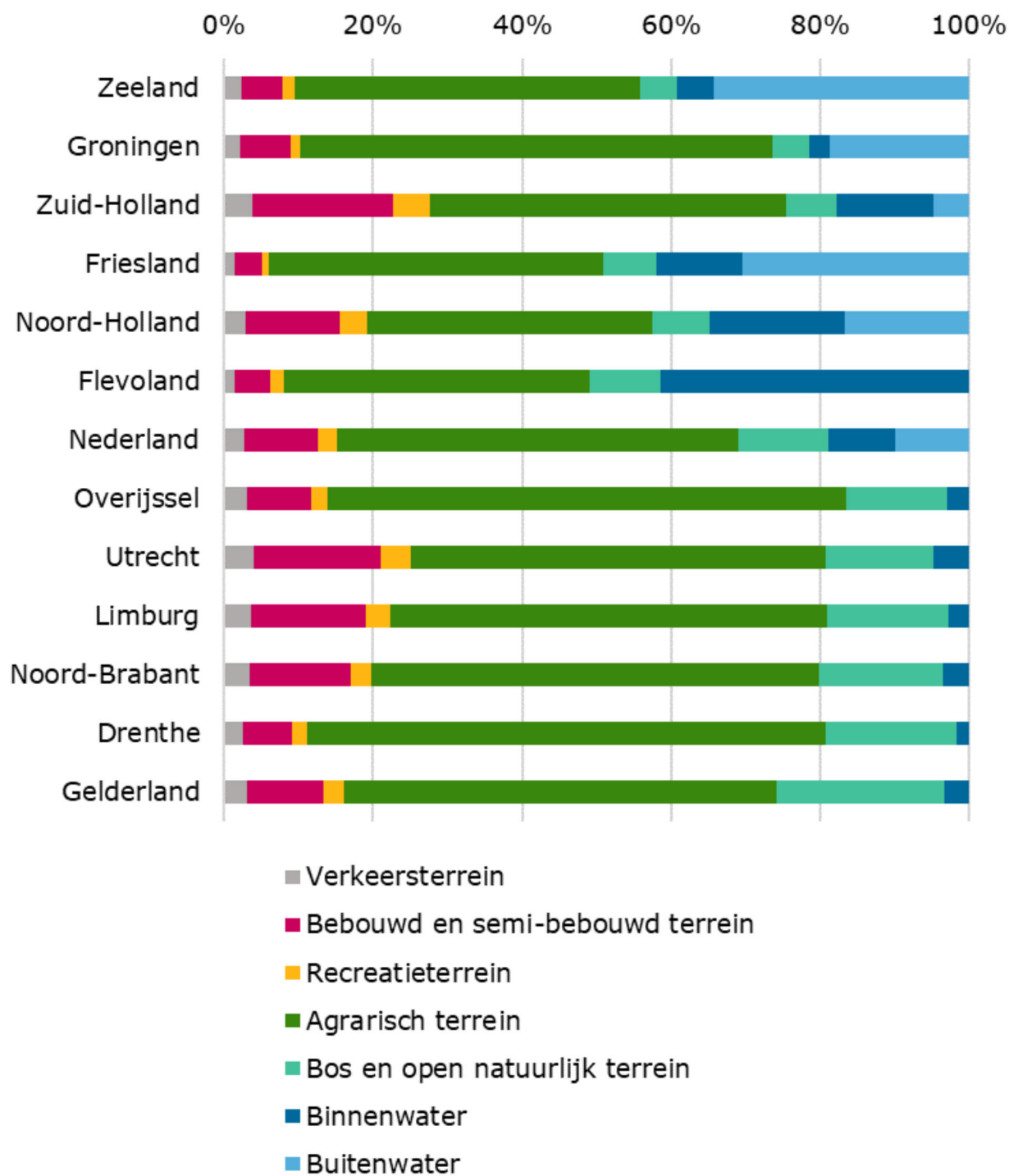
1.2.1 Bodemgebruik Nederland 2015

Bron: CBS

Gelderland heeft het grootste aandeel natuurlijk terrein op land. Friesland bestaat voor bijna een derde uit water en telt de meeste natuurlijke hectares als, naast bos en open natuurlijk terrein, ook binnen- en buitenwater wordt meegenomen.

1.2.2 Relatief gebruik van de bodem per provincie in 2015

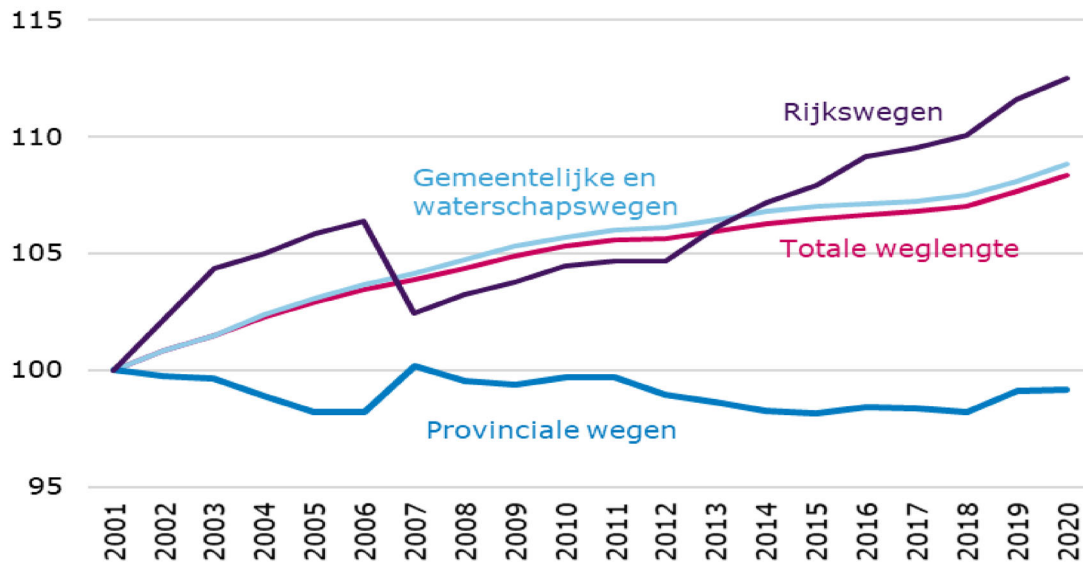

Bron: CBS

1.3 Nederlandse infrastructuur

Sinds 2001 zijn rijkswegen relatief het meest gegroeid.

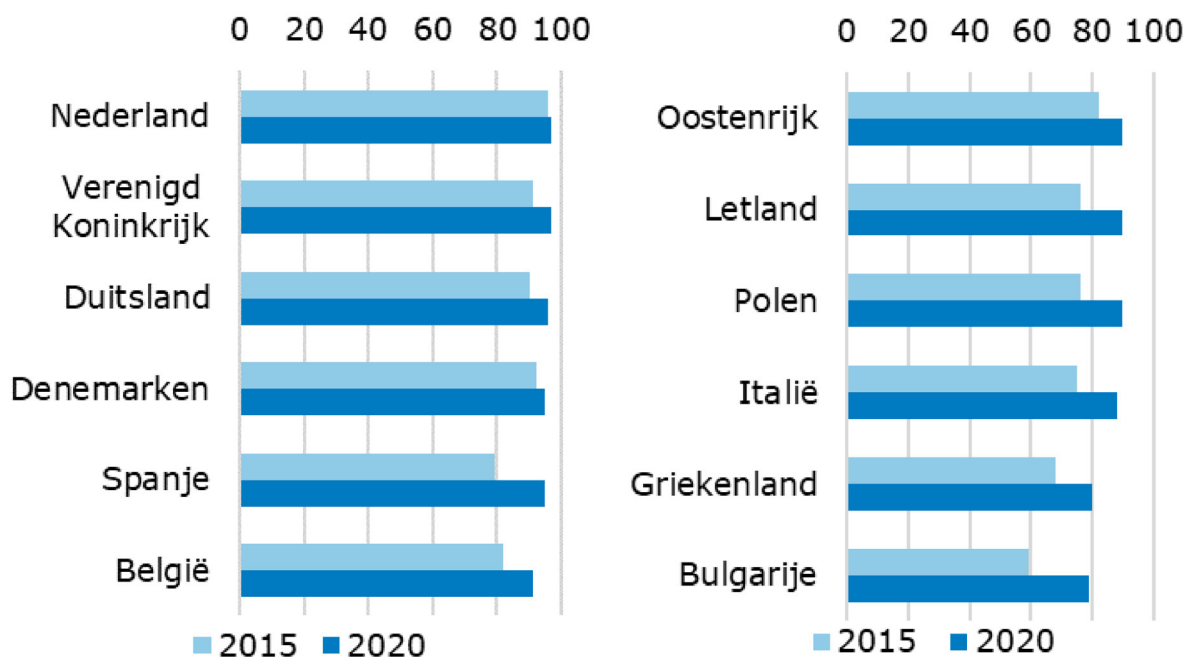
1.3.1 Relatieve groei wegennet sinds 2001

Bron: CBS

Nederland loopt nog steeds voorop met internettoegang, maar andere Europese landen lopen in.

1.3.2 Percentage inwoners met internettoegang

Bron: Eurostat

Hoofdstuk 2

De Nederlandse economie

2.1 Macro-economische indicatoren

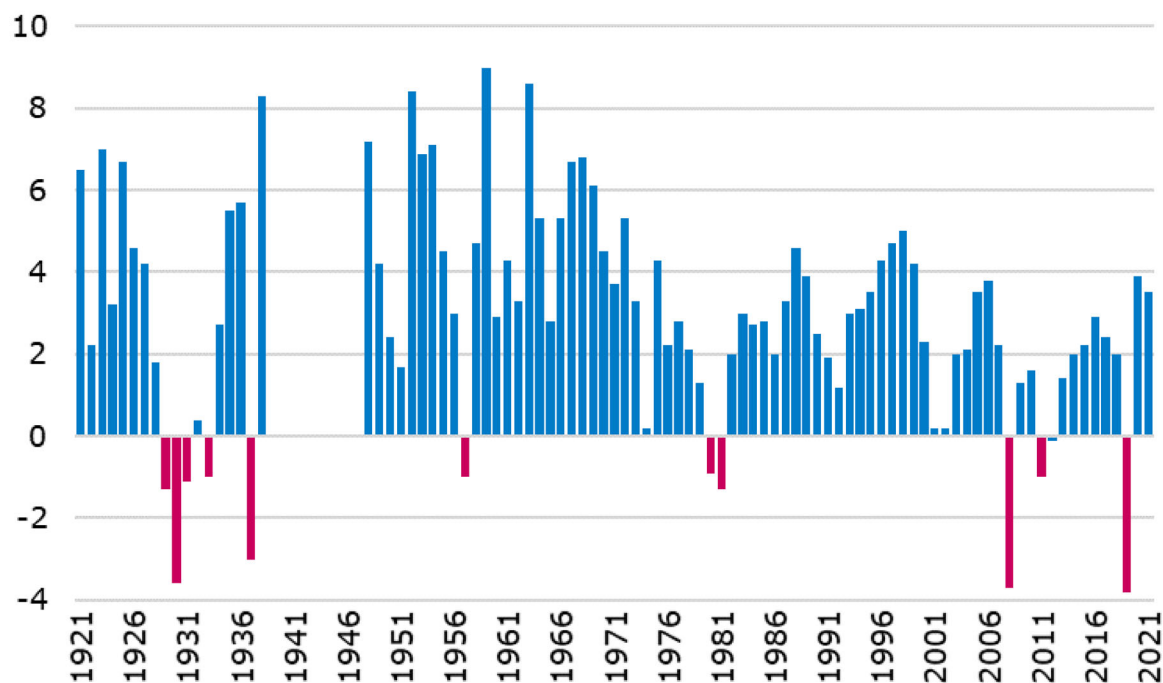
Het bbp van Nederland groeit in 2021 met 3,8% tot €849,5 miljard.

2.1.1 Kerncijfers Nederlandse economie			
	2020	2021	2022
Bbp (waarde in miljard euro)	800,1	849,7	894,8
Bbp per hoofd (in euro)	45.962	48.626	50.909
Reële bbp-groei (in %)	-3,8	3,9	3,5
Inflatie (hicp)	1,1	1,9	1,8
Koopkracht, statisch, mediaan huishoudens (%)	2,5	0,8	0,1
Arbeidsproductiviteit (bedrijven)	-1,2	1,5	1,4
Individuele spaarquote (% beschikbaar inkomen)	11,6	11,4	6,8
Consumptie huishoudens (groei in %)	-6,6	2,4	5,8
Consumptie overheid (groei in %)	1,0	6,0	1,5
Investerings (incl. voorraden) (groei in %)	-5,4	1,7	3,6
Uitvoer van goederen en diensten (groei in %)	-4,8	6,8	5,4
Invoer van goederen en diensten (groei in %)	-5,5	6,5	6,4
Saldo lopende rekening (niveau in % bbp)	7,0	8,2	8,9
Bevolking (in miljoenen)	17,41	17,47	17,55
Beroepsbevolking (in duizend personen)	9.308	9.335	9.445
Werkloosheid (in %)	3,8	3,4	3,5
Aantal werklozen (in duizend personen)	357	313	328
Aantal werkenden (in duizend personen)	8.951	9.025	9.120
Gewerkte uren (groei in %)	-2,7	2,3	1,8
Groei contractloon marktsector (%)	2,8	1,9	2,2
Lange rente Nederland (niveau in %)	-0,4	-0,3	-0,3
EMU-schuld (% bbp)	54,5	57,8	57,7
EMU-saldo (% bbp)	-4,3	-6,0	-2,4

Bron: CPB, Ministerie van Financiën

Het bbp is eind 2021 naar verwachting op het niveau van voor de coronacrisis...

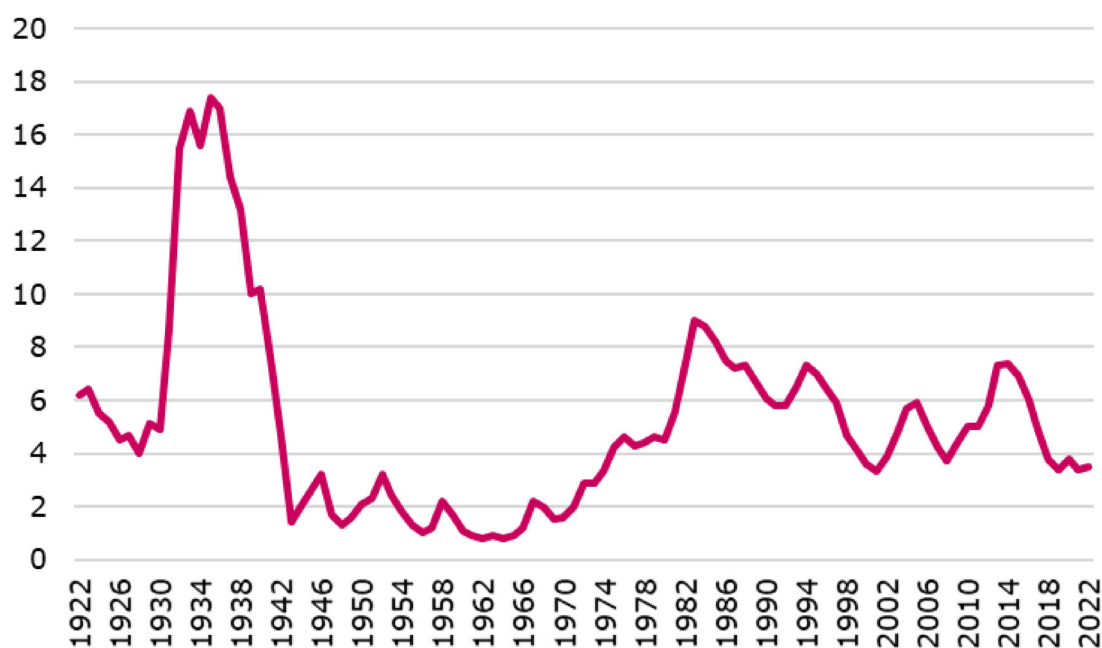
2.1.2 Groei van het bbp (in procent per jaar, reëel)

Bron: CBS, CPB

... terwijl de werkloosheid laag blijft.

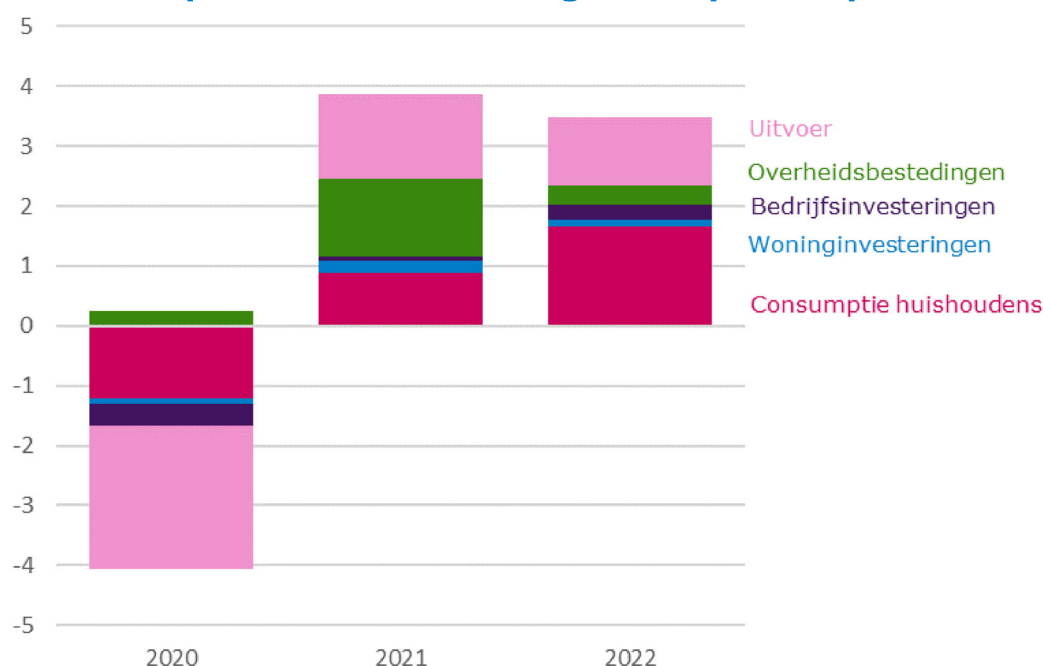
2.1.3 Werkloosheid (% beroepsbevolking)

Bron: CBS, CPB

Economisch herstel wordt gedragen door toenemende uitvoer, overheidsbestedingen en consumptie.

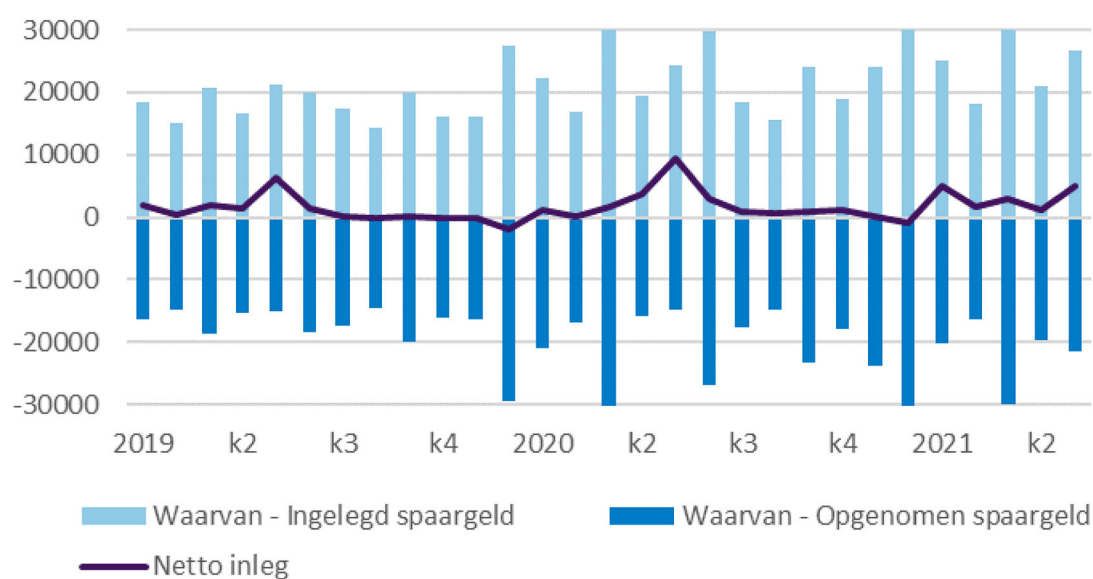
2.1.4 Opbouw economische groei in procentpunten

Bron: CPB

Huishoudens zijn in de crisis noodgedwongen en uit voorzorg minder gaan consumeren en meer gaan sparen...

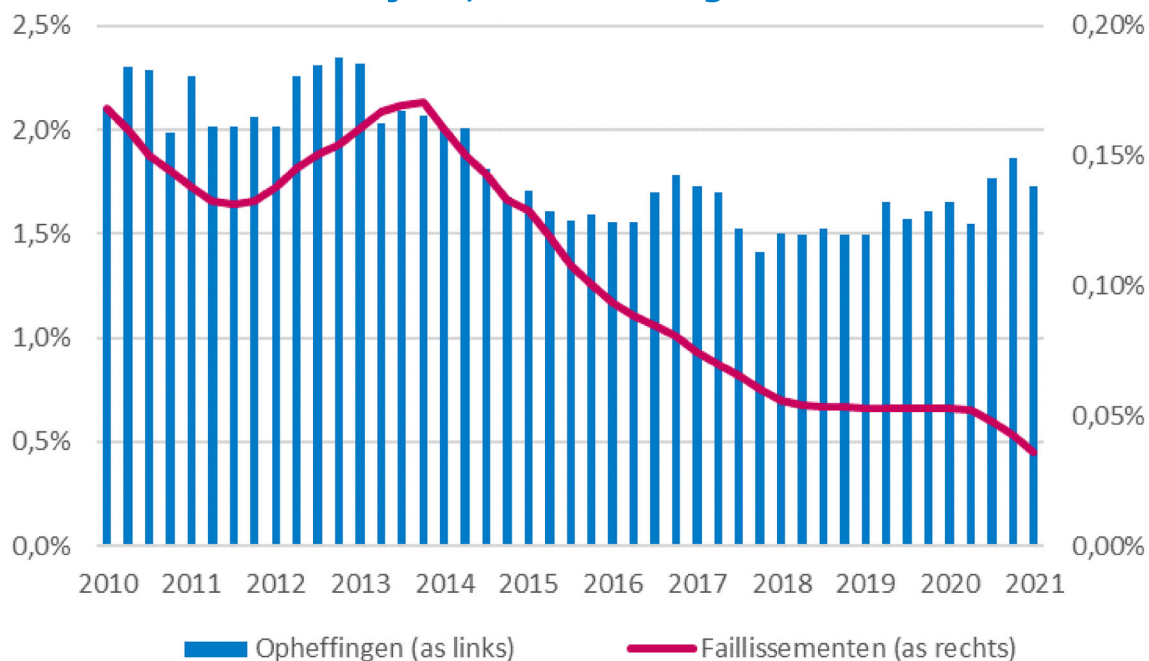
2.1.5 Ontwikkeling spaargeld Nederlandse huishoudens (miljard euro)

Bron: DNB

... het aantal faillissementen is sinds het begin van de crisis laag, mede door de steunpakketten...

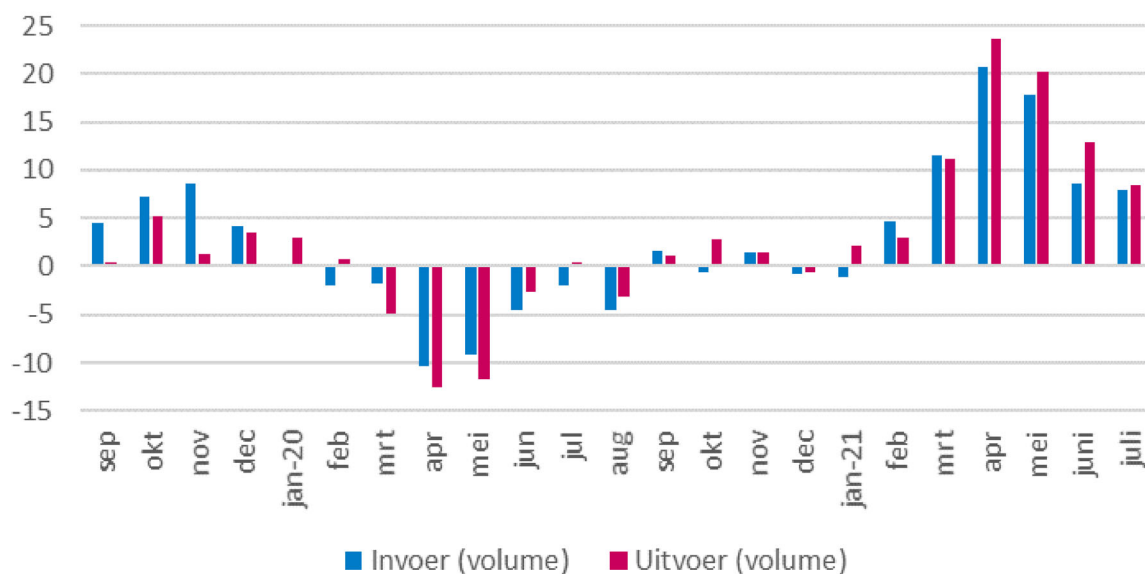
2.1.6 Faillissementen en opheffingen als percentage van het aantal bedrijven, 12-maands gemiddelde

Bron: CBS, Miljoenennota

... de in- en uitvoer kreeg in 2020 een klap maar herstelt dit jaar snel...

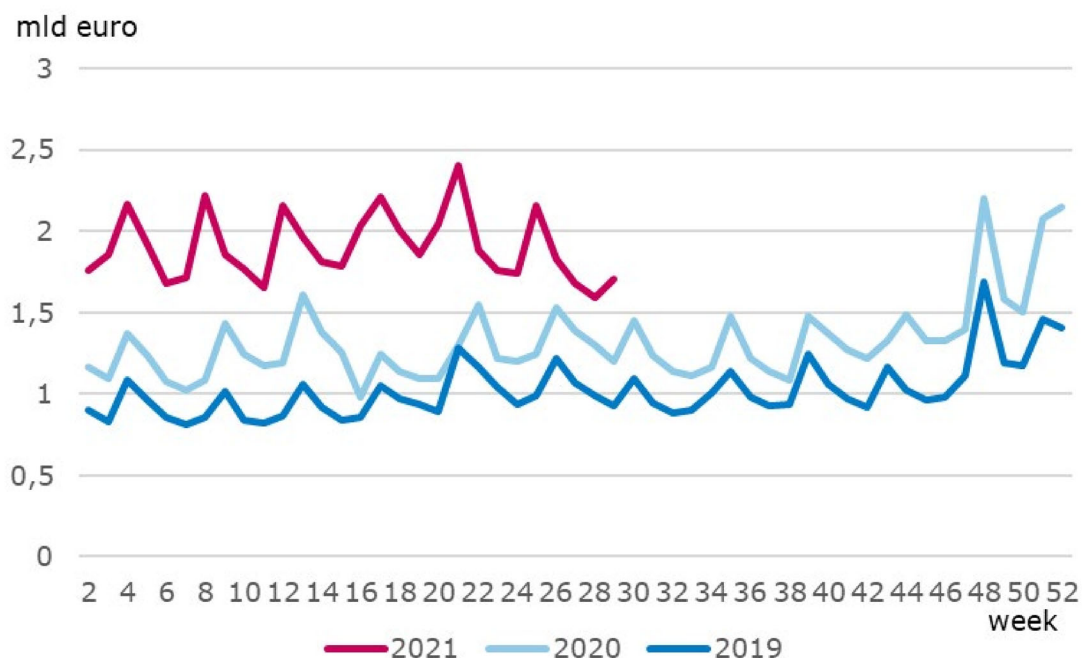
2.1.7 Jaar-op-jaar ontwikkeling in- en uitvoer goederen, in %

Bron: CBS

...en in het betalingsverkeer is het economisch herstel waarneembaar.

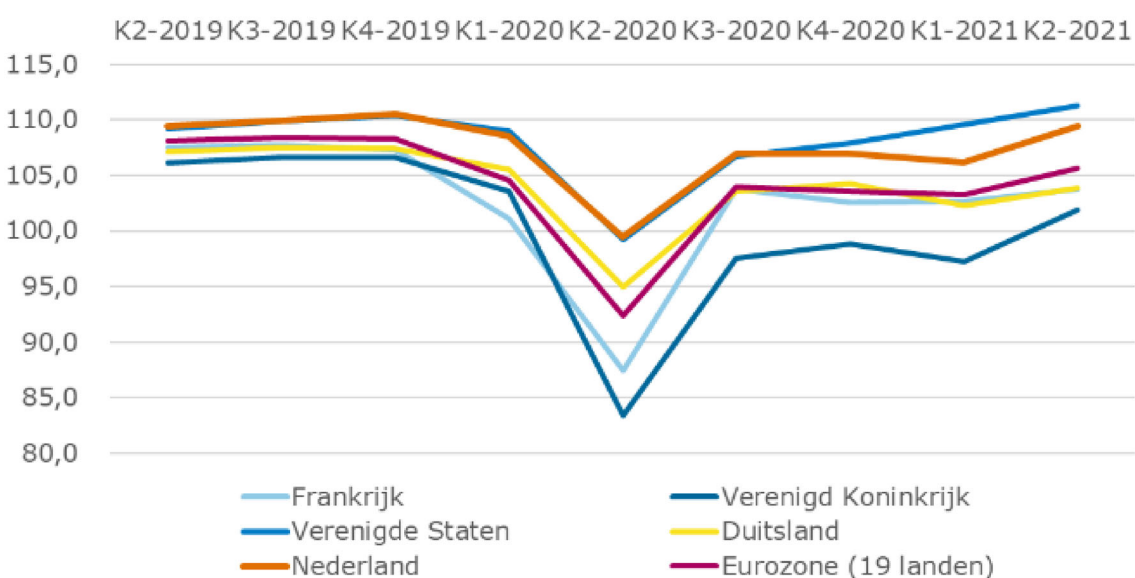
2.1.8 Totaalbedrag iDEAL-transacties per week

Bron: CBS

Ook in internationaal opzicht was de economische klap van de coronacrisis in Nederland beperkt.

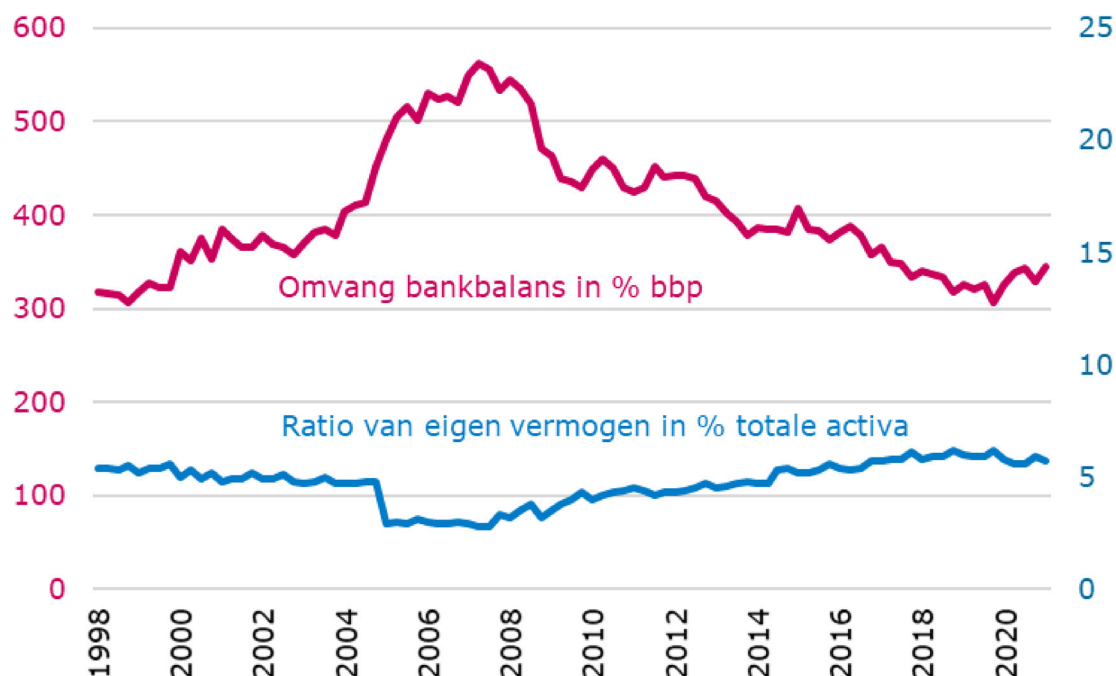
2.1.9 Bbp-groei in indexcijfers (2015=100).

Bron: OESO

Het eigen vermogen van Nederlandse banken is na de vorige crisis weinig gestegen maar blijft nu wel stabiel...

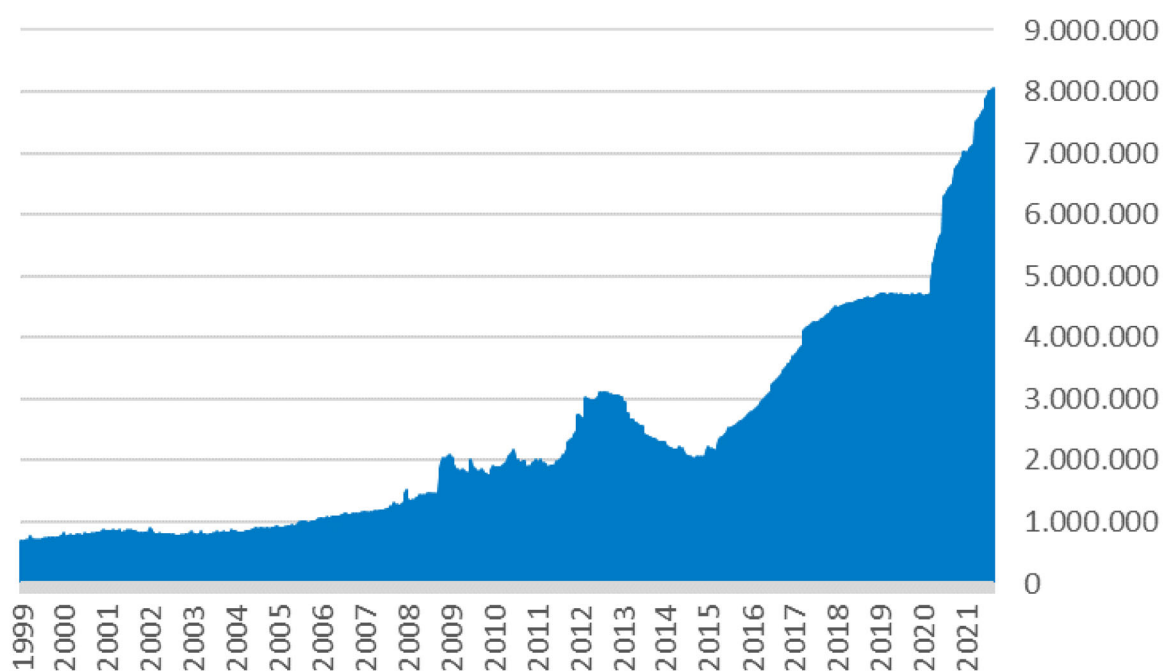
2.1.10 Balansomvang en leverage ratio Nederlandse banken

Bron: DNB

... maar de balansomvang van Europese centrale banken groeit snel door stimuleringsprogramma's.

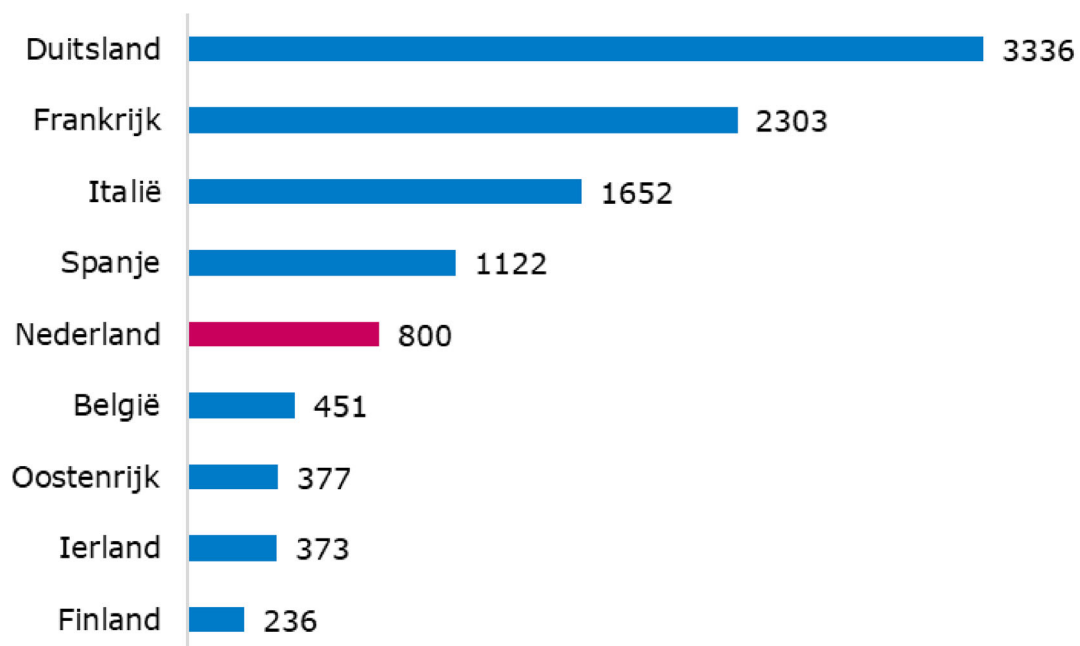
2.1.11 Balanstotaal van het Eurosysteem, in miljoenen euro's

Bron: ECB

Nederland is de vijfde economie van de eurozone...

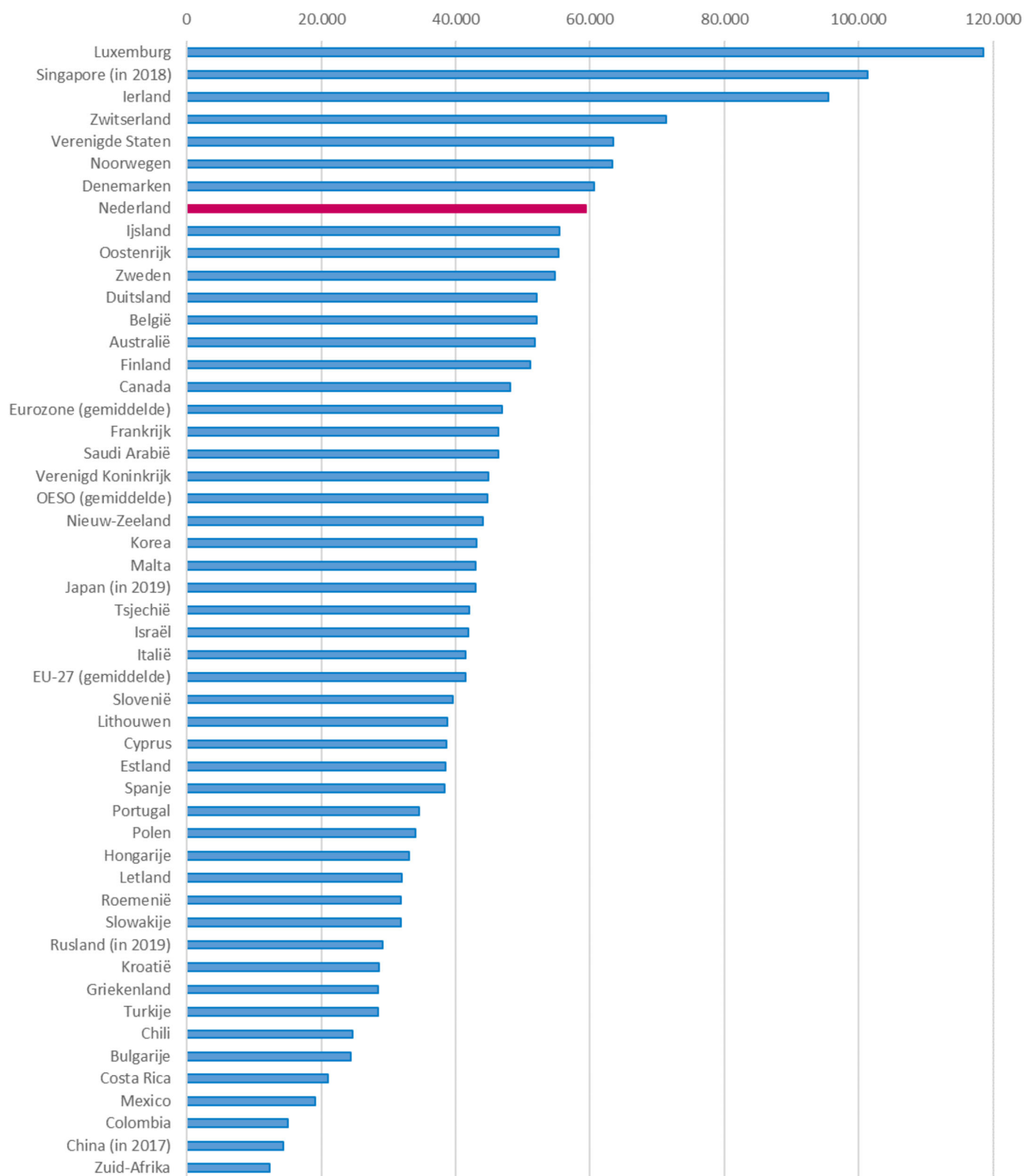
2.1.12 Bbp in miljarden euro's, 2020

Bron: Eurostat

... en is een van de rijkste landen ter wereld op basis van
bbp per hoofd van de bevolking.

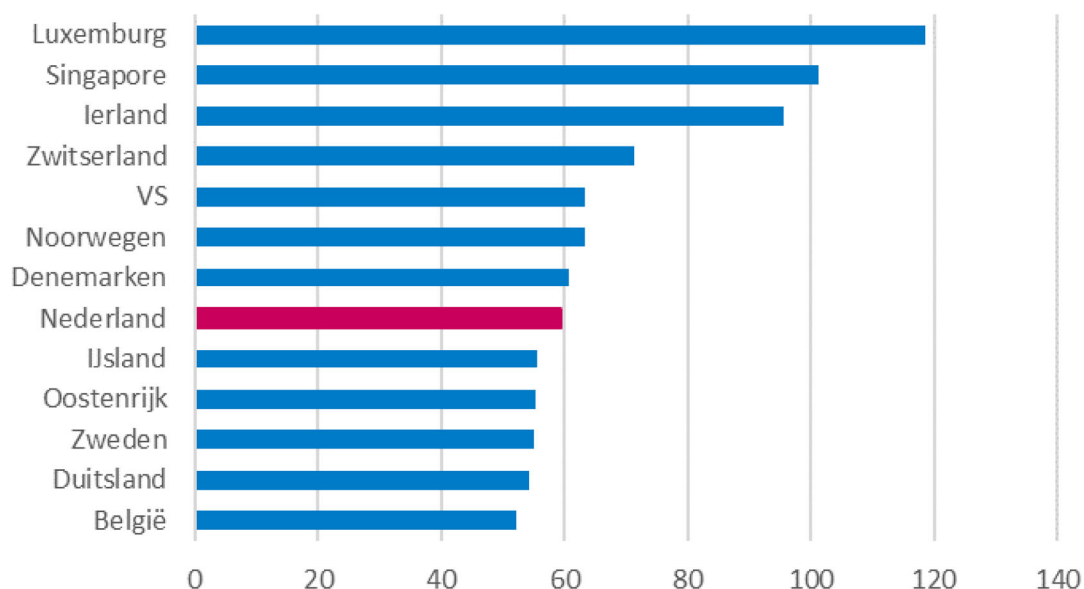
2.1.13 Bbp per hoofd in dollars, 2020

Bron: Eurostat

Het niveau van de arbeidsproductiviteit is hoog...

2.1.14 Top 12 landen bbp per gewerkt uur (in duizenden USD), 2020*

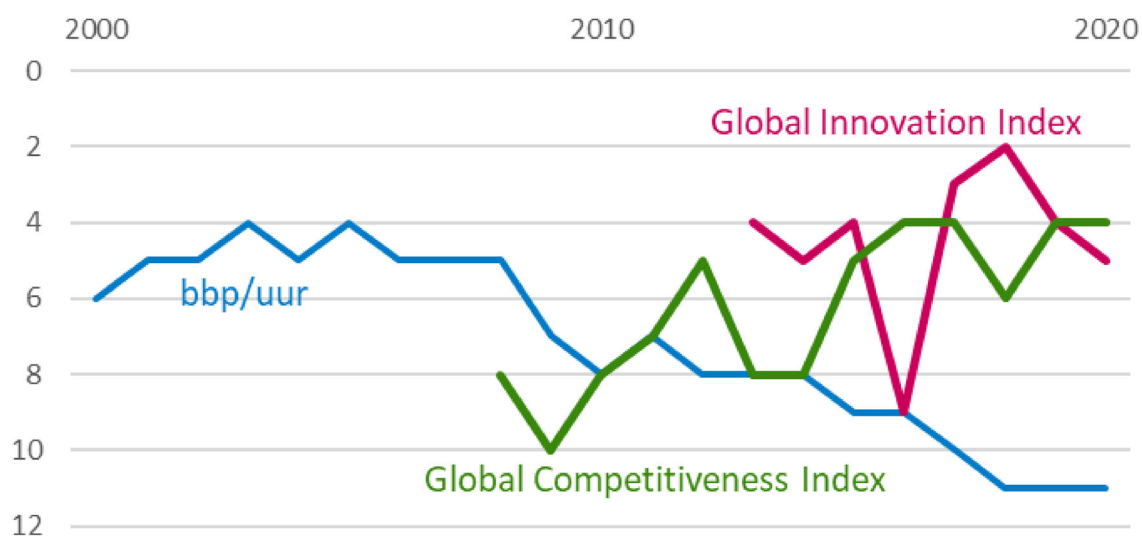

* Voor Luxemburg, Singapore en Ierland is bbp/uur geen representatieve maatstaf omdat zij door de unieke kenmerken van hun economie een zeer hoog bbp hebben.

Bron: OESO

...maar de productiviteitsgroei is, meer dan elders, teruggelopen. Nederland scoort wel goed op de indicator voor innovatie en concurrentievermogen.

2.1.15 Positie Nederland op ranglijst bbp/gewerkt uur binnen de OESO, GII en GCI

Bron: OESO, WEF

2.2 Arbeidsmarkt

2.2.1 Kerncijfers Arbeid, 2021 (stand 2 ^e kwartaal)		
	Aantal personen	Als percentage van werkzame beroepsbevolking
Bevolking 15-75 jaar	13 113 000	
Beroepsbevolking	9 338 000	
Werkzame beroepsbevolking	9 032 000	
Werkloze beroepsbevolking	306 000	
Positie in de werkkring		
<i>Werknemer</i>	7 481 000	82,83%
Werknemer met vaste arbeidsrelatie	5 777 000	63,96%
Werknemer met flexibele arbeidsrelatie	1 705 000	18,88%
<i>Zelfstandige</i>	1 550 000	17,16%
Zelfstandige zonder personeel (zzp)	1 178 000	13,04%
Zelfstandige met personeel	347 000	3,84%
Meewerkend gezinslid	25 000	0,28%
Arbeidsduur		
<i>Deeltijd</i>		
Totaal deeltijd	4 501 000	49,83%
Minder dan 20 uur per week	1 634 000	18,09%
20 tot 35 uur per week	2 867 000	31,74%
<i>Voltijd</i>		
Totaal voltijd (35 uur of meer)	4 531 000	50,17%
Bruto arbeidsparticipatie ¹	71,20%	
Netto arbeidsparticipatie ²	68,90%	

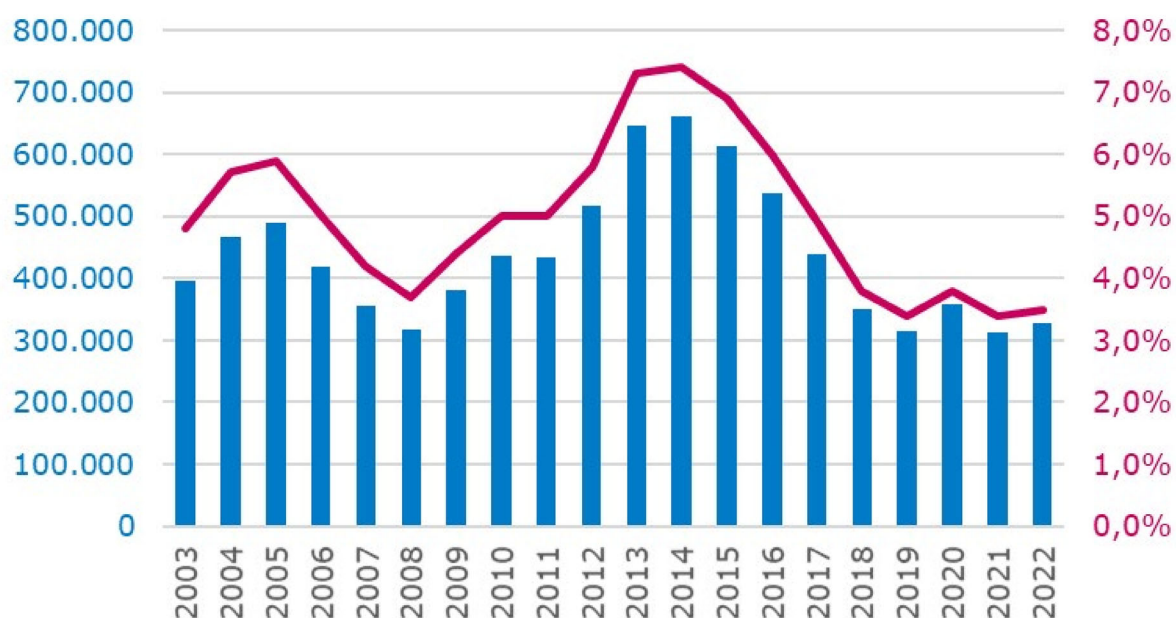
Bron: CBS

¹percentage 15-75 jarigen dat behoort tot de beroepsbevolking

²percentage 15-75 jarigen met werk

De werkloosheid is historisch laag...

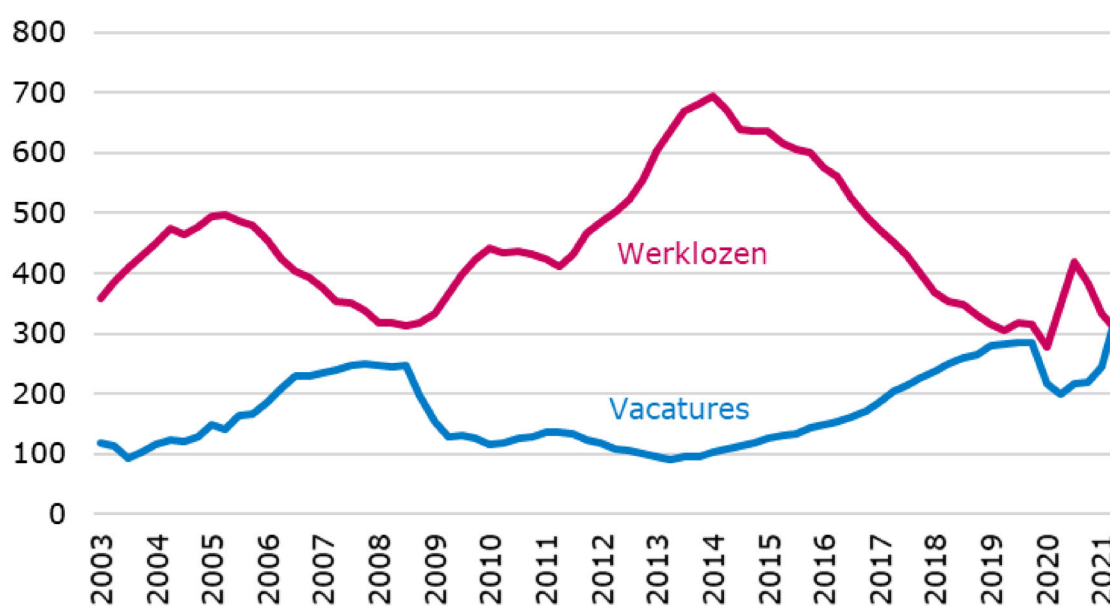
2.2.2 Werkloze beroepsbevolking (aantal personen en % beroepsbevolking)

Bron: CBS, CPB

... en de krapte op de arbeidsmarkt houdt aan, er zijn zelfs meer vacatures dan werklozen.

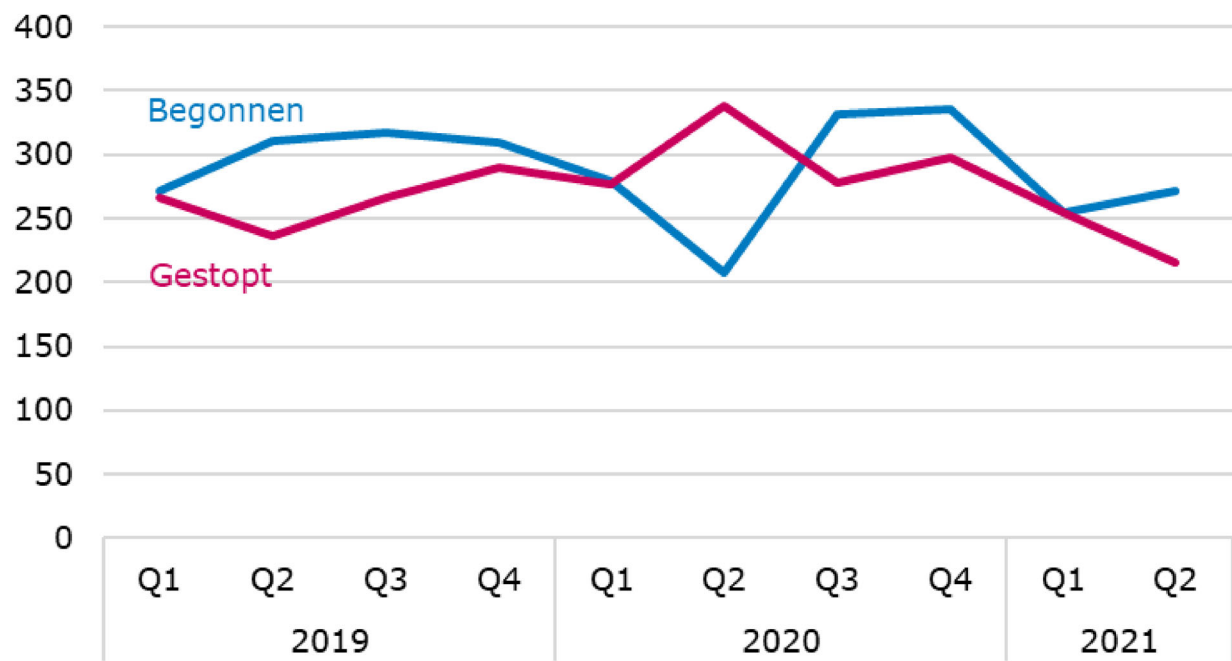
2.2.3 Ontwikkeling aantal werklozen en vacatures (x1.000) tot en met 2021 Q2

Bron: CBS

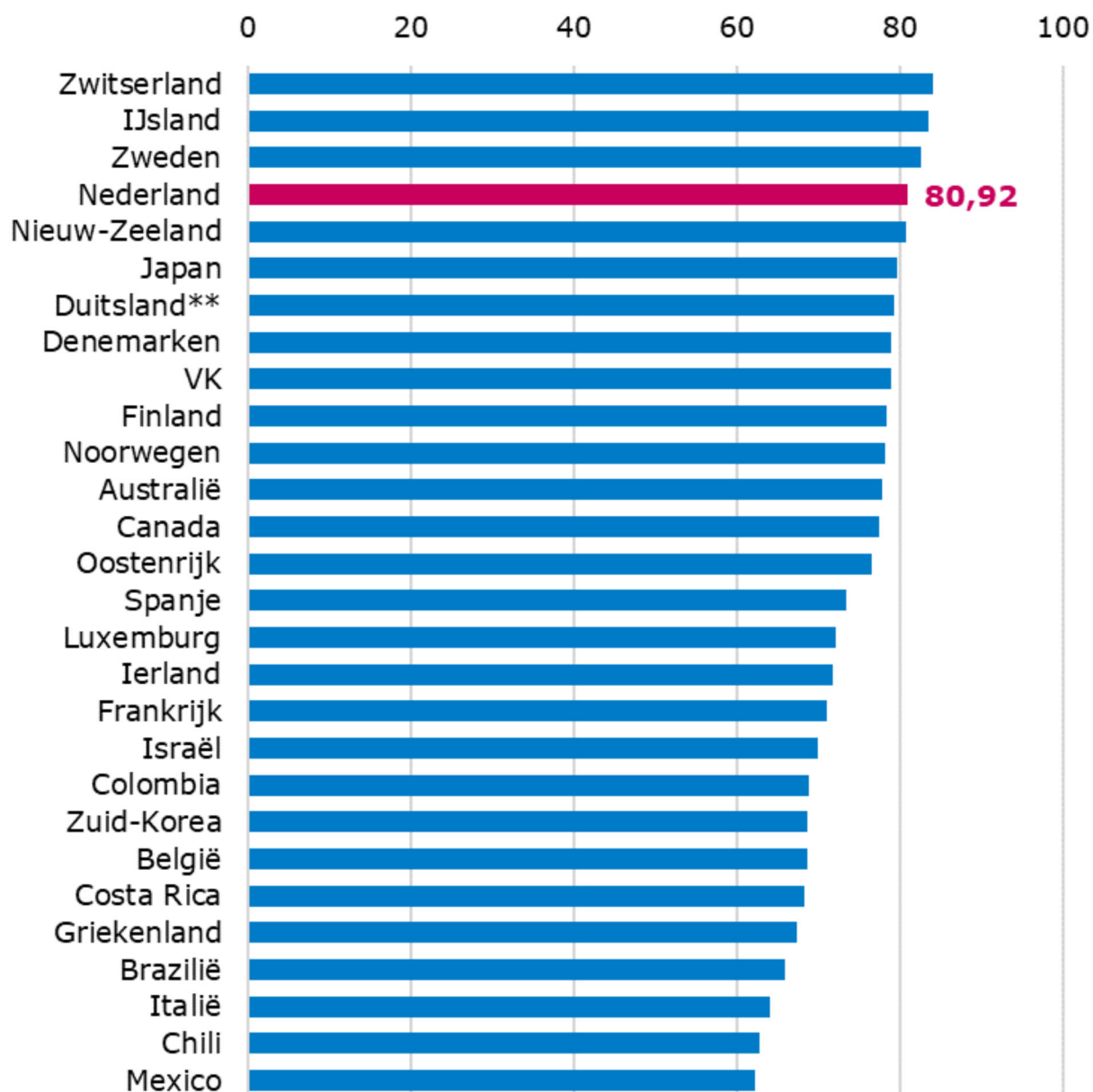
Na een dip in 2020 zijn er in 2021 weer meer mensen begonnen met werken dan gestopt.

2.2.4 Aantal mensen dat is begonnen en gestopt met betaald werk (x1.000)

Nederland heeft een hoge arbeidsparticipatie.

2.2.5 Bruto participatiegraad (%), 15-64 jaar, internationaal*, 2020

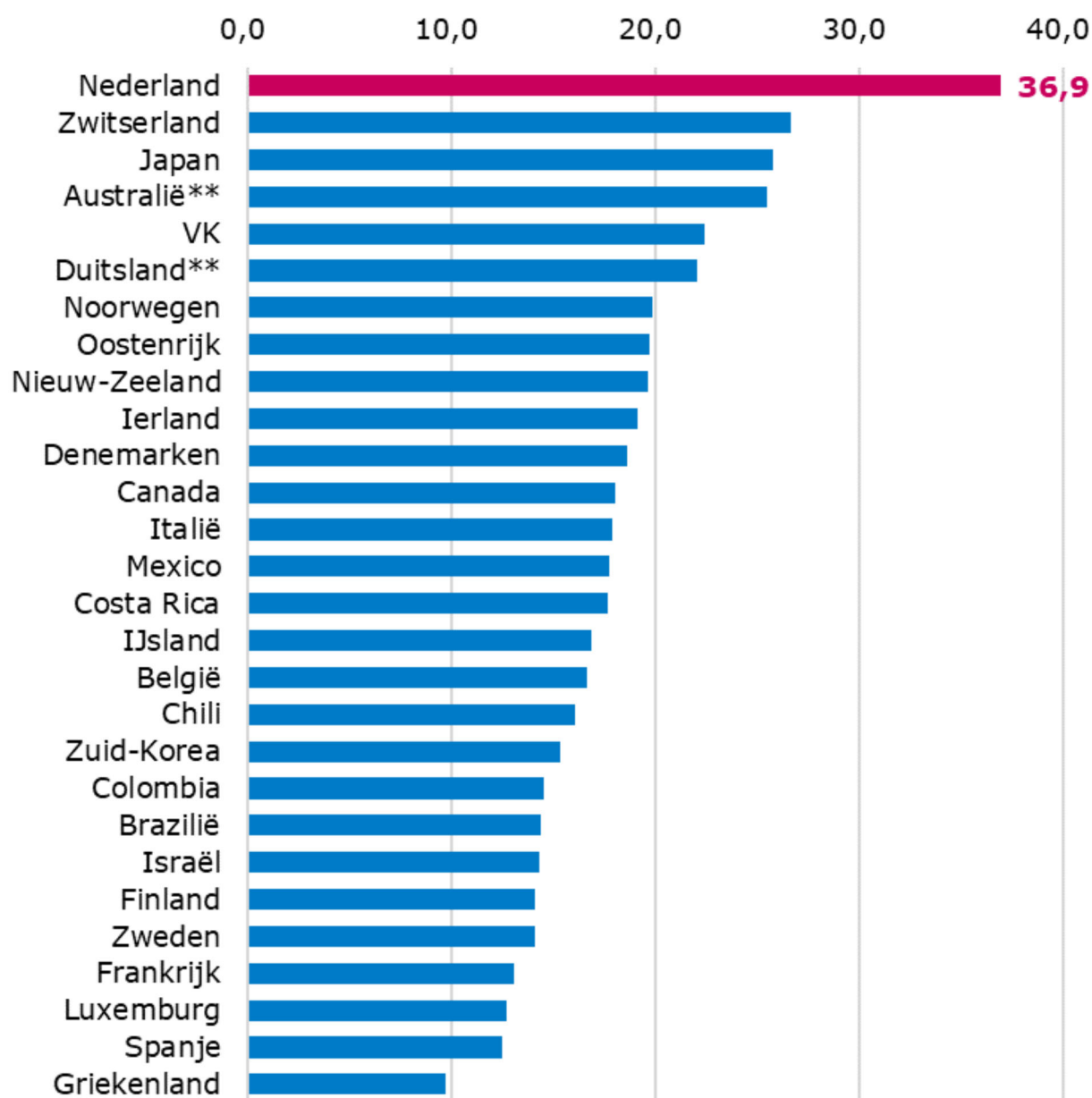
* De OESO neemt als definitie van beroepsbevolking de bevolking tussen 15 en 64 jaar; CBS neemt de bevolking tussen 15 en 75 jaar. De bruto participatiegraad geeft aan hoeveel procent werkzaam of werkzoekend is, als percentage van de beroepsbevolking.

** Participatiegraad Duitsland is van 2019.

Bron: OESO

Nederlanders werken veel in deeltijd...

2.2.6 Percentage deeltijdbanen*, 2020

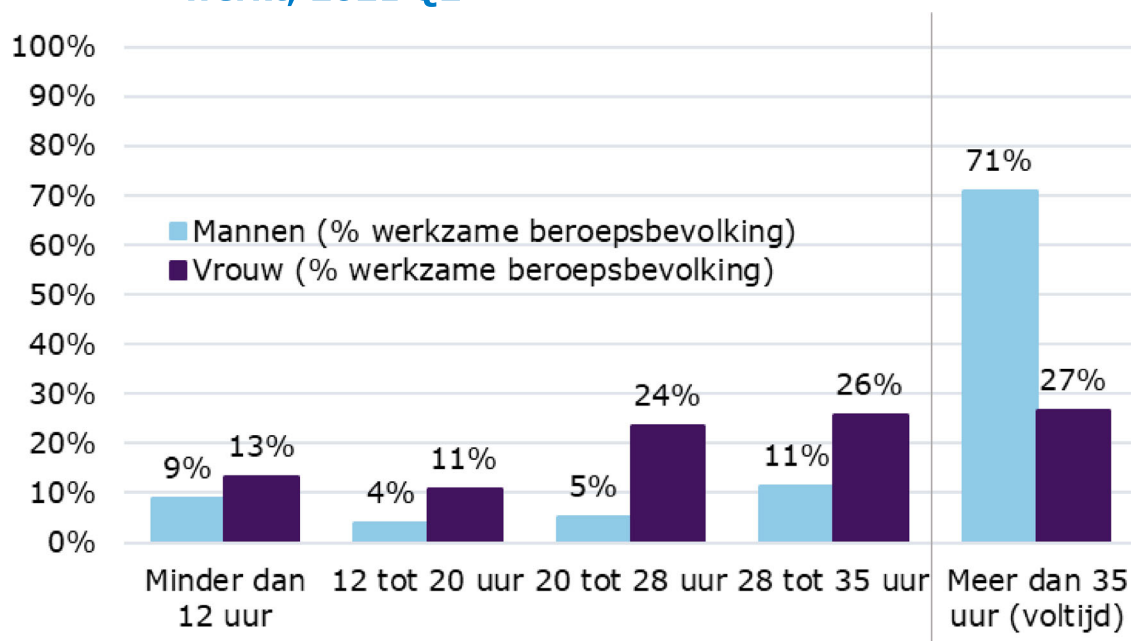
* De OESO definieert deeltijd als minder dan 30 uur per week.

** Cijfers Duitsland en Australië zijn van 2019.

Bron: OESO

... wat veel vaker voorkomt onder vrouwen dan mannen.

2.2.7 Aandeel van werkzame beroepsbevolking dat voltijd werkt, 2021 Q2

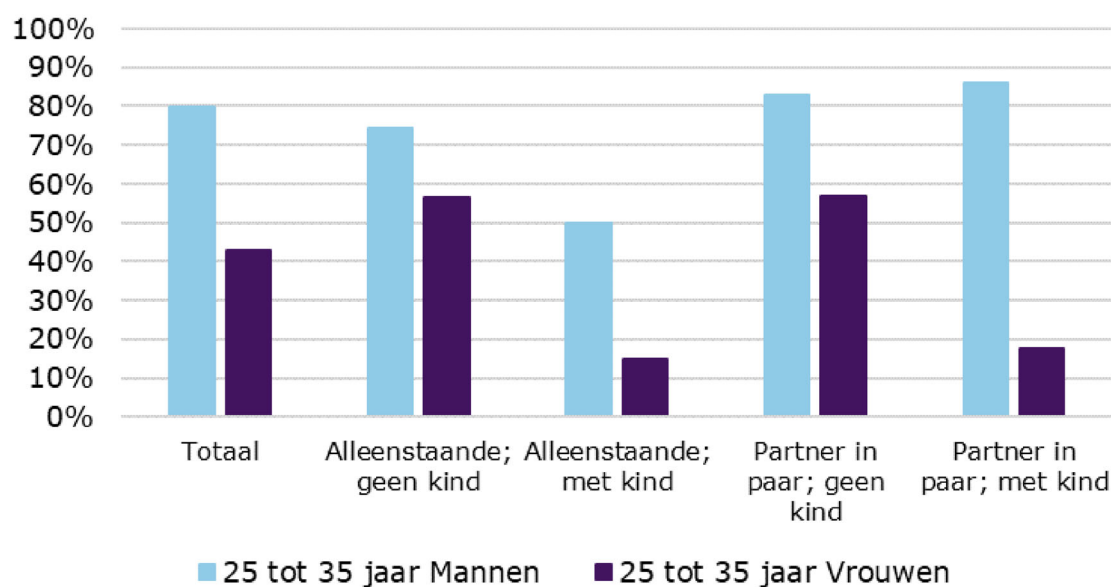

* Het CBS definieert deeltijd als minder dan 35 uur per week.

Bron: CBS

Ook vrouwen zonder kinderen werken minder vaak voltijd dan mannen...

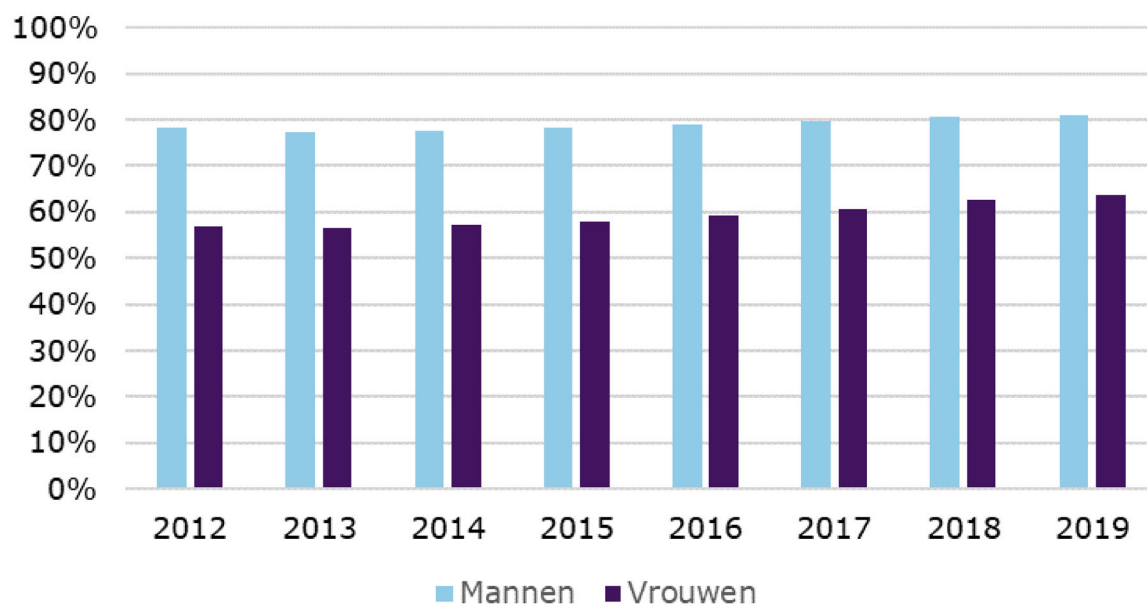
2.2.8 Percentage van de werkzame beroepsbevolking tussen de 25 en 35 jaar dat voltijd werkt (meer dan 35 uur per week), 2021 Q2

Bron: CBS

... en vrouwen zijn dan ook minder vaak economisch zelfstandig.

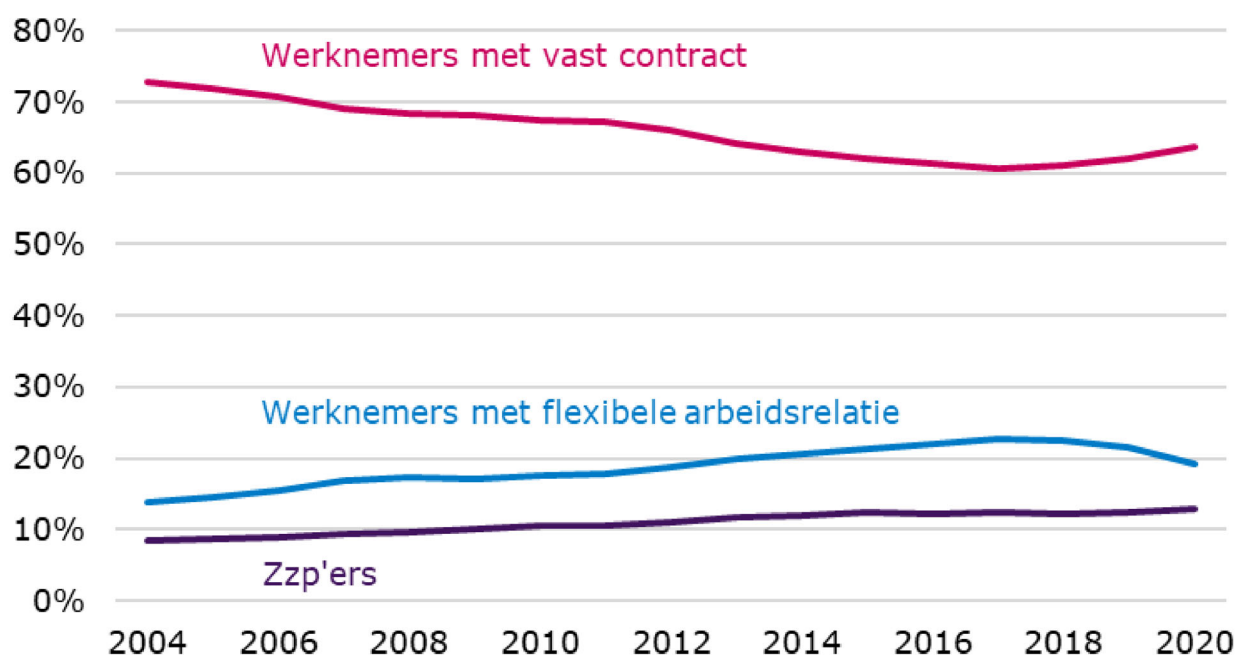
2.2.9 Economisch zelfstandige personen (%), 15 jaar tot AOW-leeftijd (excl. studenten en scholieren)

Bron: CBS

Het aandeel mensen met een vast contract neemt toe na een jarenlange daling...

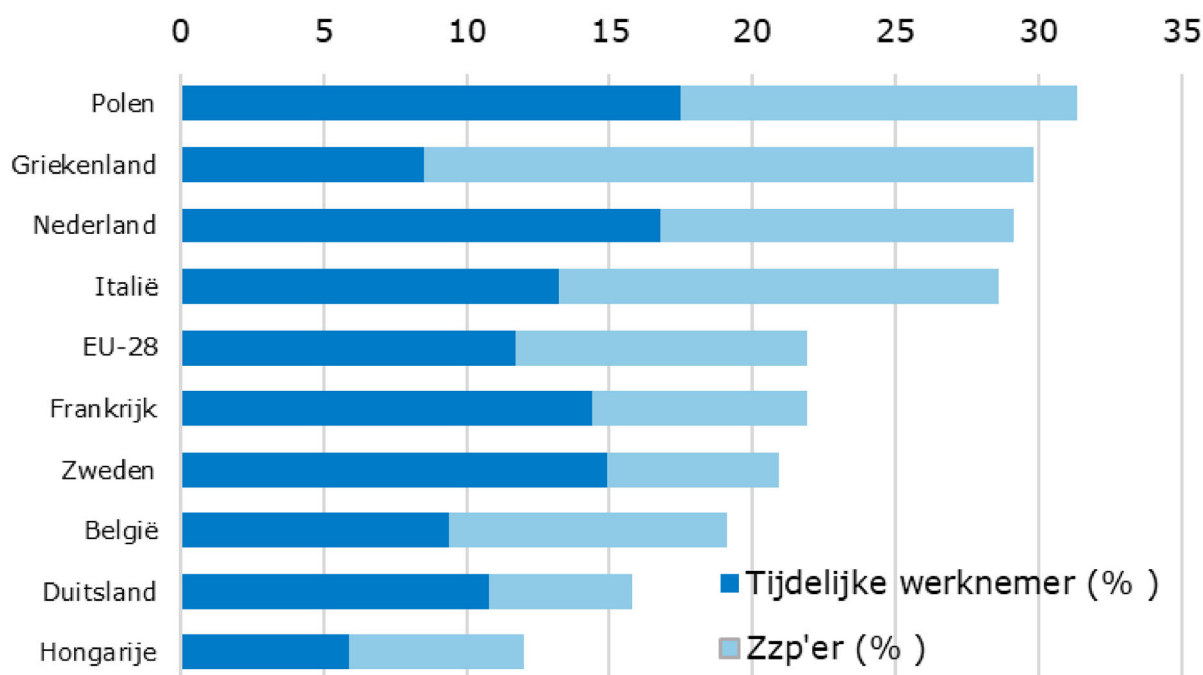
2.2.10 Aandeel van totaal werkenden

Bron: CBS

... maar zowel het aantal zelfstandigen als flexwerkers is hoog in vergelijking met de rest van Europa.

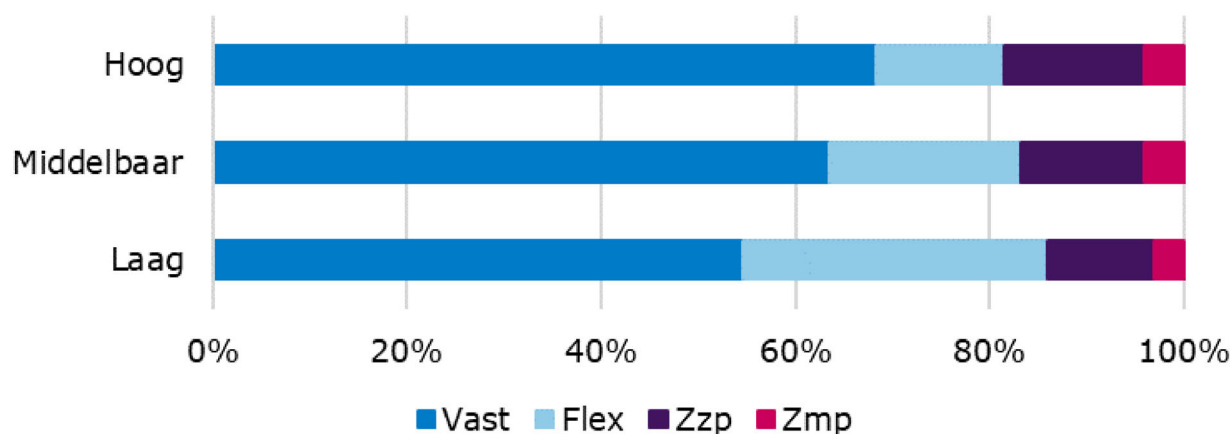
2.2.11 Flexibele arbeidsrelatie, aandeel in werkenden, 2019

Bron: CBS

Laagopgeleiden hebben relatief vaak een flexibele arbeidsrelatie.

2.2.12 Arbeidscontract per opleidingsniveau, 2021 Q2

Bron: CBS

2.3 Huishoudens en inkomen

2.3.1 Overzicht besteedbaar inkomen huishoudens, 2019*

Aantal particuliere huishoudens met inkomen**	7 823 900
Gemiddeld aantal personen per huishouden	2,15
Mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen	€ 27 500
Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen	€ 30 800
Mediaan besteedbaar inkomen	€ 36 500
Gemiddeld besteedbaar inkomen	€ 44 400

* Voorlopige cijfers.

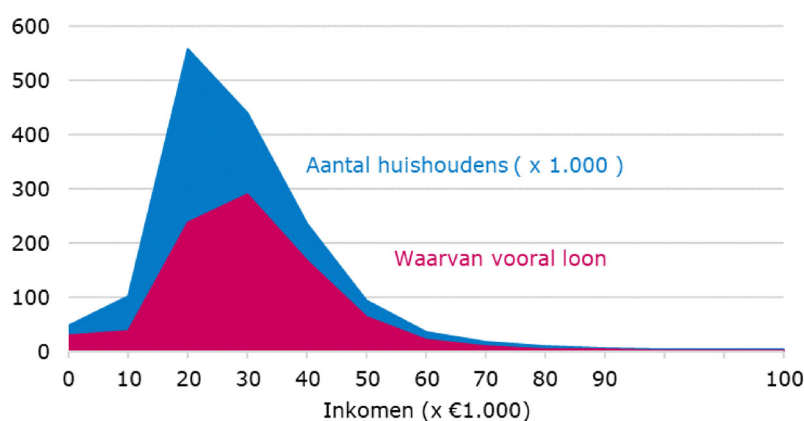
** Inclusief studenten.

Bron: CBS

Het **gestandaardiseerd inkomen**: om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen gestandaardiseerd. Dit gebeurt door het huishoudinkomen te delen door een factor die uitdrukt hoe groot het schaalvoordeel is van een gemeenschappelijk huishouden. Zo hebben een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 10 duizend euro en een echtpaar zonder kinderen met een besteedbaar inkomen van 13,7 duizend euro een gelijk welvaartsniveau.

De helft van de huishoudens heeft een besteedbaar inkomen tussen 18 en 34 duizend euro per jaar.

2.3.2 Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen* in euro's per jaar, 2019

* De verdeling van inkomens loopt van - 6.000 euro tot 100.000 euro. Huishoudens met een inkomen dat hoger of lager is, worden in de grafiek niet getoond. Deze huishoudens zijn waar nodig wel meegenomen in berekeningen.

Bron: CBS

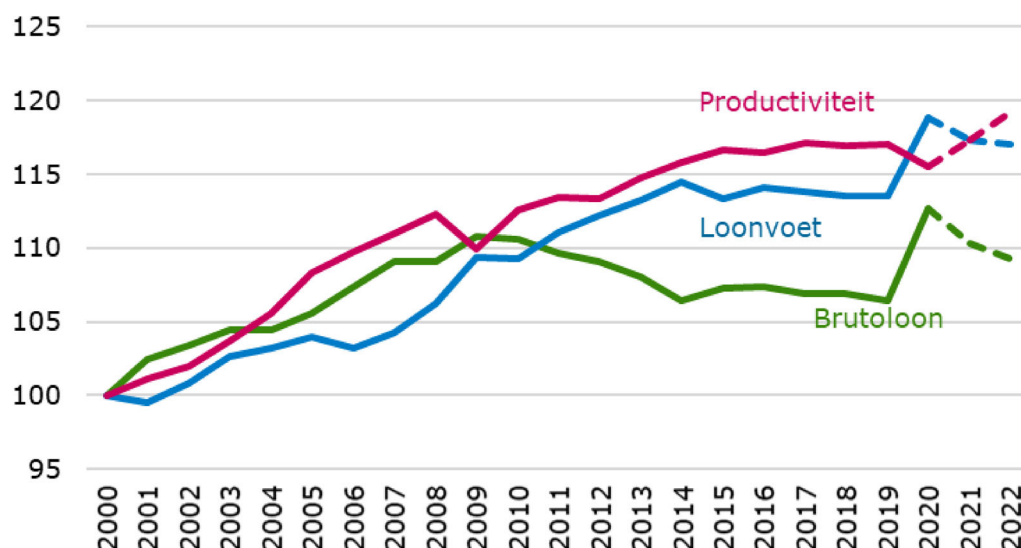
Een directeur van een groot ziekenhuis verdient meer dan vier keer zoveel als een ic-verpleegkundige.

2.3.3 Bruto jaarsalaris per beroep, 2020			
Functie	Minimum	Mediaan	Maximum
Voorzitter RvB middelgrote org.	359 100	530 800	700 200
Directeur groot ziekenhuis		211 000	
Minister		171 000	
SG ministerie		143 300	
Lid Tweede Kamer		117 700	
Fiscalist	76 800	108 500	129 100
Wethouder middelgrote stad		96 100	
Universitair docent	63 300	72 300	81 300
Wetgevingsjurist	53 600	66 700	79 700
Journalist dagblad	51 800	62 600	75 000
Persvoorlichter	45 800	58 000	70 300
Leraar tweedegraads VO	39 800	50 100	60 400
Leraar basisschool	37 600	47 400	57 300
Ic-verpleegkundige	49 700	44 600	54 800
Politieagent B	33 900	44 000	54 100
Buschauffeur	26 900	33 600	40 400
Promovendus	33 400	38 100	41 500
Secretaresse	30 300	35 300	40 800
Bouwvakker	27 700	34 800	38 800
Loodgieter	21 200	27 100	28 900
Kapper	21 200	25 000	29 300
Soldaat	19 000	26 100	33 100
Vakkenvuller	22 100	22 600	26 500
Wettelijk minimumloon		20 160	

Bron: Elsevier en Berenschot, salarisonderzoek 2021

De lonen zijn na de financiële crisis (2008-2009) achtergebleven bij de productiviteit.

2.3.4 Reële groei van de productiviteit, brutolonen en loonvoet*, 2000=100

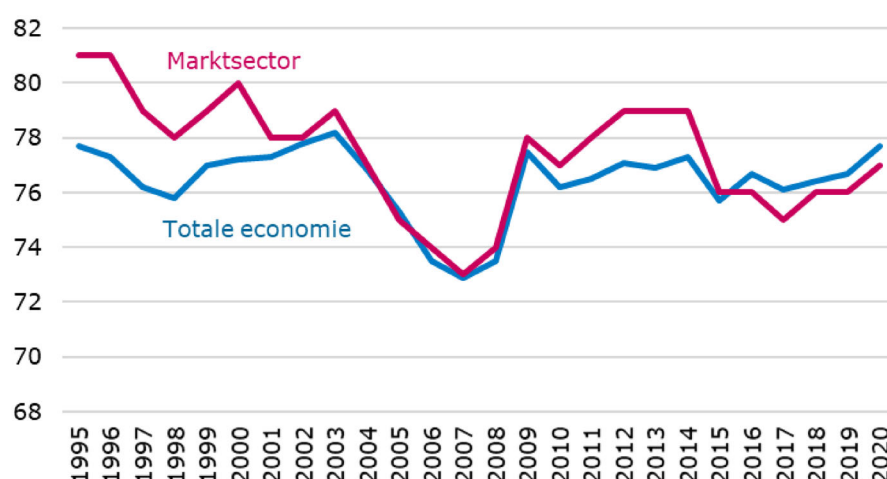

* Brutolonen zijn gedefinieerd met de CPI, de loonvoet met de prijs van de toegevoegde waarde.

Bron: CPB

Geld dat in de marktsector* verdiend wordt, komt de laatste jaren weer meer bij werkenden terecht.

2.3.5 Arbeidsinkomensquote (aandeel van verdiende euro's dat bij werknemers en zelfstandigen als arbeidsinkomen terecht komt)

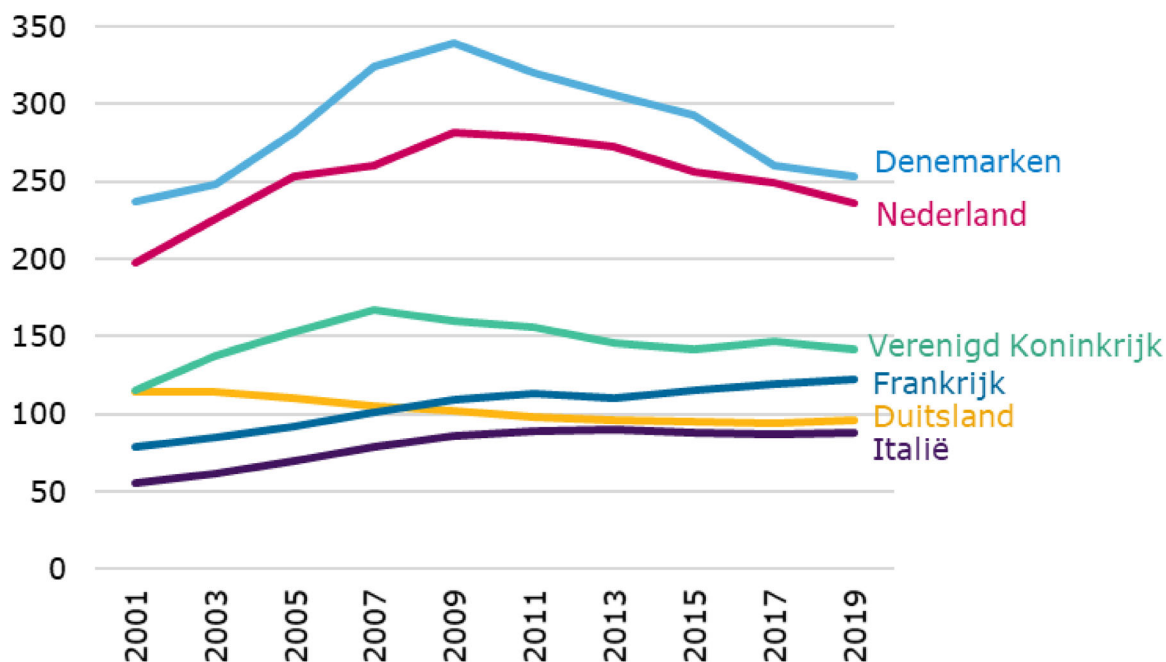
* De bedrijven in alle bedrijfstakken behalve overheid, gezondheids- en welzijnszorg, verhuur van en handel in onroerend goed, delfstoffenwinning en de financiële dienstverlening.

Bron: CBS

2.4 Vermogens en schulden

De schulden van Nederlandse huishoudens dalen, maar zijn internationaal gezien relatief hoog...

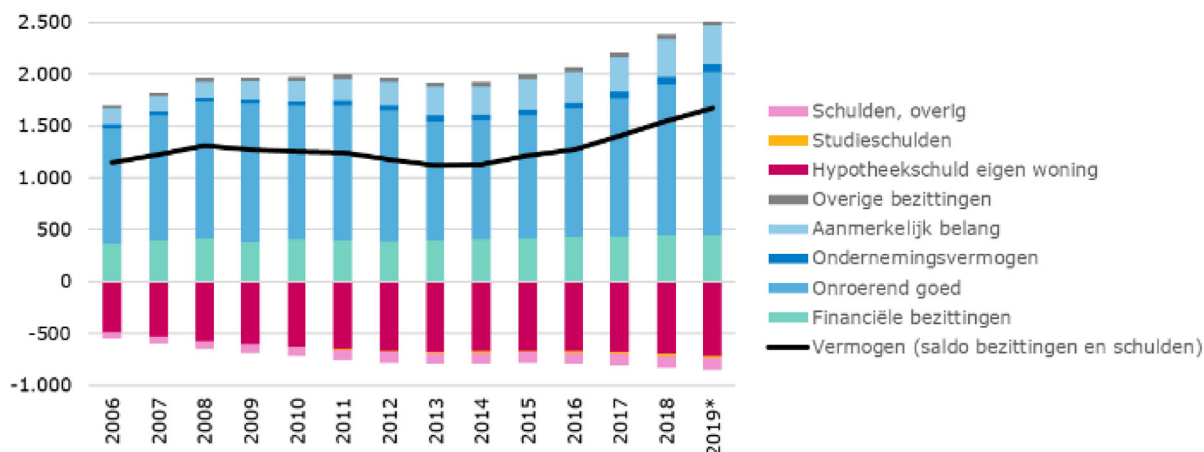
2.4.1 Ontwikkeling schulden huishoudens als percentage van het besteedbaar inkomen, 2000-2019

Bron: OESO

... tegenover deze schulden staan nog grotere vermogens, de zogeheten 'lange balansen'.

2.4.2 Ontwikkeling vermogens en schulden van Nederlandse huishoudens in miljarden euro's (excl. pensioenen)

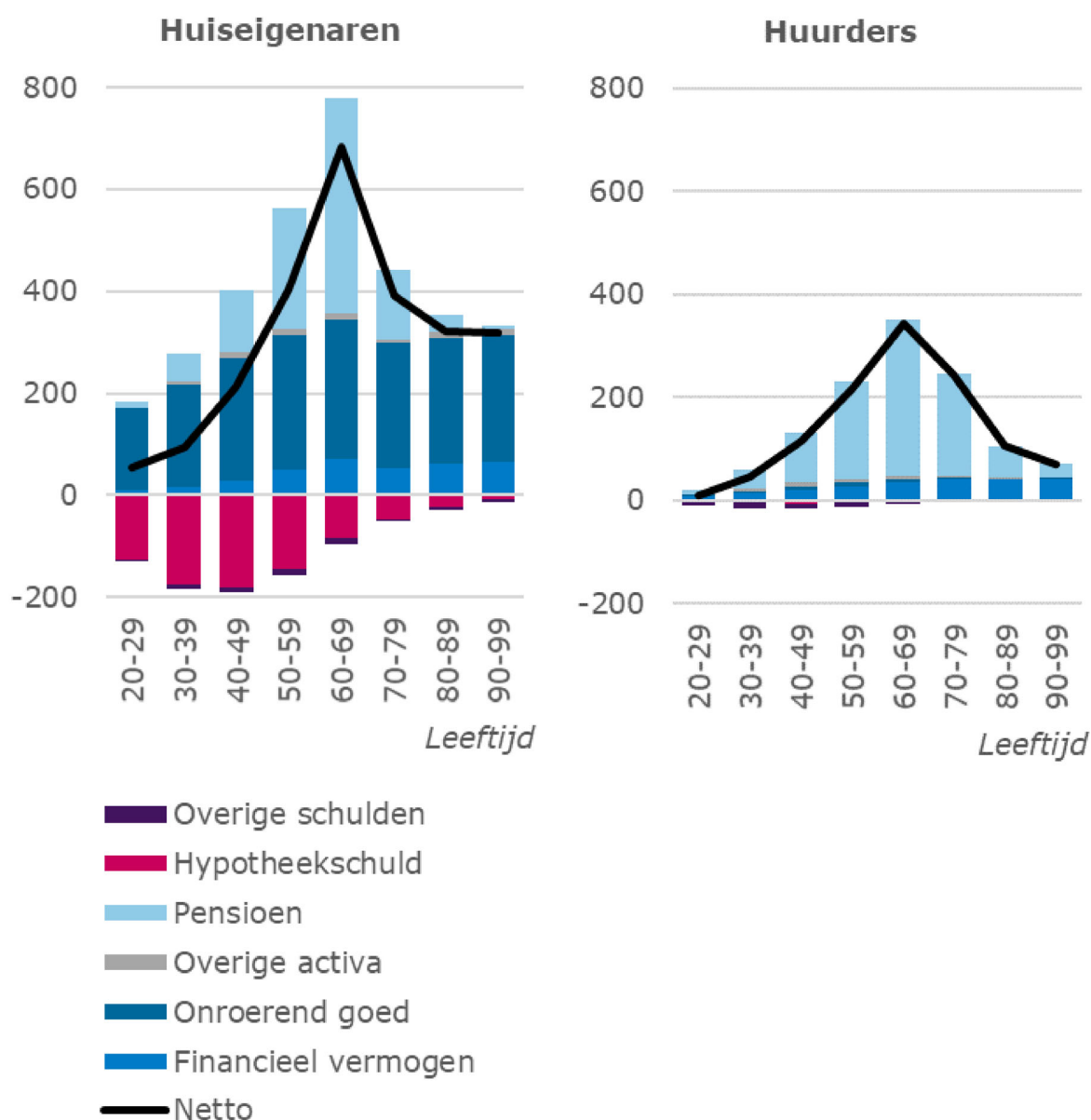

* 2019: Voorlopige cijfers.

Bron: CBS

Huiseigenaren hebben hogere vermogens dan huurders, bij hetzelfde (mediane) huishoudinkomen.

2.4.3 Vermogensopbouw van huiseigenaren en huurders met een mediaan inkomen over de levensloop in duizenden euro's (2017)

Bron: CPB Policy Brief Sturen naar vermogen (2021)

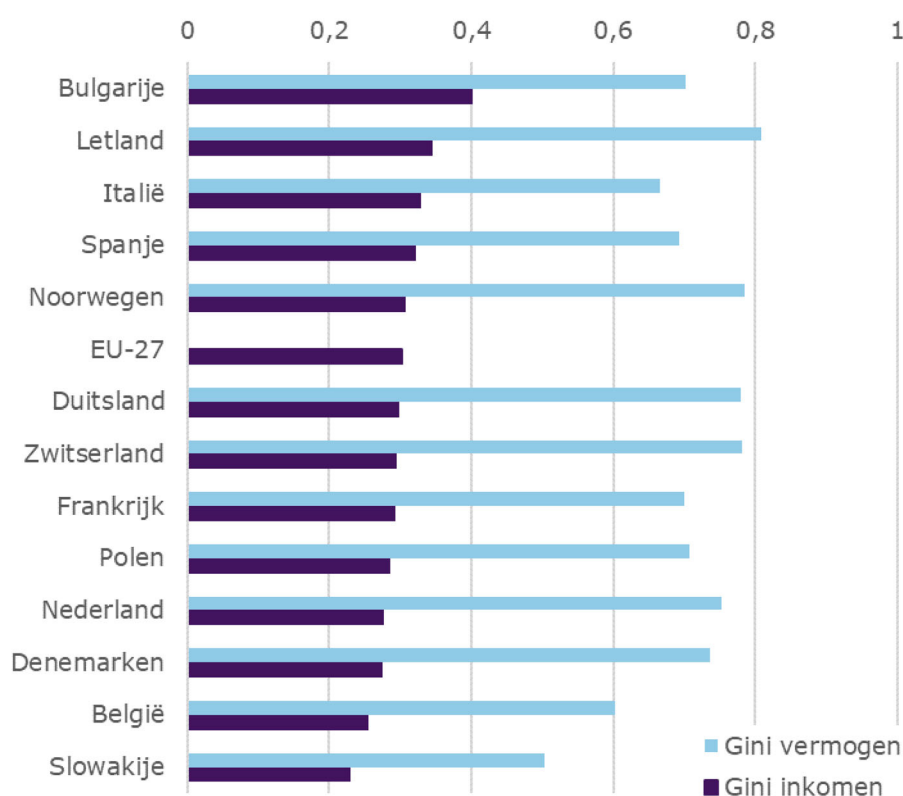
2.5 Ongelijkheid en armoede

Er zijn verschillende indicatoren voor het meten van ongelijkheid.

- De **Gini-coëfficiënt** varieert tussen 1 (waarbij een iemand al het inkomen/vermogen heeft) en 0 (waarbij iedereen hetzelfde inkomen/vermogen heeft). De Gini is wat minder gevoelig voor veranderingen aan de top of onderkant van de inkomensverdeling.
- De **Lorentz-curve** geeft het verband weer tussen het cumulatief percentage van de bevolkingsomvang, en het cumulatief percentage van het inkomen of vermogen van diezelfde bevolking. Des te verder de curve van de gelijkheidslijn af ligt, des te groter de ongelijkheid.

De inkomensongelijkheid van inkomens is in Nederland relatief laag, de vermogensongelijkheid is een stuk hoger.

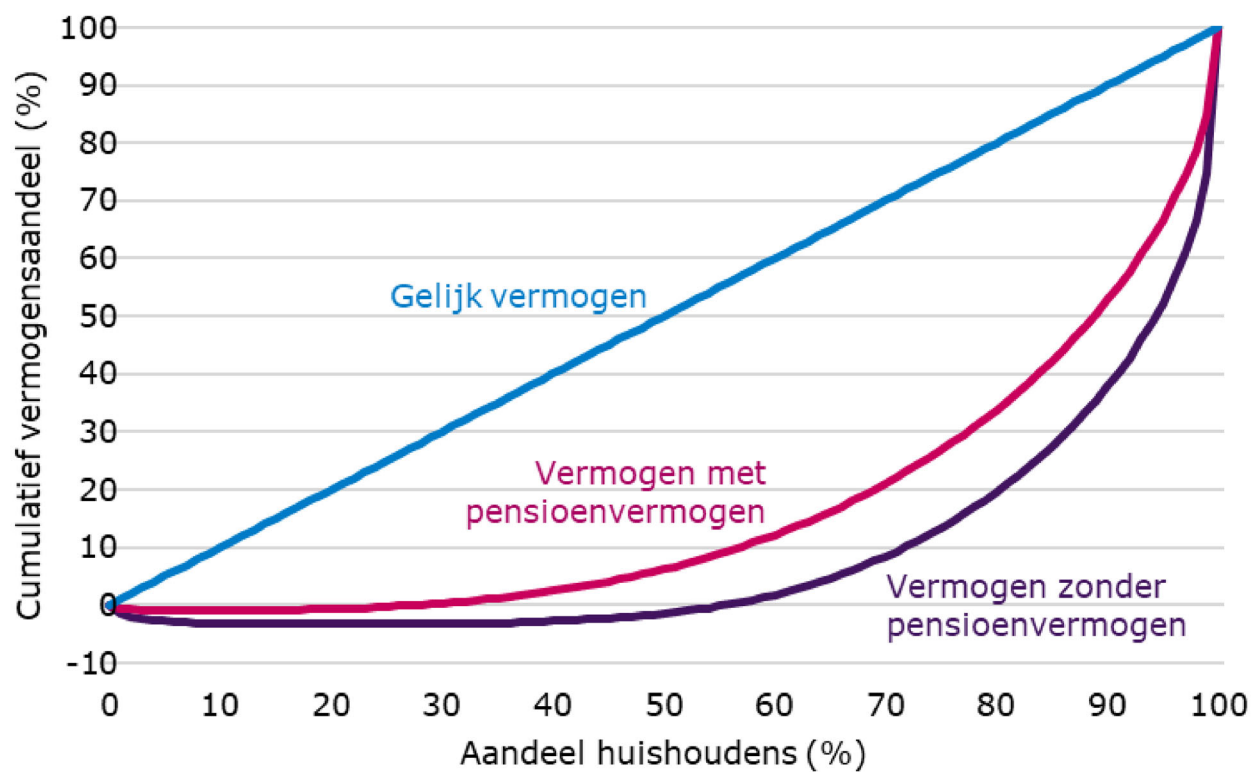
2.5.1 Gini besteedbaar inkomen en vermogen in EU-landen (2020, of meest recent)

Bron: Eurostat, Global Wealth Databook 2021 – Credit Suisse

De vermogensongelijkheid in Nederland daalt als pensioenvermogen wordt meegenomen.

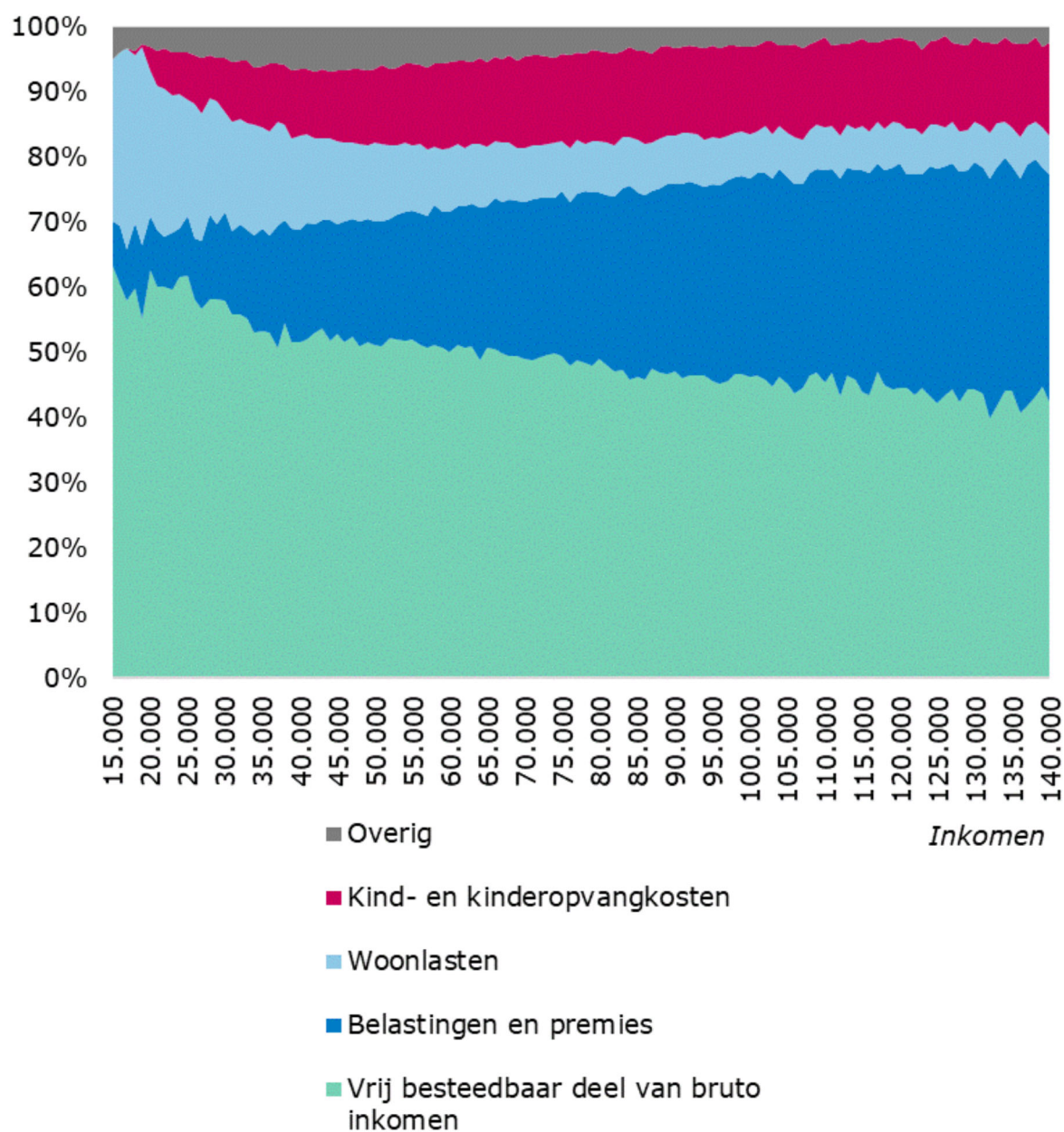
2.5.2 Lorentz-curven vermogen Nederlandse huishoudens, 2018

Bron: CBS

Lagere inkomens betalen minder belasting, maar geven een hoger aandeel van hun inkomen uit aan woonlasten.

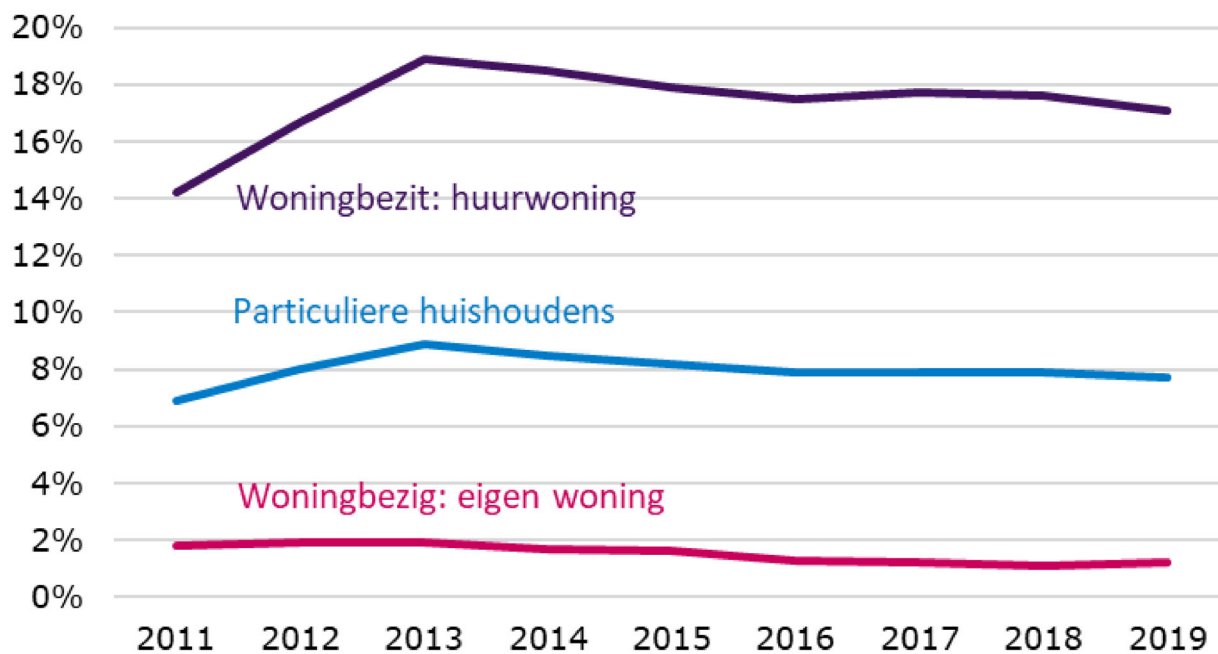
2.5.3 Bestedingsindex werkenden met kinderen op huishoudniveau, 2021

Bron: Rapport Commissie draagkracht

Het aandeel huishoudens dat langer dan 1 jaar een inkomen onder de lage inkomensgrens* heeft, is vooral hoog onder huurders.

2.5.4 Aandeel huishoudens met een laag inkomen, langer dan 1 jaar

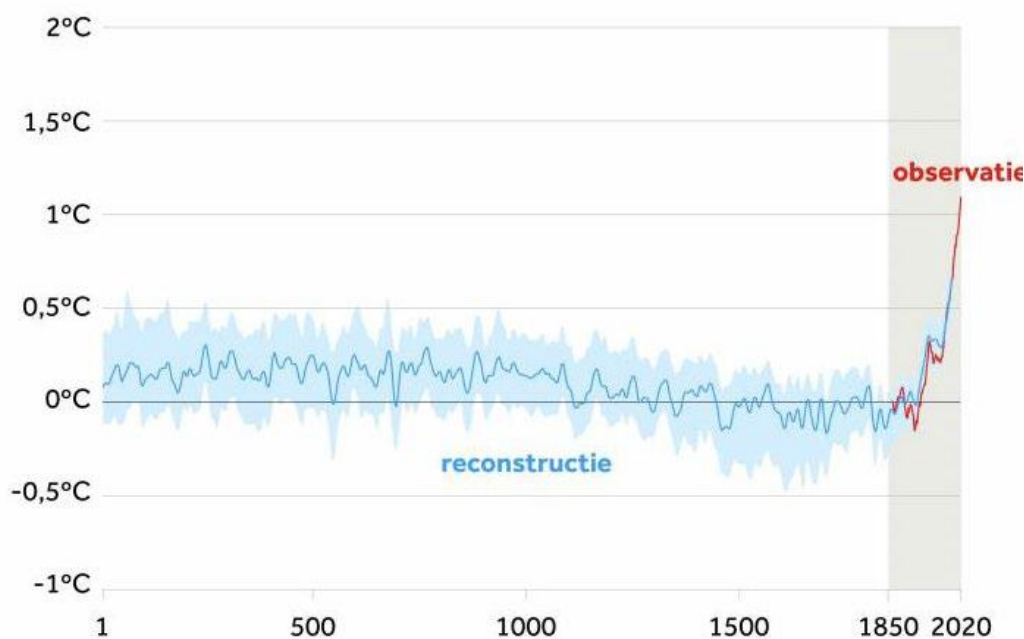
* Het CBS hanteert 9.250 euro als grens voor een laag inkomen. Dit is het gestandaardiseerde inkomen, omgerekend naar het prijspeil van 2000 en is exclusief overdrachten als huurtoeslag.

Bron: CBS

2.6 Klimaat en energie

De opwarming van de aarde is ongeëvenaard in het perspectief van de afgelopen 2000 jaar...

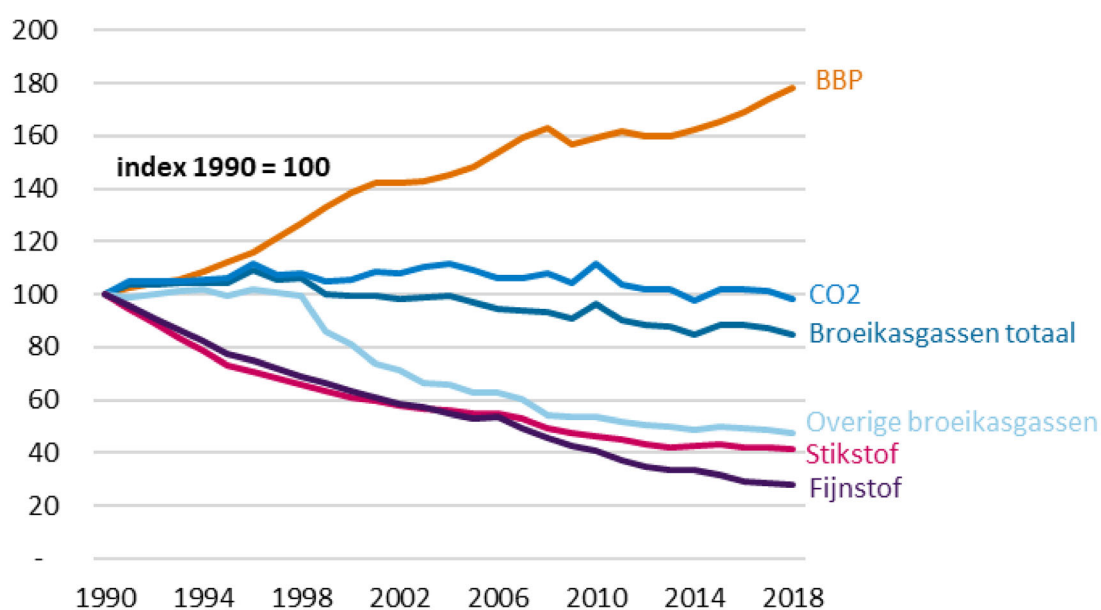
2.6.1 Verandering in wereldwijde temperatuur

Bron: IPCC

... terwijl de economie groeide, neemt de uitstoot van broeikasgassen en stikstof in de afgelopen jaren af...

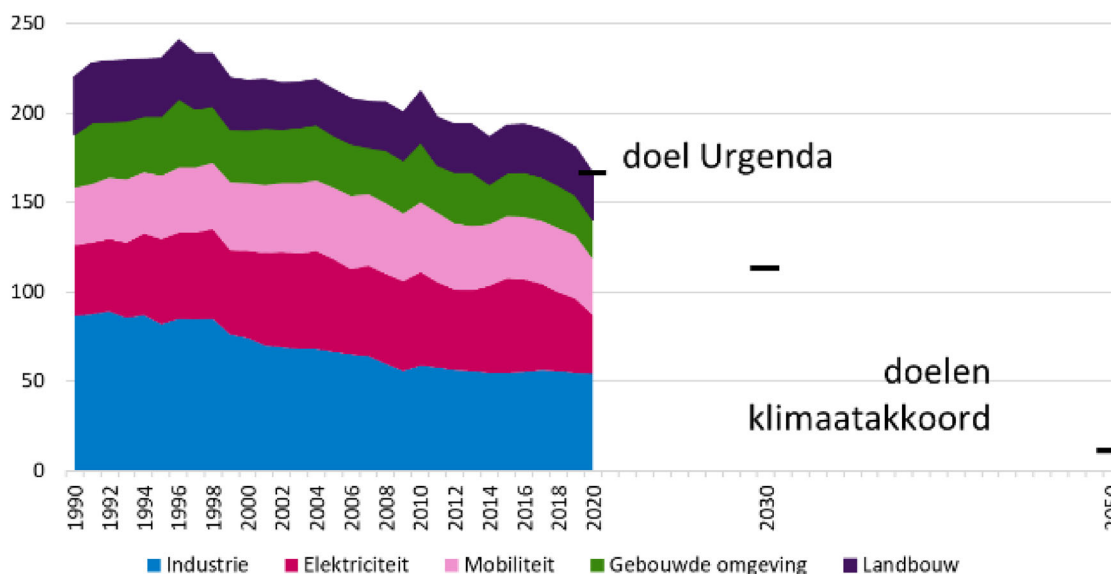
2.6.2 Milieudruk in relatie tot economische groei, 1990-2018

Bron: RIVM, CPB

... maar er is een flinke inspanning nodig om de klimaatdoelstellingen te halen.

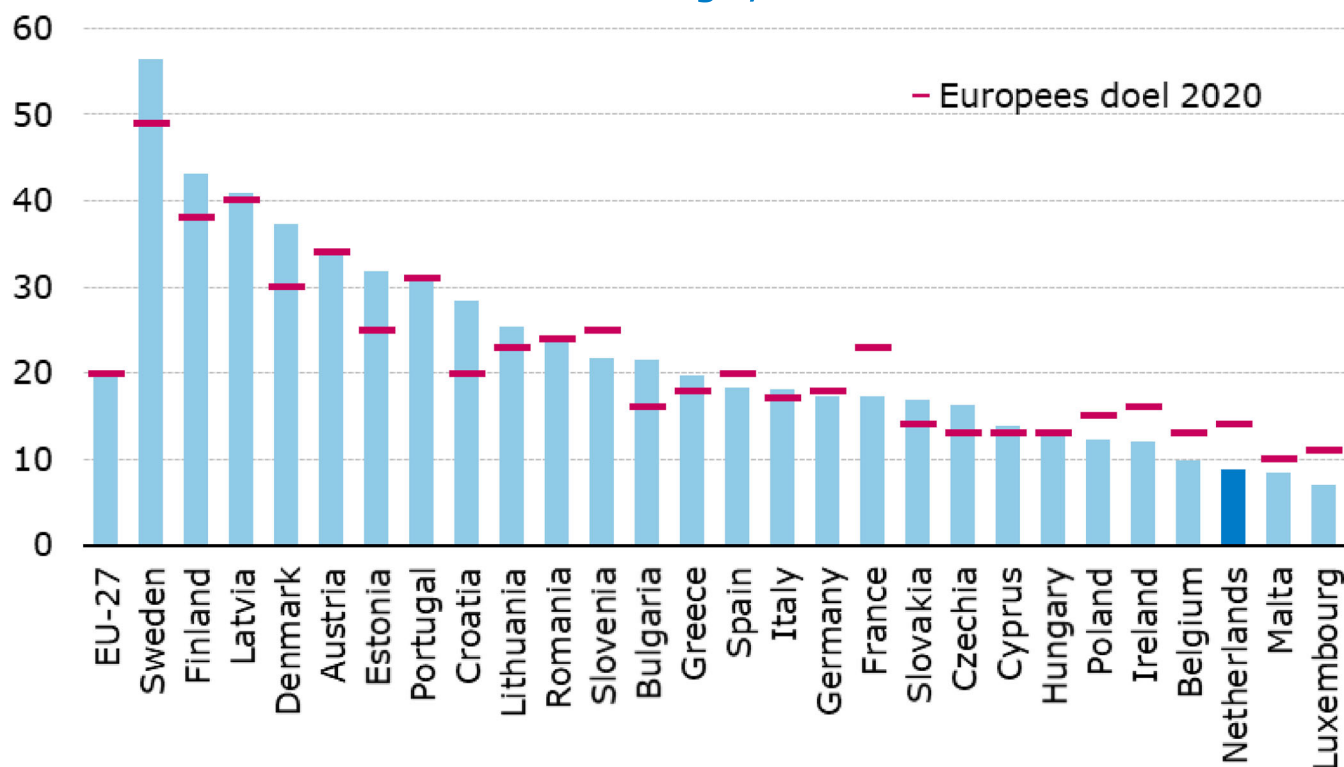
2.6.3 Uitstoot sinds 1990, in Mton CO2 equivalent

Bron: RIVM

Nederland loopt achter bij de rest van Europa op het gebied van hernieuwbare energie...

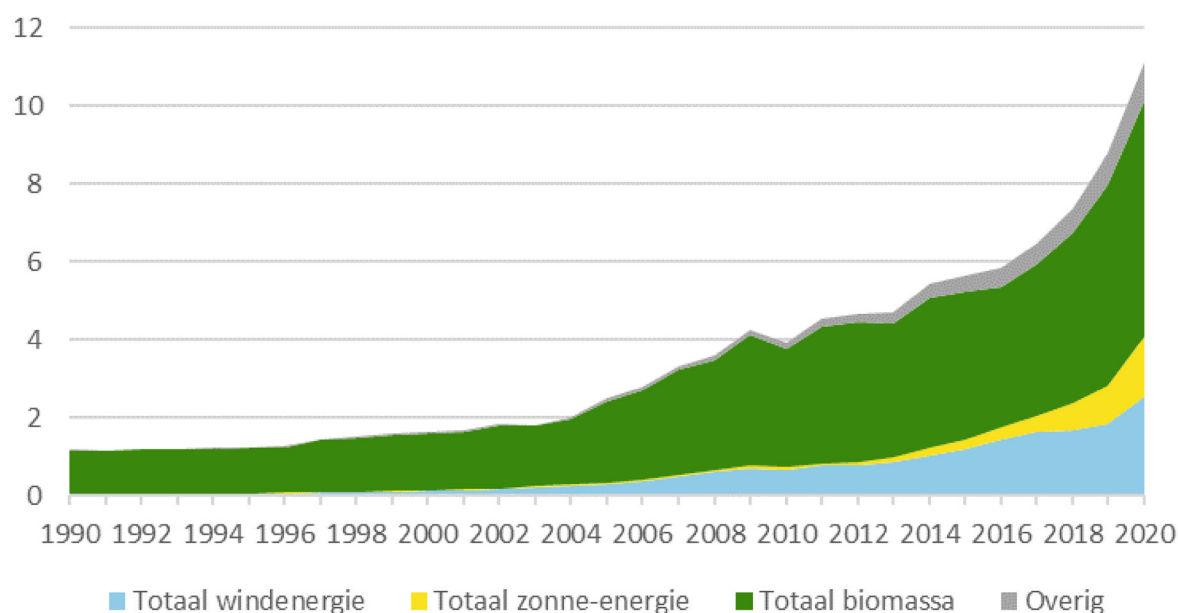
2.6.4 Aandeel hernieuwbare energie, 2019

Bron: CBS

... maar het percentage hernieuwbaar stijgt wel ...

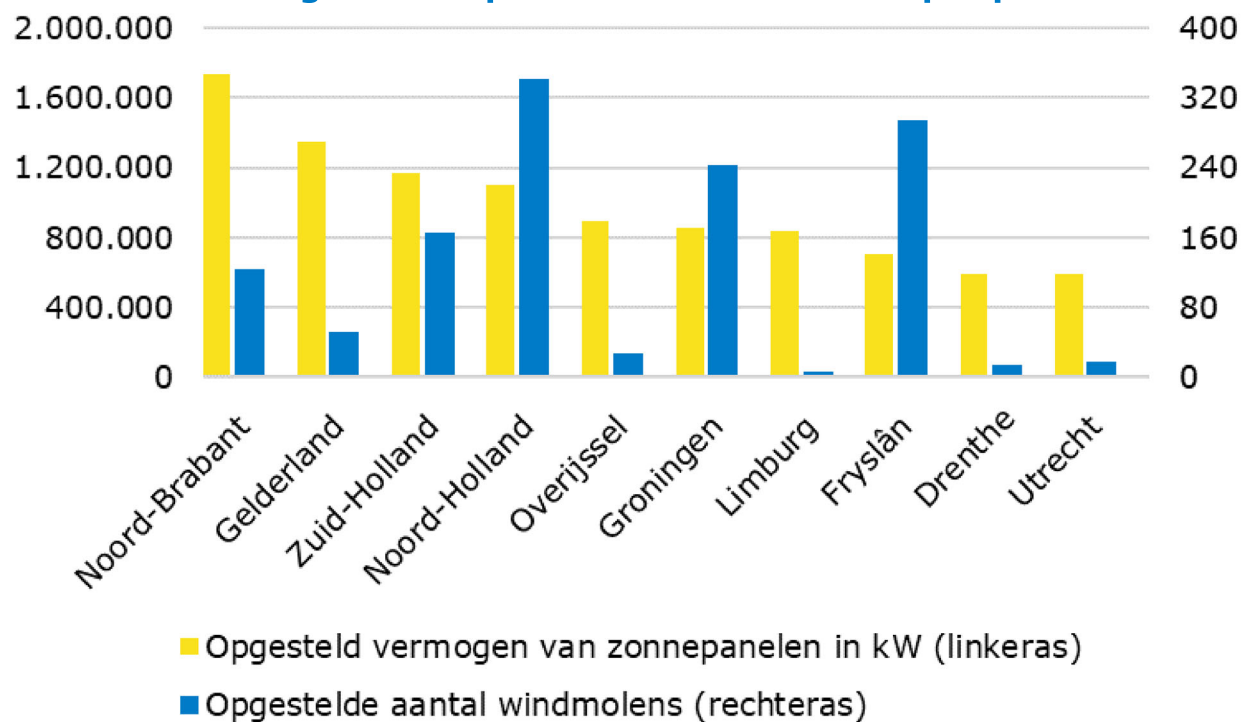
2.6.5 Percentage hernieuwbare energie in bruto energieverbruik

Bron: CBS

...en provincies kiezen voor een eigen mix van duurzame energiebronnen.

2.6.6 Vermogen zonnepanelen en windmolens per provincie

Bron: CBS

2.7 Welzijn en gezondheid

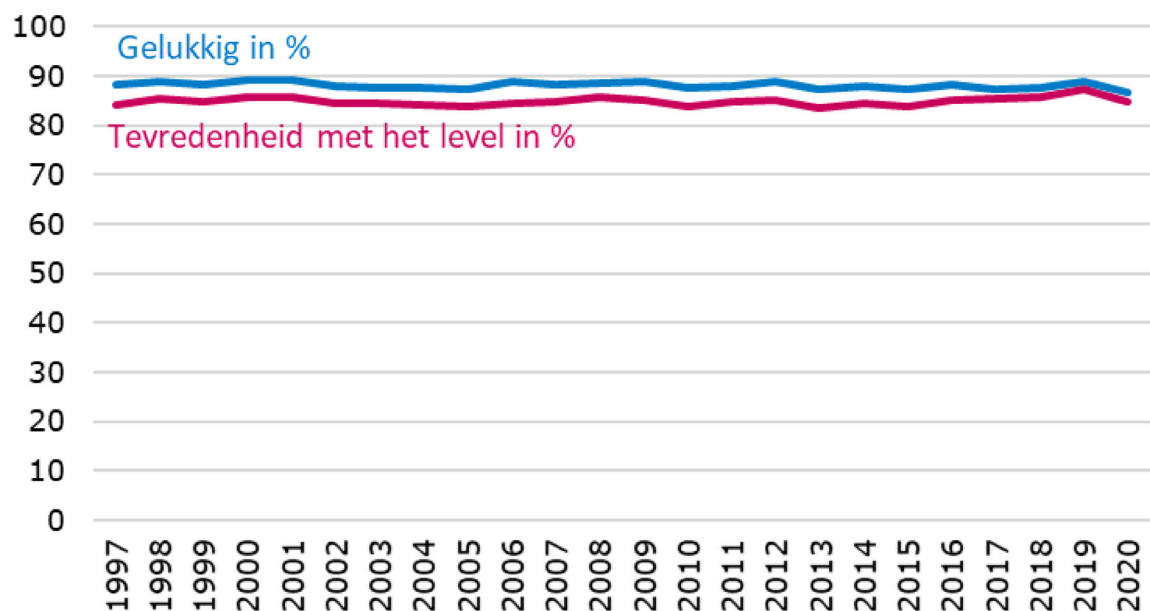
Het welzijn in Nederland is hoog en over het algemeen groeiende, maar de coronacrisis had wel impact.

2.7.1 Kerncijfers welzijn en gezondheid			
<i>In % personen</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>	<i>2020</i>
Tevreden met het leven	87,7	88,9	86,8
Gelukkig	85,7	87,3	84,8
Levensverwachting (vrouw) in jaren	83,3	83,6	83,1
Gezonde levensverwachting (vrouw) in jaren	62,7	63,2	65,8
Levensverwachting (man) in jaren	80,2	80,5	79,7
Gezonde levensverwachting (man) in jaren	64,2	64,8	66,4
Ervaren gezondheid minder dan goed	21,7	21,3	18,5
Rokers (12 jaar en ouder)	21,0	20,4	18,9
Personen met ernstig overgewicht (20 jaar en ouder)	15,4	15,0	14,2
Personen met ernstig overgewicht (4 tot 20 jaar)	2,6	2,2	2,5
Minstens 1x per week contact met familieleden	49,8	49,0	50,0
Minstens 1x per week contact met vrienden	47,5	46,1	45,6
Deelname aan verenigingen	34,2	33,5	32,7
Personen met vrijwilligerswerk	47,6	46,7	43,8
Vertrouwen in andere mensen	61,7	61,8	63,0
Vertrouwen in de Tweede Kamer	42,0	40,0	53,2
Vertrouwen in de pers	36,0	36,1	39,3
Vertrouwen in grote bedrijven	39,7	37,5	39,1

Bron: CBS, RIVM

Het overgrote deel van de Nederlanders geeft aan gelukkig en tevreden met het leven te zijn...

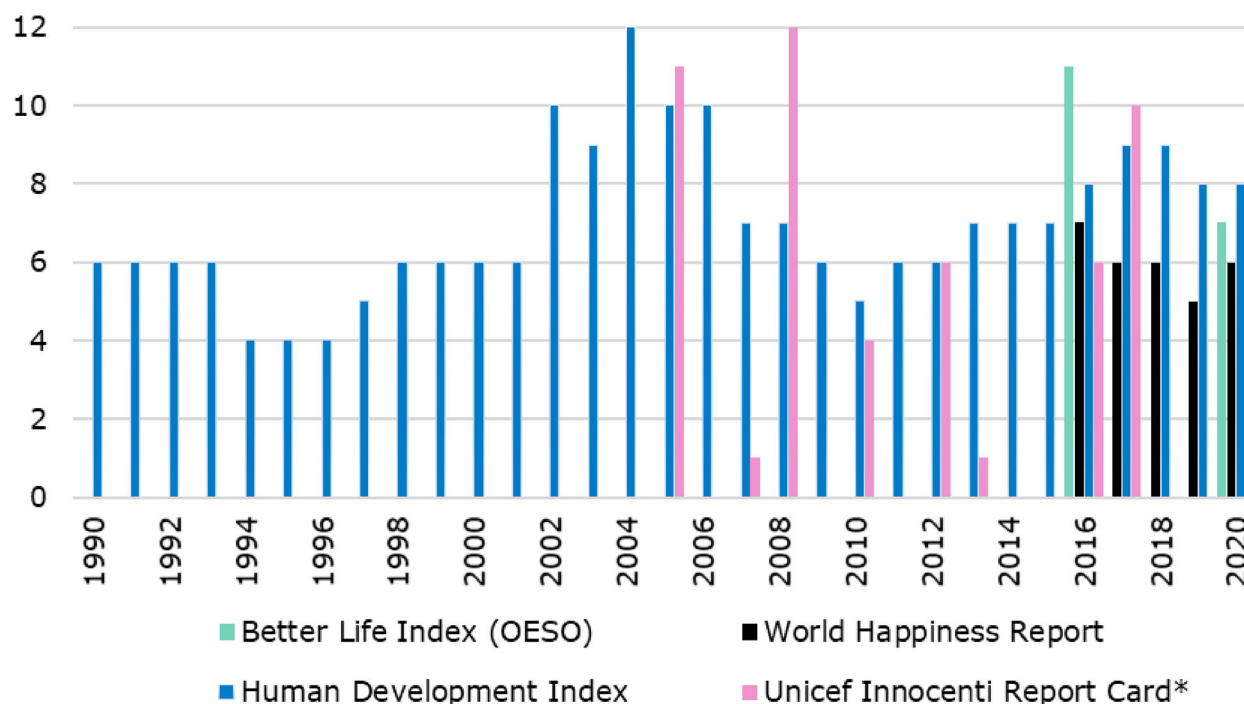
2.7.2 Personen die gelukkig en tevreden met het leven zijn

Bron: CBS

... en ook uit internationale ranglijsten blijkt het welzijn in Nederland relatief hoog.

2.7.3 Positie Nederland op ranglijsten

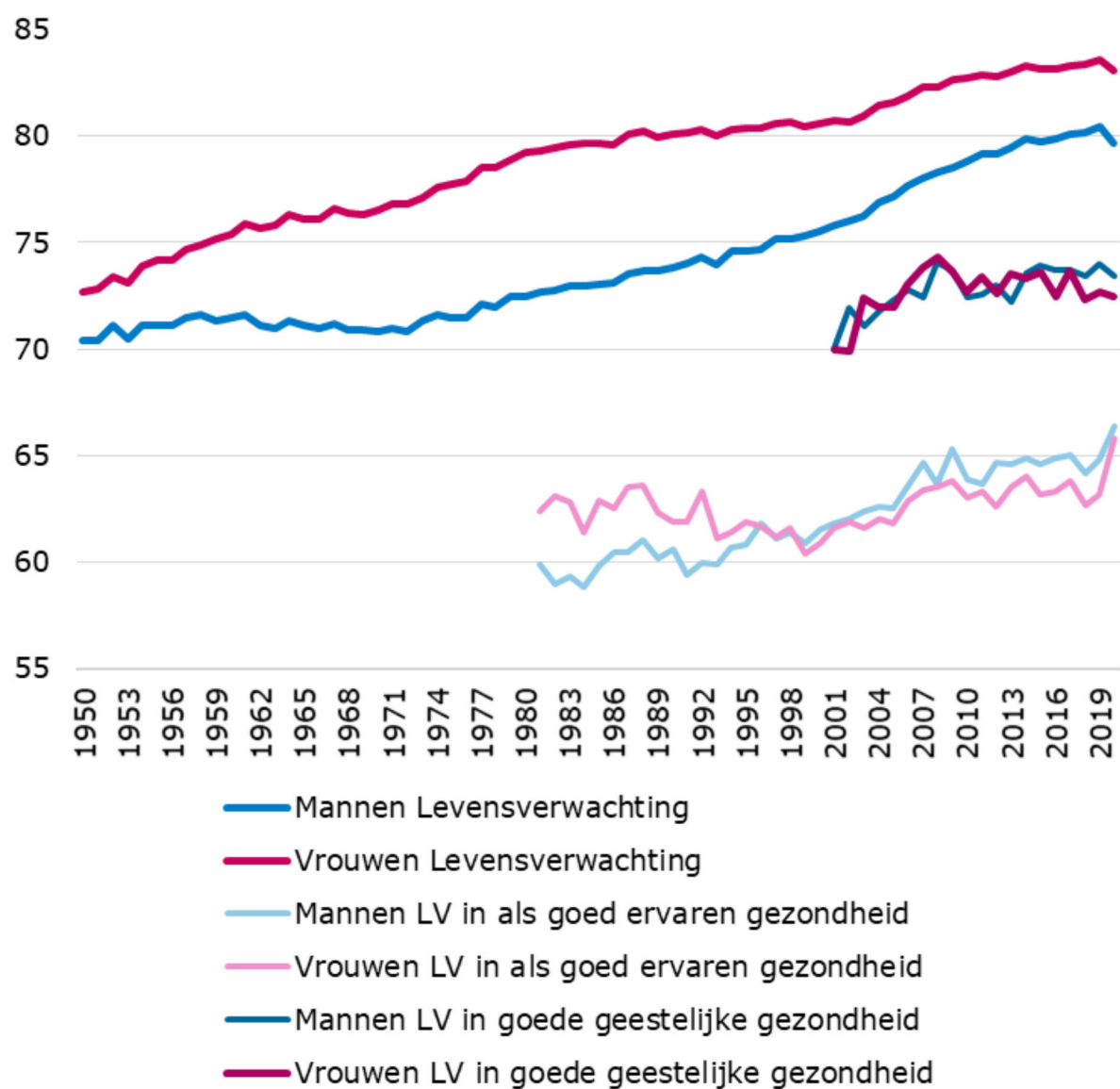

* Deze ranking betreft ieder jaar een ander onderwerp op het gebied van kinderwelzijn, -armoede, -gezondheid en onderwijs

Bron: OESO, VN, World Happiness Report, UNICEF

De (gezonde) levensverwachting blijft over het algemeen stijgen...

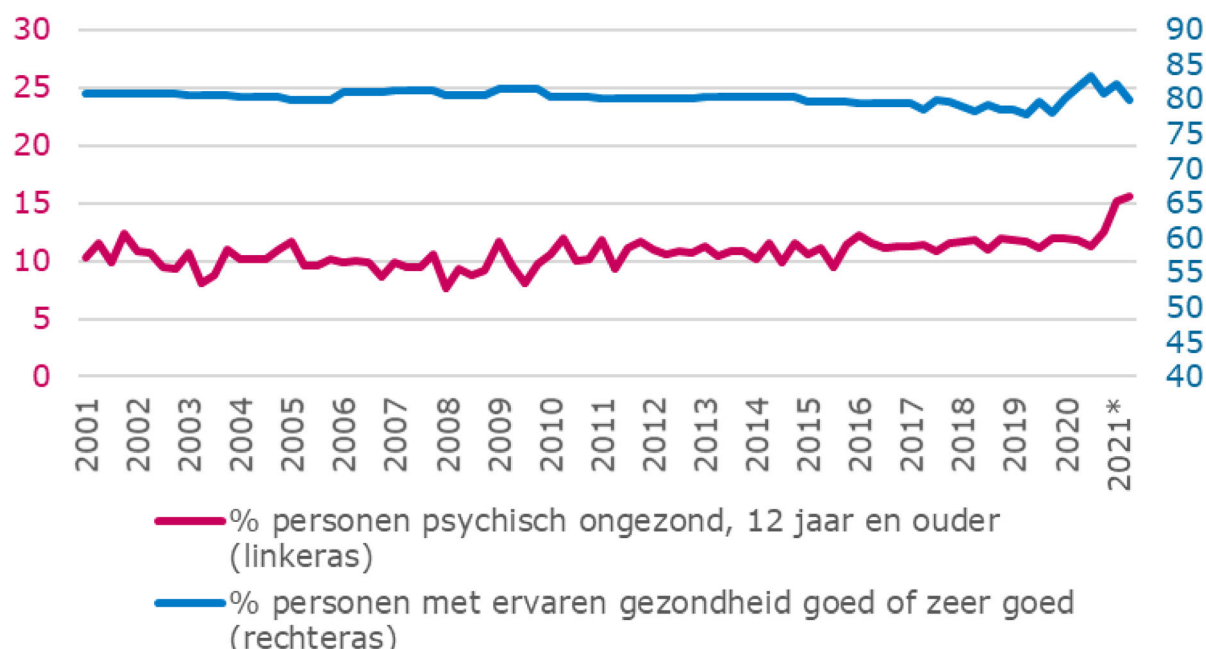
2.7.4 Levensverwachting in Nederland, in jaren

Bron: CBS

... maar begin dit jaar is een stijging van psychische ongezondheid waarneembaar...

2.7.5 Ervaren gezondheid en psychische ongezondheid

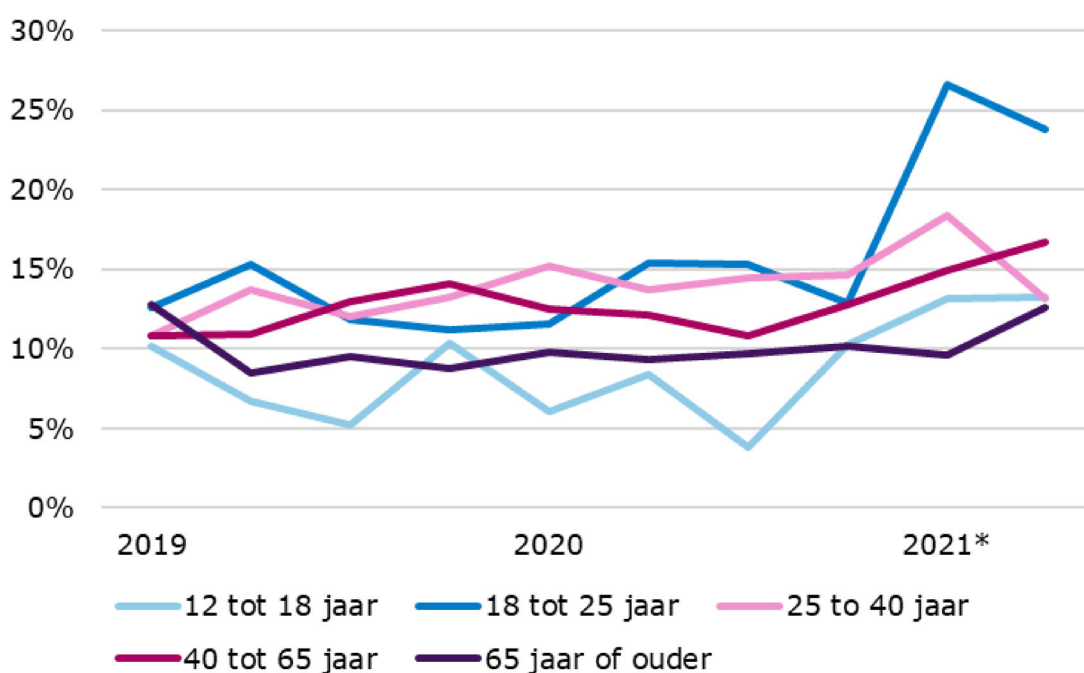

*Voorlopige cijfers

Bron: CBS

... en met name jongvolwassenen lijken hard geraakt te zijn in hun mentale welzijn.

2.7.6 Psychische ongezondheid naar leeftijd

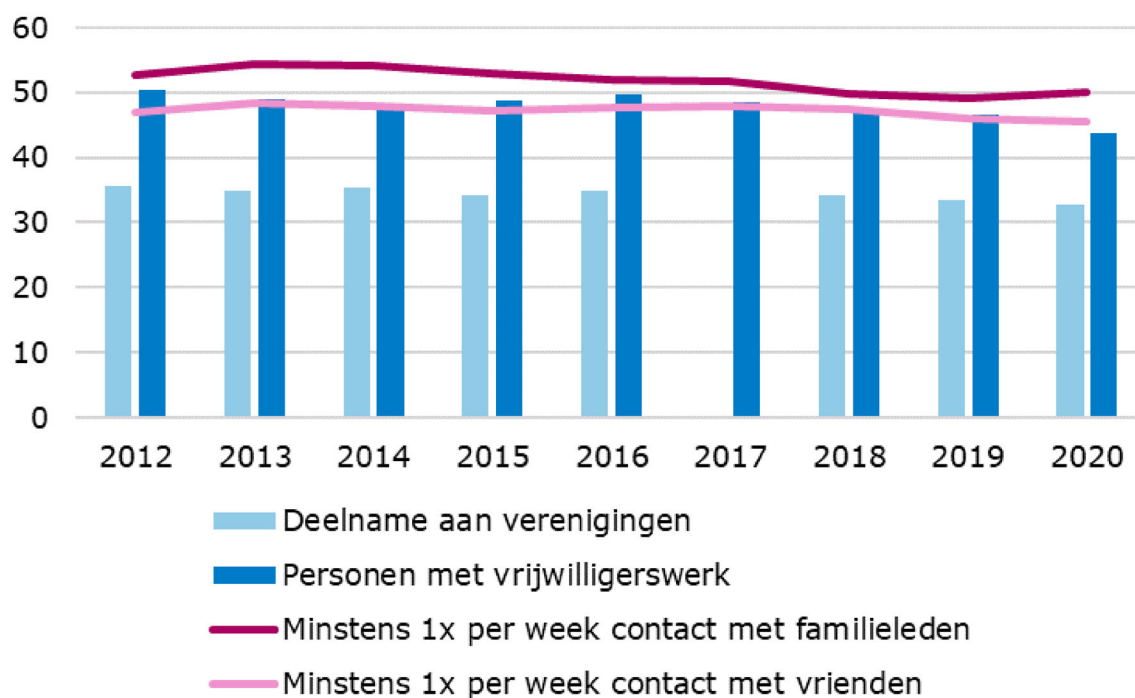

*Voorlopige cijfers

Bron: CBS

De hoeveelheid sociaal contact en maatschappelijke participatie is stabiel, maar neemt licht af in 2020...

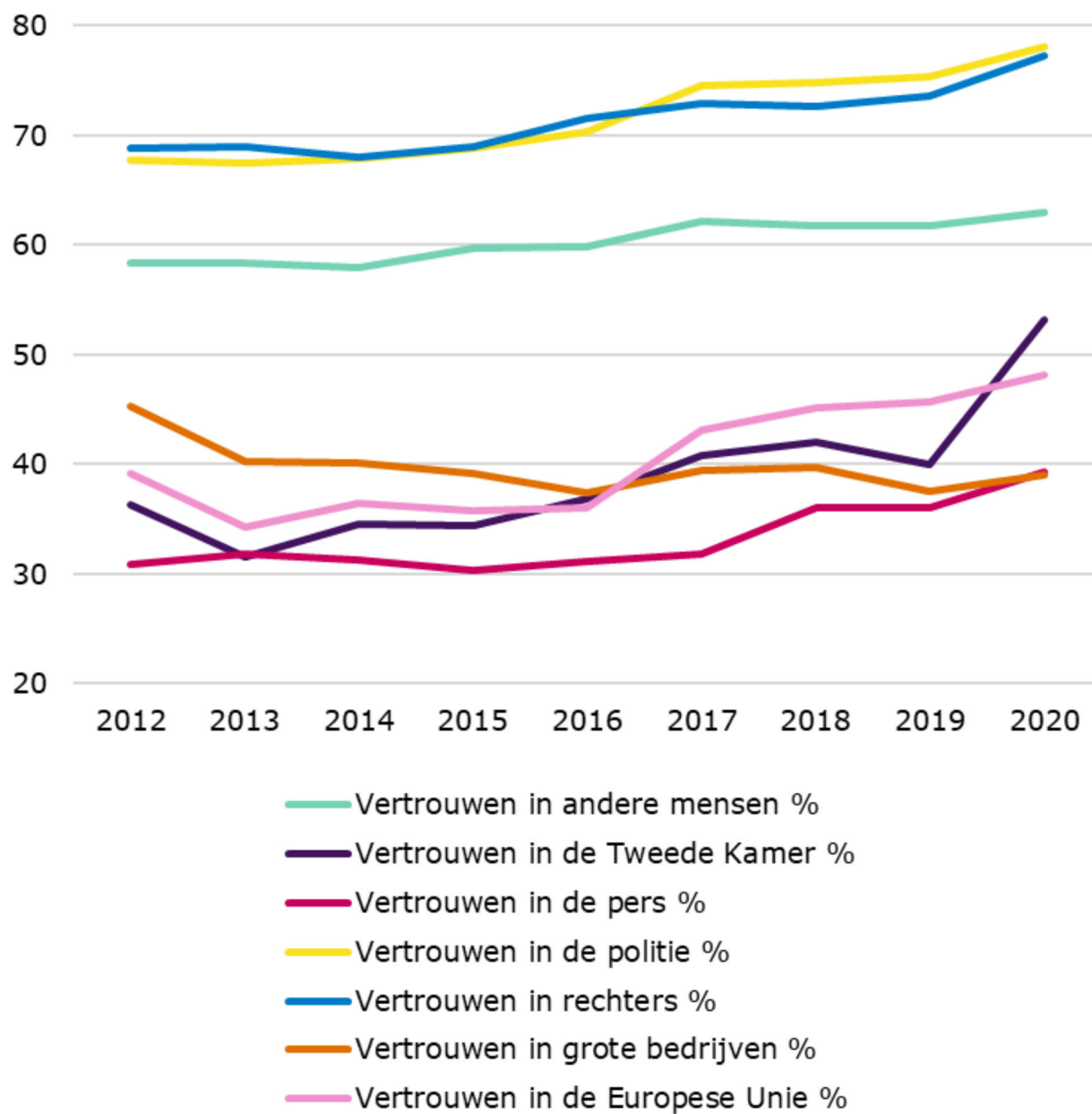
2.7.7 Sociaal contact en maatschappelijke participatie

Bron: CBS

... terwijl het vertrouwen in andere mensen en organisaties in 2020 is gestegen...

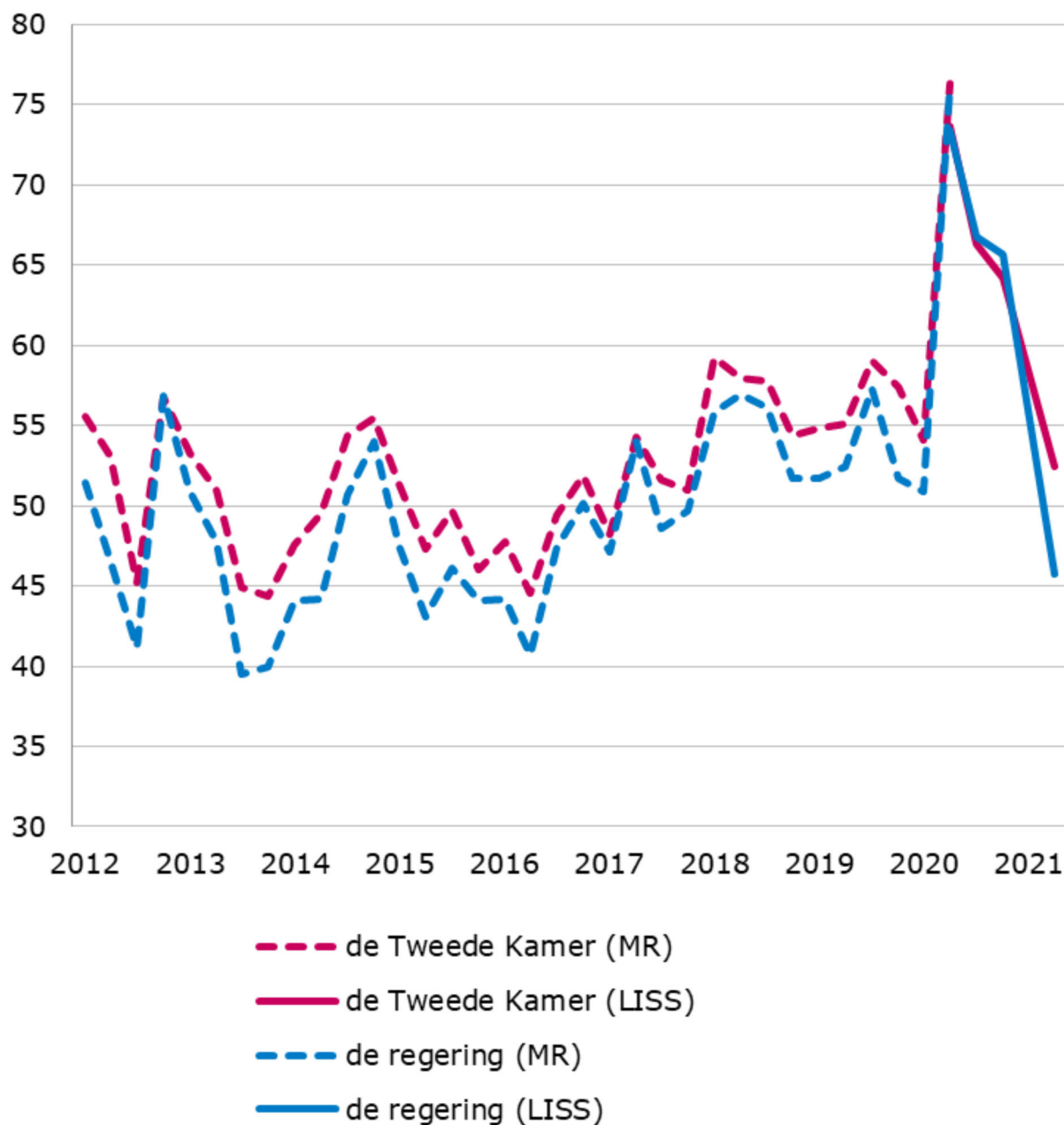
2.7.8 Vertrouwen in mensen en organisaties

Bron: CBS

... lijkt in de eerste kwartalen van 2021 het vertrouwen in de Tweede Kamer en de regering echter wel te dalen.

2.7.9 Vertrouwen in de politiek, bevolking 18+ (%)*

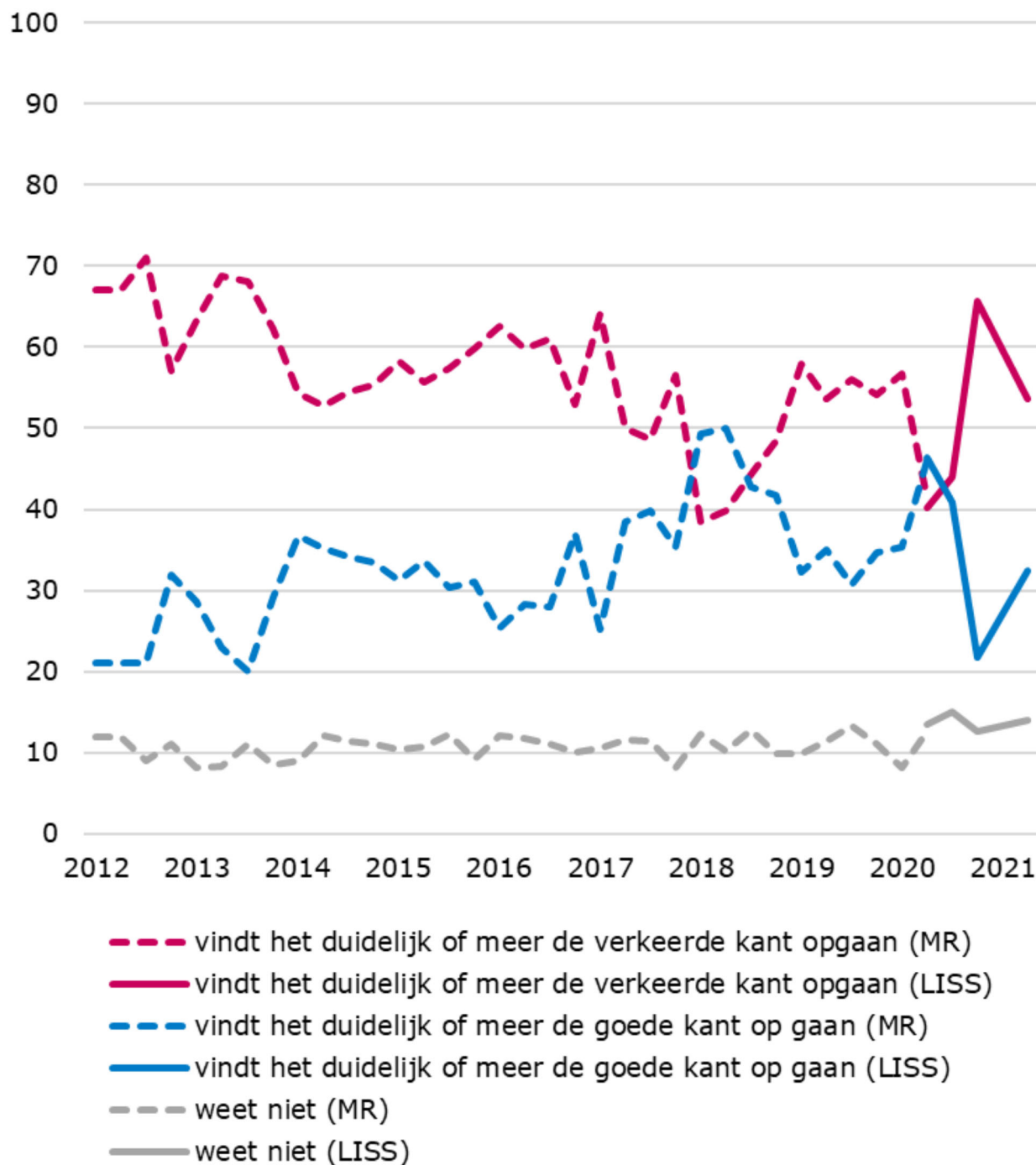

* Vanaf 2020 Q2 wordt data verzameld door een ander veldwerkbureau.

Bron: SCP: Burgerperspectieven

In het begin van 2021 is de stemming over de richting van het land weer positiever dan eind 2020.

2.7.10 Oordeel over richting van het land, bevolking 18+ (%)*

* Vanaf 2020 Q2 wordt data verzameld door een ander veldwerkbureau.

Bron: SCP: Burgerperspectieven

2.8 Huizenmarkt en huizenbezit

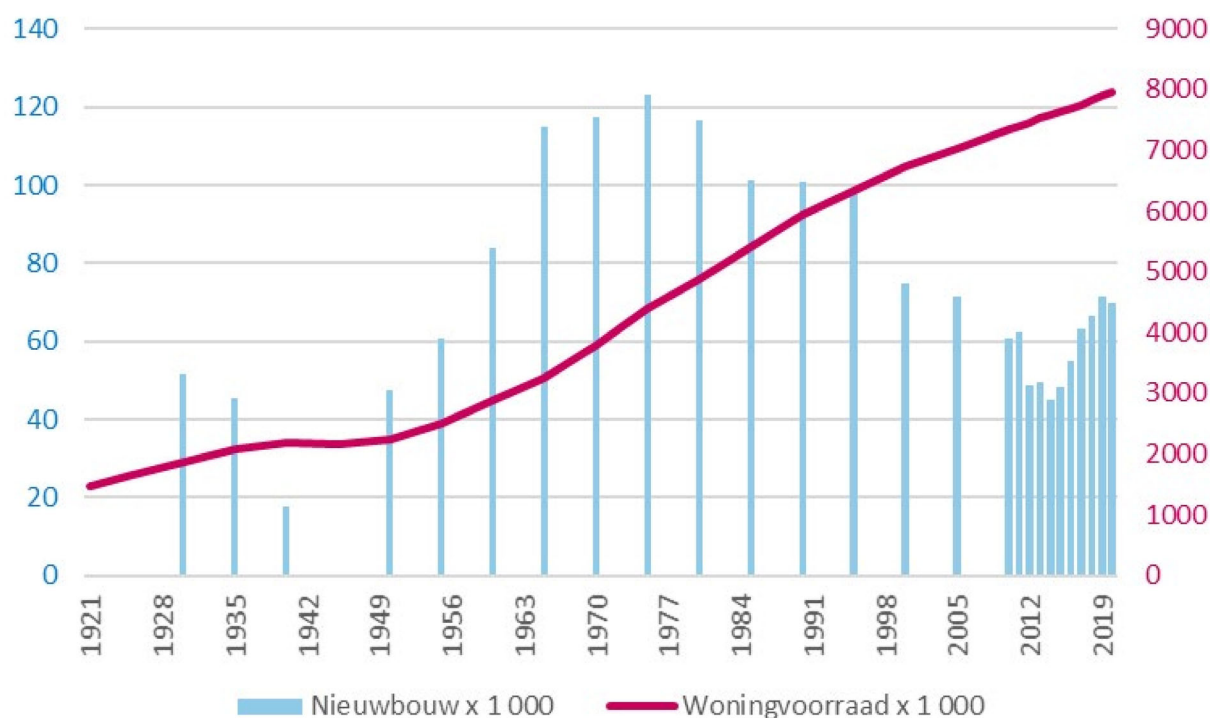
De Nederlandse woningvoorraad telt bijna 8 miljoen woningen...

2.8.1	Kerncijfers woningmarkt		
	2018	2019	2020
Gemiddelde verkoopprijs woning	287.000	308.000	334.000
Aantal verkochte woningen	218.000	219.000	236.000
Totale woningvoorraad	7.815.000	7.892.000	7.966.000
Aantal koopwoningen	4.387.000	4.488.000	4.518.000
Corporatie-verhuur	2.268.000	2.295.000	2.294.000
Overig verhuur	1.008.000	1.004.000	1.048.000

Bron: CBS, Kadaster

... alleen is nieuwbouw in historisch perspectief niet erg hoog...

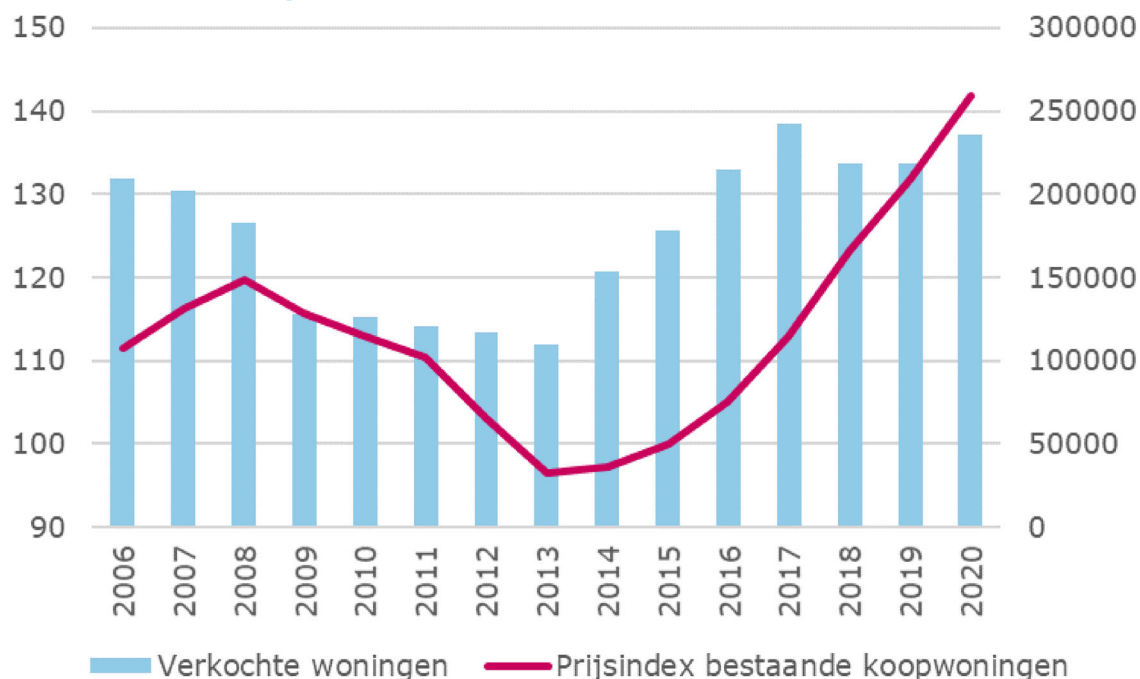
2.8.2 Nieuwbouw en totale woningvoorraad

Bron: CBS

... mede daardoor blijven de huizenprijzen ondanks de coronacrisis hard stijgen.

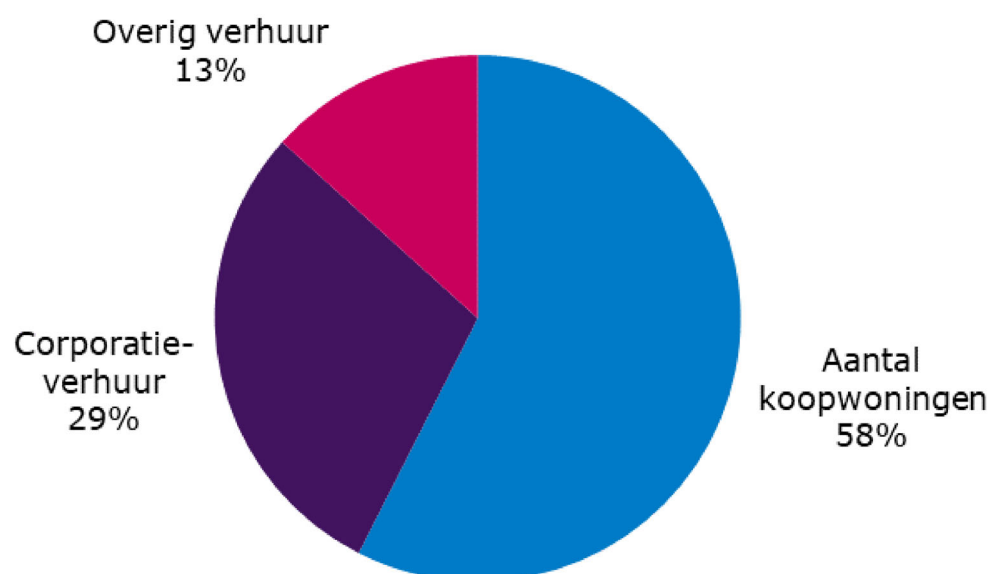
2.8.3 Ontwikkeling huizenprijzen (2015=100) en aantal verkopen

Bron: CBS

Het aantal huurwoningen blijft minder dan de helft. Met name in de vrije sector is het aanbod relatief beperkt.

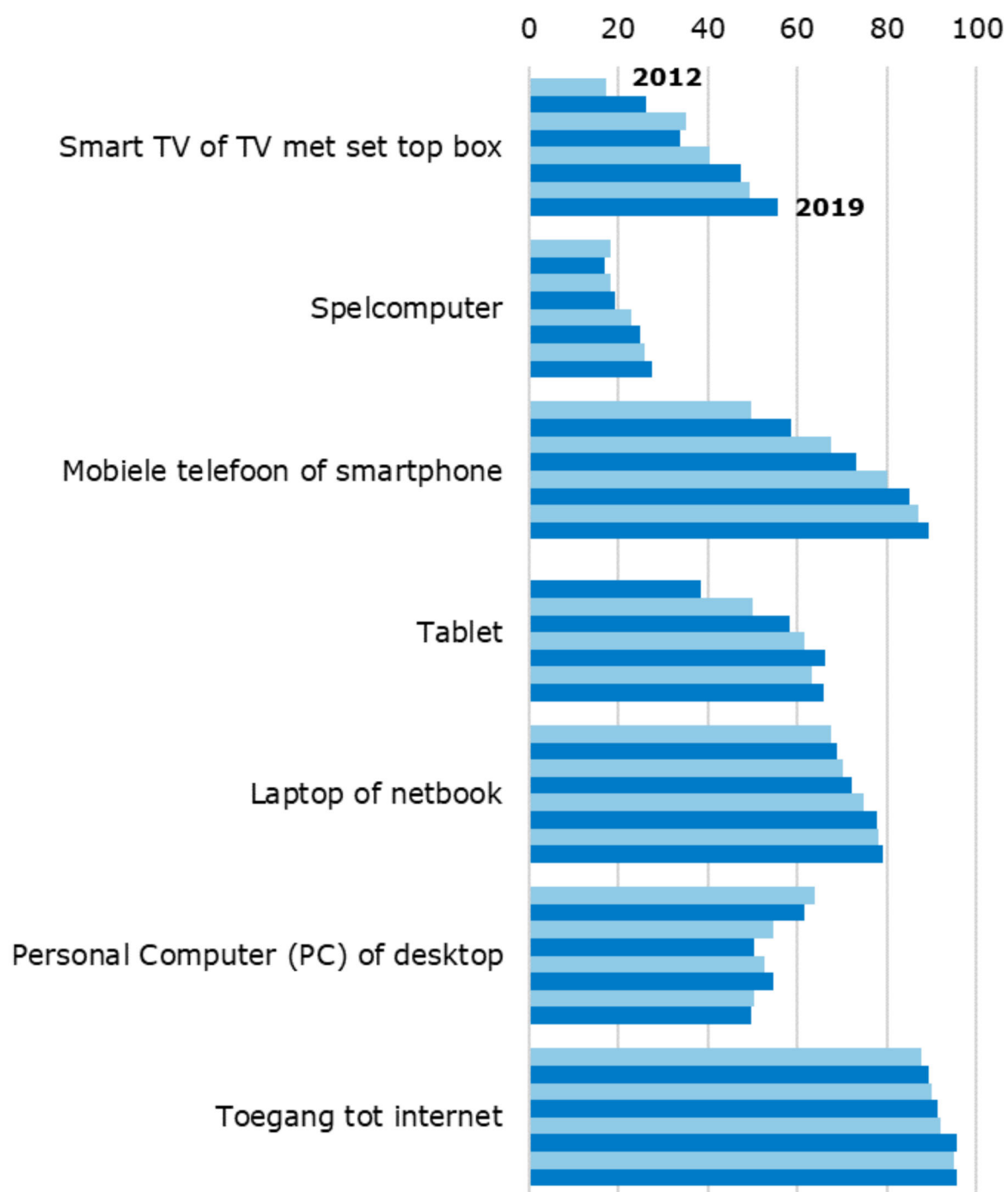
2.8.4 Aandeel koop- en huurwoningen in 2020

2.9 Digitalisering

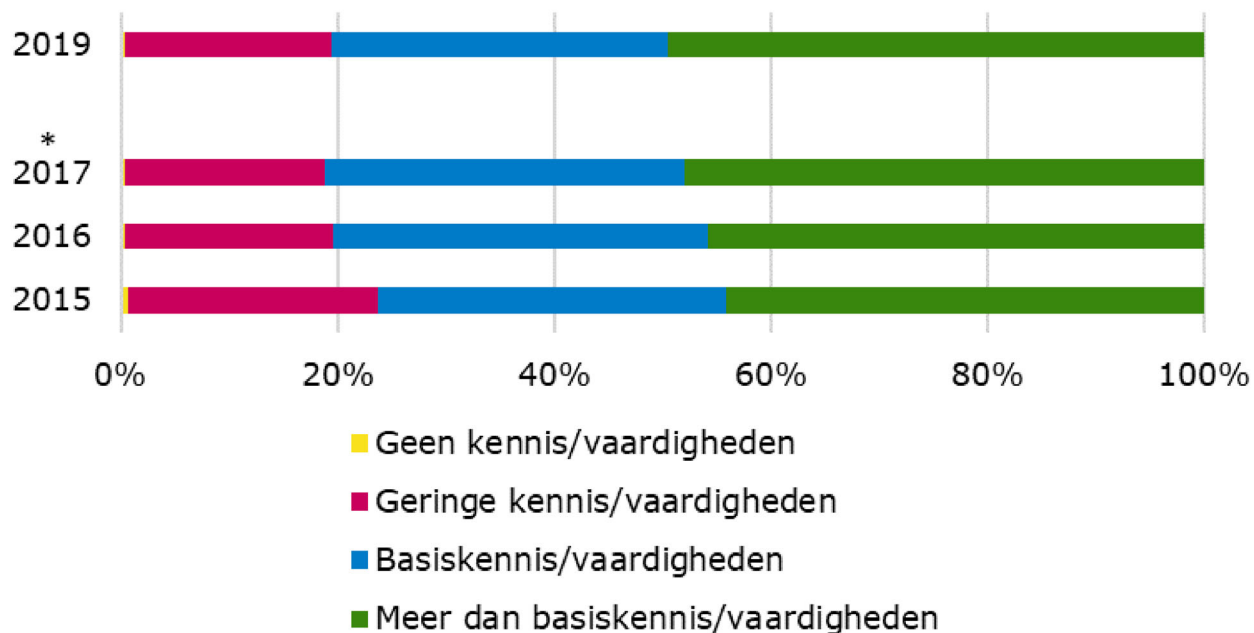
Bijna iedereen in Nederland heeft toegang tot internet via verschillende apparaten...

2.9.1 Toegang tot internet en apparaten

... en het aantal mensen met een goede computerkennis en vaardigheden stijgt.

2.9.2 Computerkennis en vaardigheid van personen 12+ jaar

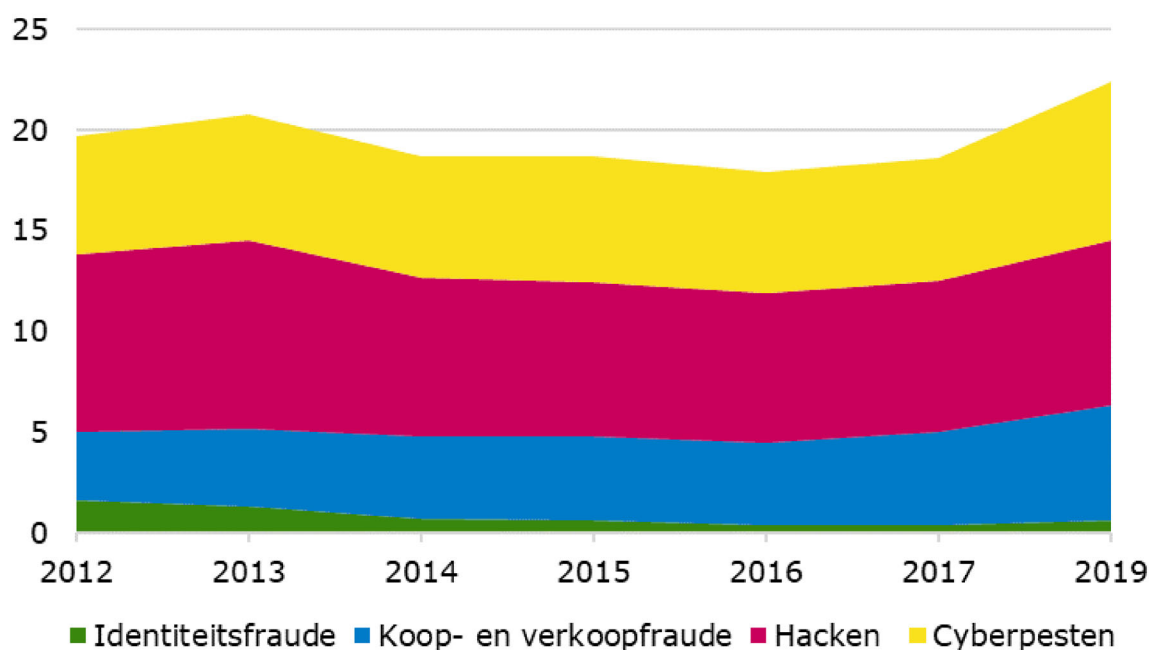

* Geen data beschikbaar voor 2018.

Bron: CBS

Digitalisering kent wel risico's, zoals cybercrime...

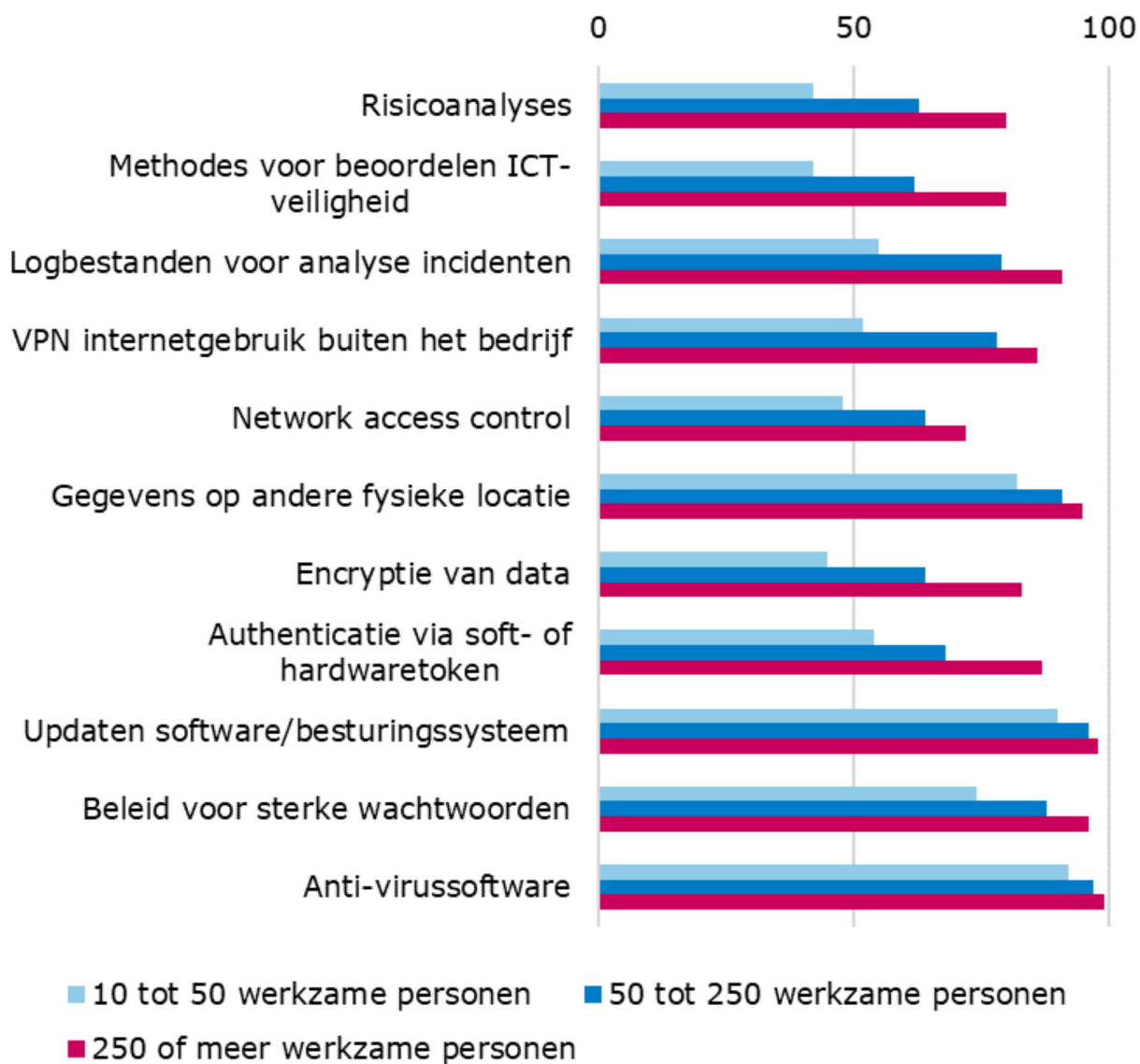
2.9.3 Ondervonden delicten in cybercrime per 100 inwoners

Bron: CBS

... en niet alle bedrijven nemen digitale veiligheidsmaatregelen.

2.9.4 ICT-veiligheidsmaatregelen in % van bedrijven, 2020

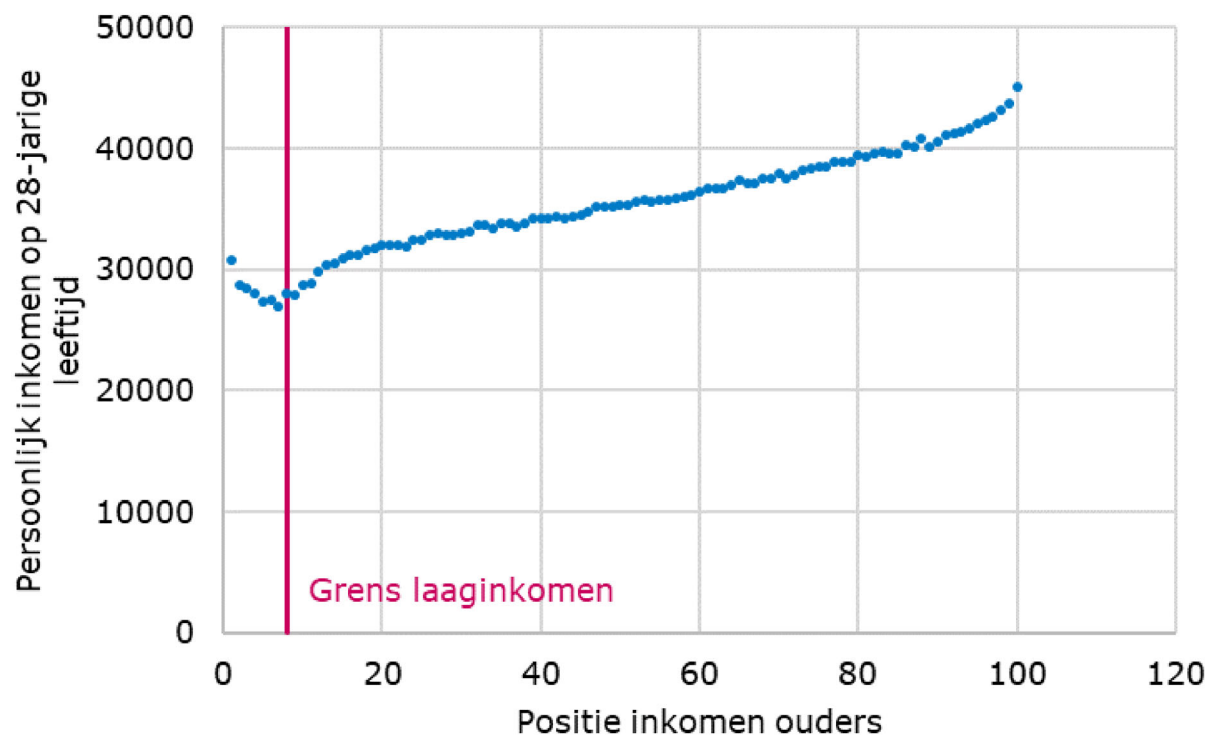

Bron: CBS

2.10 Kansen in Nederland

Een hogere sociaaleconomische status (SES) van ouders voorspelt een hoger inkomen van hun kinderen...

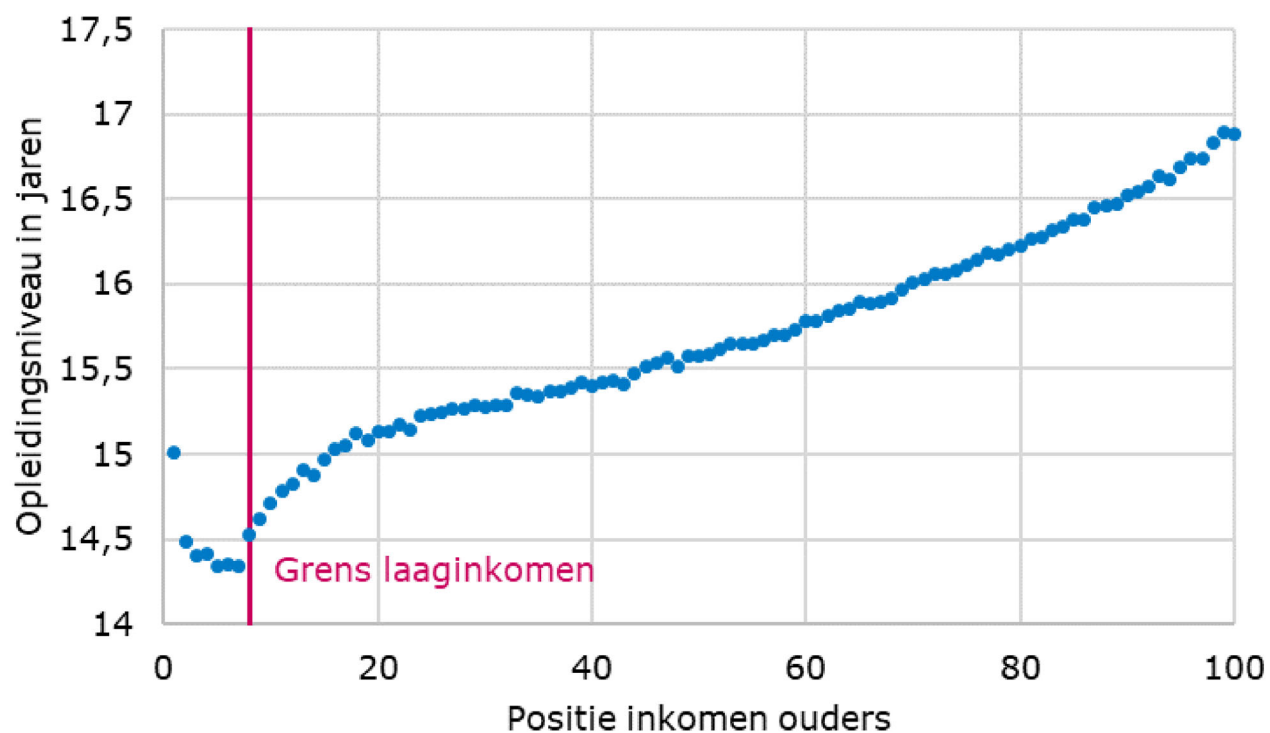
2.10.1 Gemiddeld persoonlijk inkomen van het kind op 28-jarige leeftijd (tussen 2013 – 2017), naar inkomenspercentiel van de ouders

Bron: SEO Kansenatlas, op basis van CBS-Microdata

... en ook een langere opleidingsduur van de kinderen.

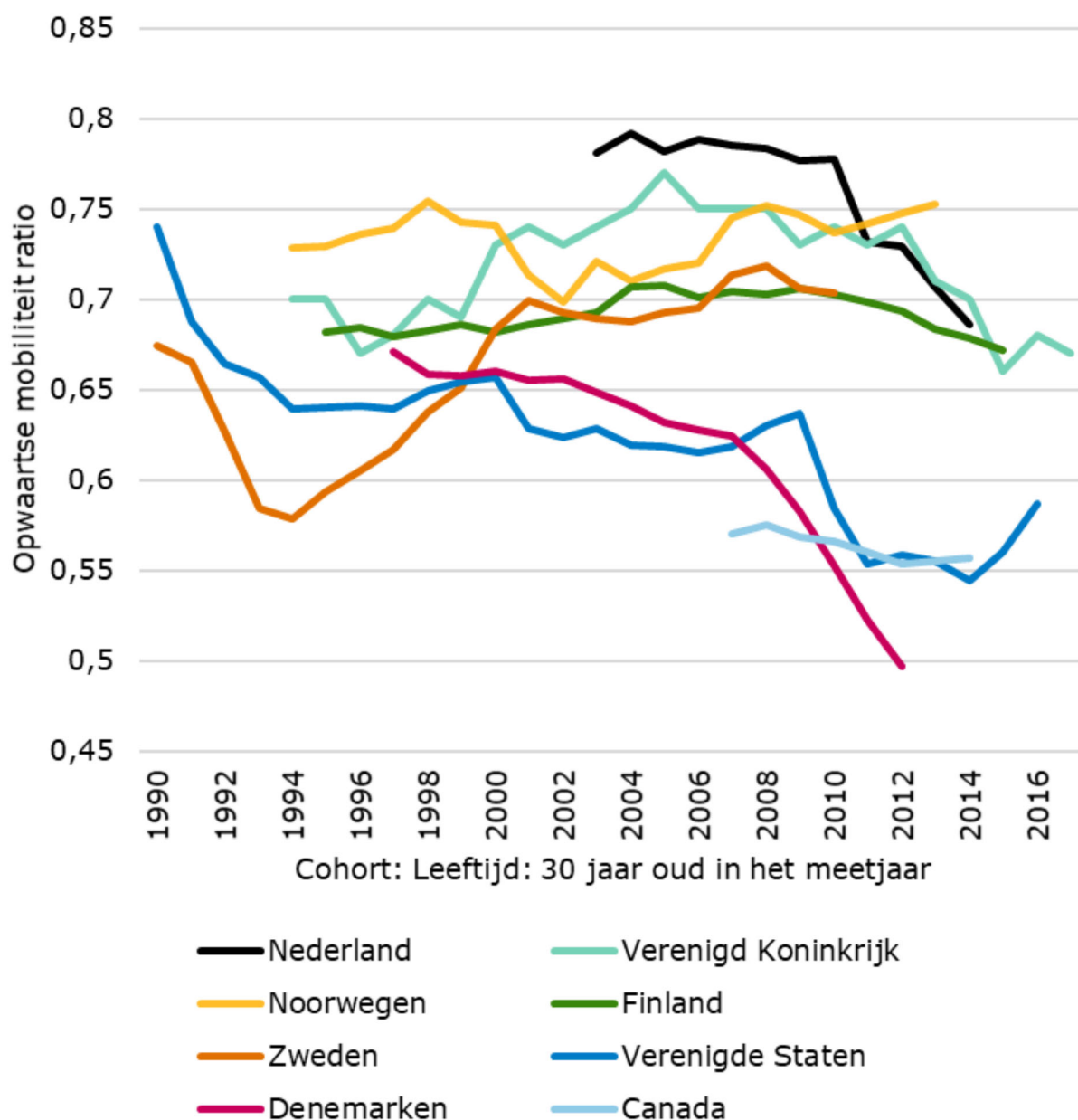
2.9.2 **Gemiddeld opleidingsniveau van het kind in jaren op 28-jarige leeftijd (tussen 2013 -2017), naar inkomenspercentiel van de ouders**

Bron: SEO Kansenatlas, op basis van CBS-Microdata

Na de vorige crisis is de sociale mobiliteit gedaald in internationaal perspectief en is Nederland zijn koploperspositie verloren.

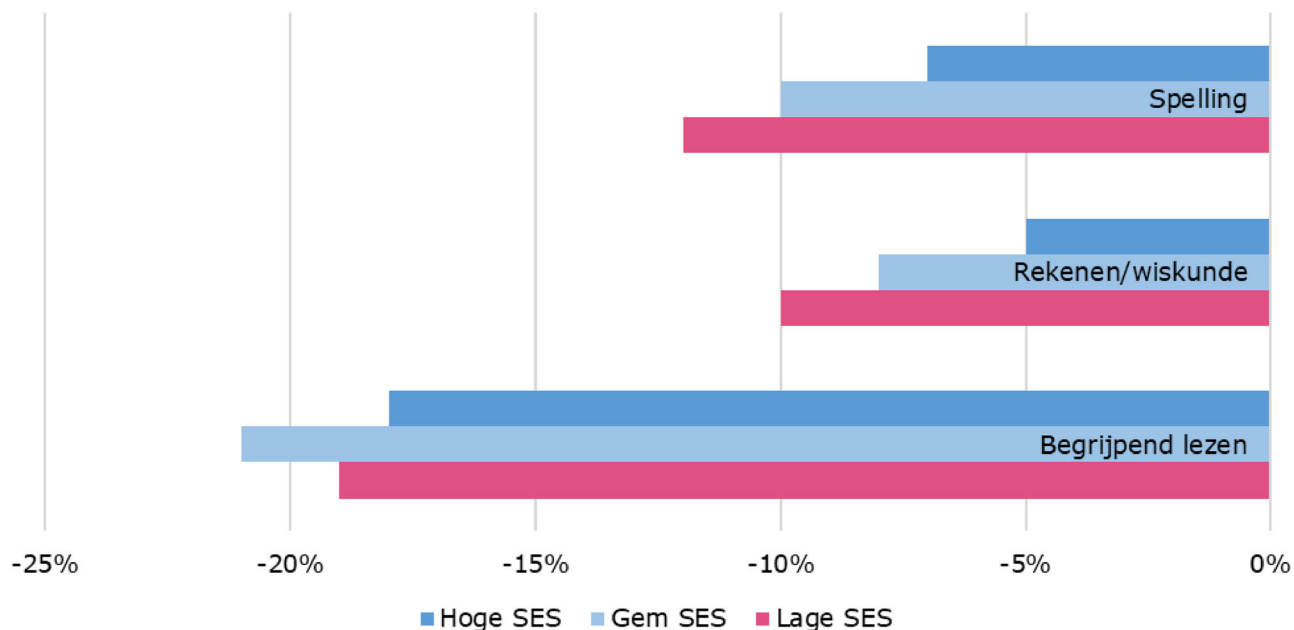
2.9.3 Het percentage kinderen dat op 30-jarige leeftijd een hoger inkomen heeft dan hun ouders op die leeftijd, gecorrigeerd voor inflatie

Bron: Manduca et al., 2020 / ESB

In de coronacrisis hebben kinderen met een lage SES grotere onderwijsachterstanden opgelopen, wat de ongelijkheid kan versterken.

2.9.4 Verschil in leergroei tussen de periode vóór en sinds COVID-19*, uitgesplitst naar Sociaal Economische Status (SES)

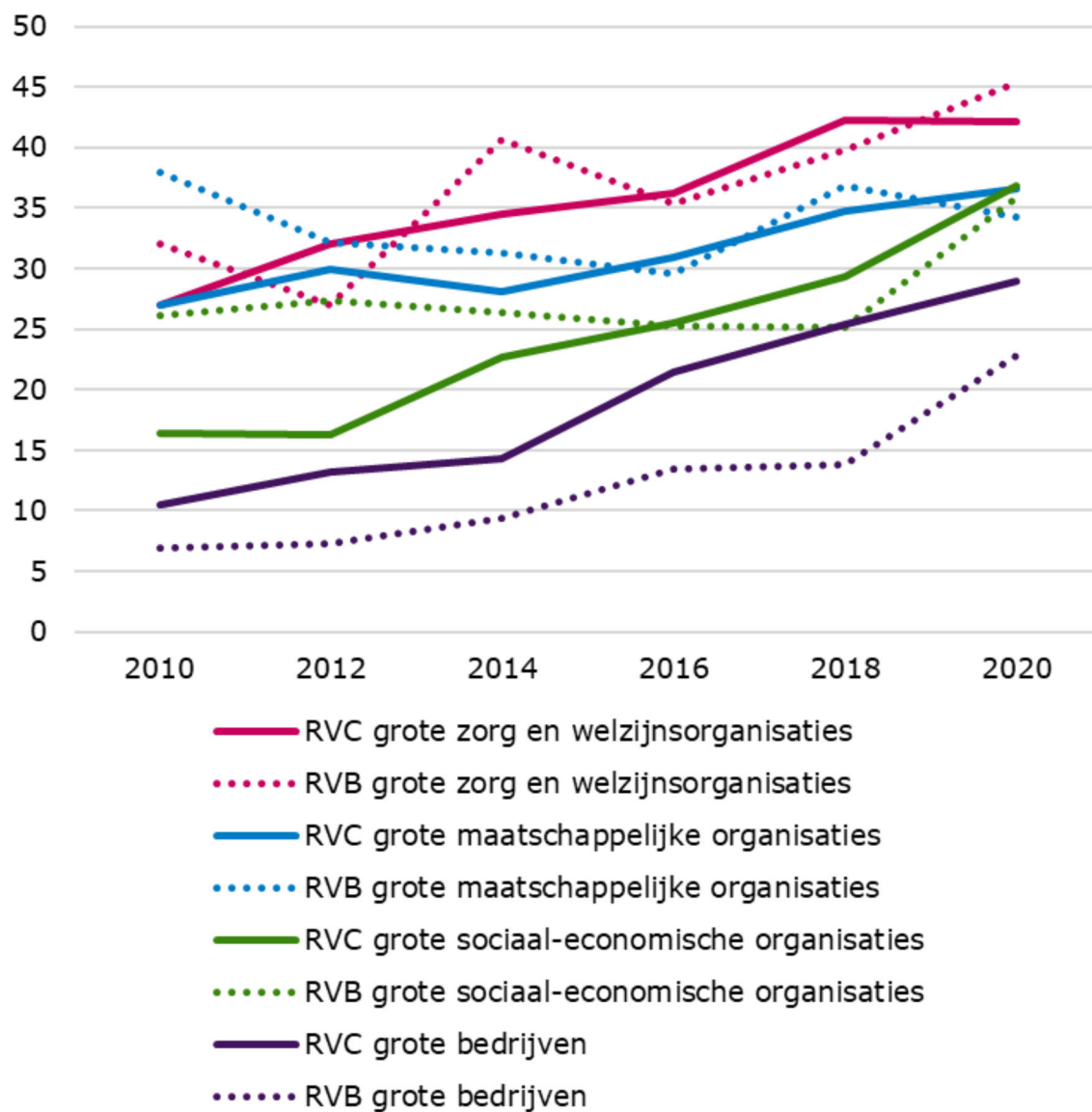

* Leergroei vóór COVID-19 is het gemiddelde van de verbeteringen in de scores in de M-toetsen tussen 2018 en 2019, en 2019 en 2020. Leergroei sinds COVID-19 is de verandering tussen de M-toetsen in 2020 en 2021. De grafiek laat het verschil tussen leergroei in beide periodes zien.

Bron: Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs

Het aandeel vrouwen in topfuncties stijgt...

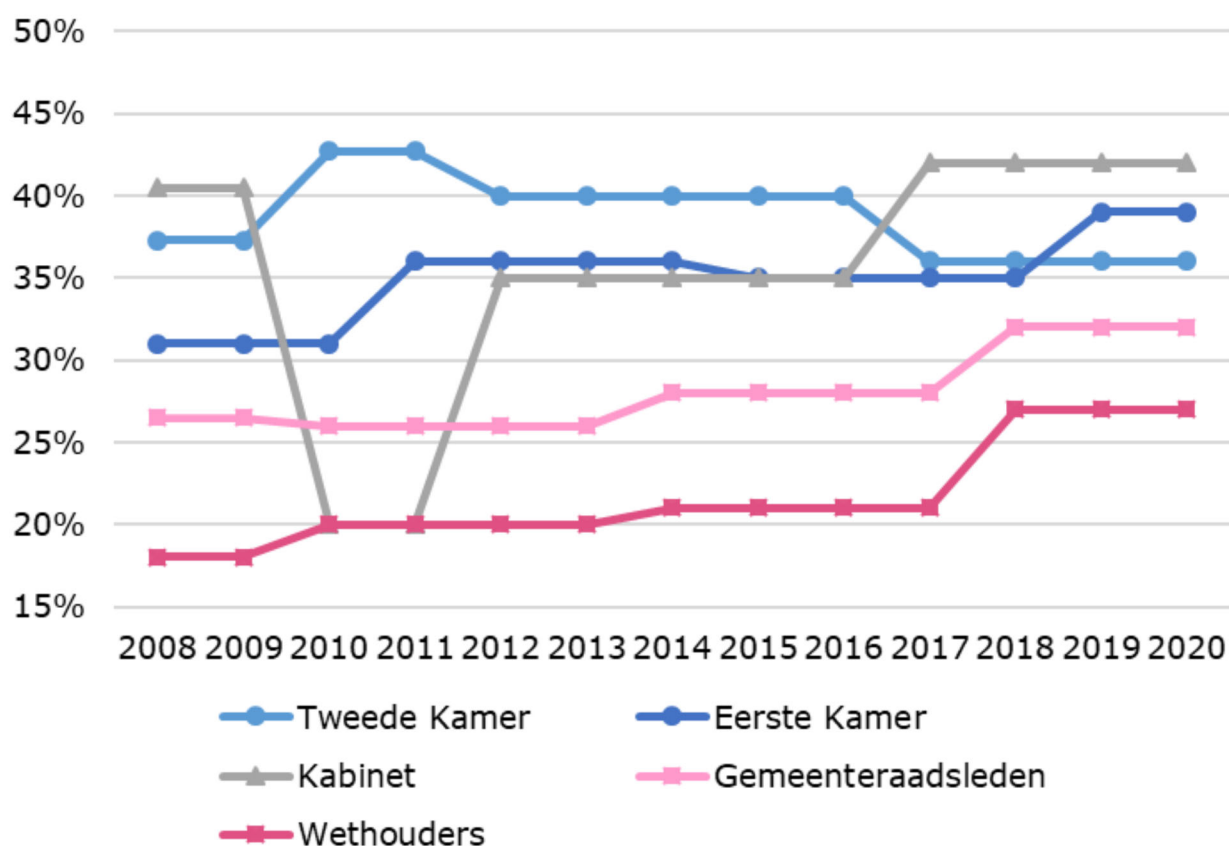
2.9.5 Aandeel vrouwen in top van grote organisaties, 2010 - 2020

Bron: SCP/CBS

... en stijgt sneller dan het aandeel vrouwen in de politiek.

2.9.6 Aandeel vrouwen in politieke functies, op basis van verkiezingsuitslagen*, 2008 – 2020

* Personele mutaties in de tussenliggende jaren van verkiezingen zijn niet meegenomen.
Bron: Raad voor Openbaar bestuur

Hoofdstuk 3

Overheidsfinanciën

3.1 Saldo en schuld

3.1.1 EMU-saldo en schuld (2020 en 2021)		
	2021	2022
	<i>in miljarden euro</i>	
Overheidsinkomsten	313,8,0	334,1
Reguliere netto-uitgaven onder het uitgavenplafond	317,5	335,0
Rijksbegroting	153,5	163,2
Sociale zekerheid	88,3	90,4
Zorg	75,8	81,3
Steunmaatregelen corona relevant voor het EMU-saldo	39,4	11,4
Overige netto-uitgaven en correcties relevant voor het EMU-saldo	5,3	6,6
Totale netto-uitgaven relevant voor het EMU-saldo	362,2	353,0
EMU-saldo collectieve sector	-50,7	-21,3
EMU-saldo collectieve sector (in % bbp)	-6,0%	-2,4%
EMU-schuld collectieve sector	490,9	517
EMU-schuld collectieve sector (in % bbp)	57,8%	57,7%
Bruto binnenlands product (in miljard euro)	850	895

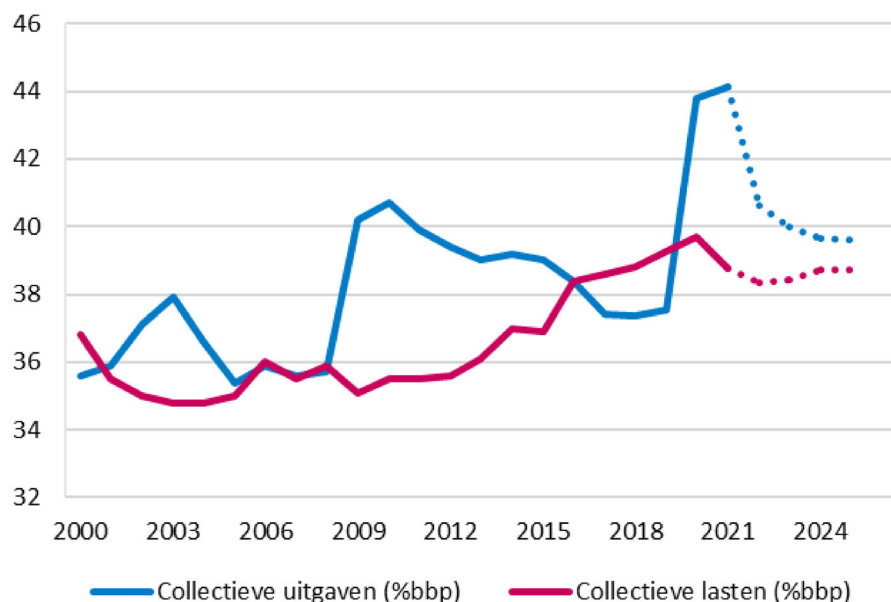
Bron: Ministerie van Financiën

Het EMU-saldo, oftewel het begrotingssaldo, is het verschil tussen inkomsten en uitgaven van de overheid.

De EMU-schuld, oftewel de overheidsschuld, is het totaal van de uitstaande leningen ten laste van de gehele collectieve sector. Dit is de optelsom van de uitstaande leningen ten laste van het Rijk, de sociale fondsen en de lokale overheden, minus de onderlinge schuldverhoudingen tussen deze drie subsectoren.

De uitgaven van de overheid liggen nog hoger dan de inkomsten, maar het verschil wordt kleiner...

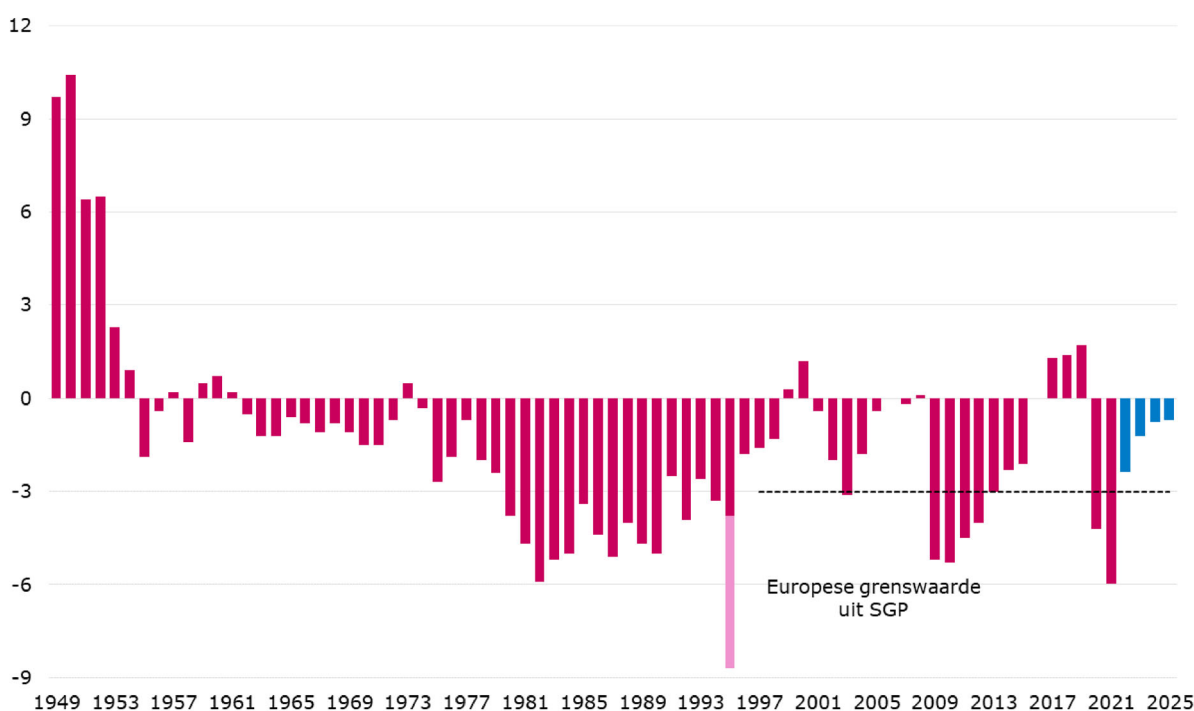
3.1.2 Uitgaven- en lastenquote (in procenten bbp)

Bron: CPB

... waardoor het groot begrotingstekort ook terugloopt.

3.1.3 Ontwikkeling EMU-saldo (in procenten bbp)

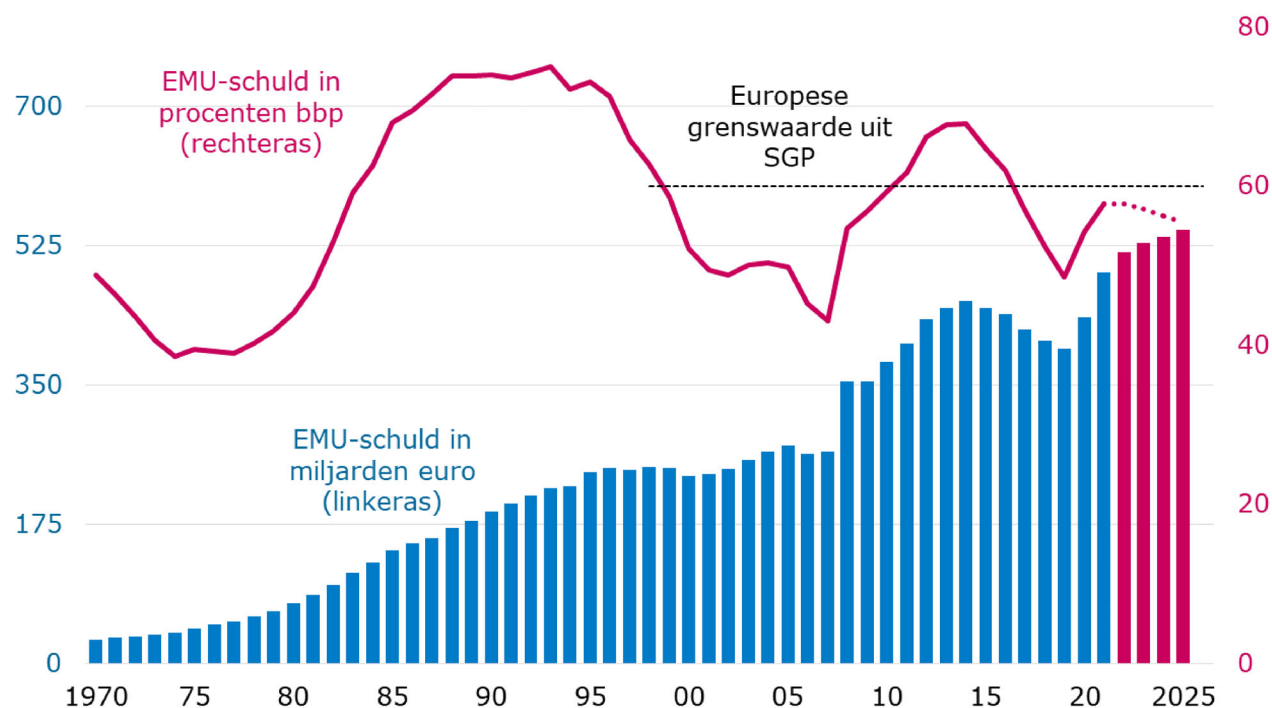

* Het EMU-saldo 1995 wordt vertekend door een eenmalige uitgave van 4,9 % bbp vanwege de balansverkortings tussen Rijk en woningcorporaties in dat jaar.

Bron: Ministerie van Financiën

De overheidsschuld is toegenomen, maar ligt onder de grens die is afgesproken binnen de EU...

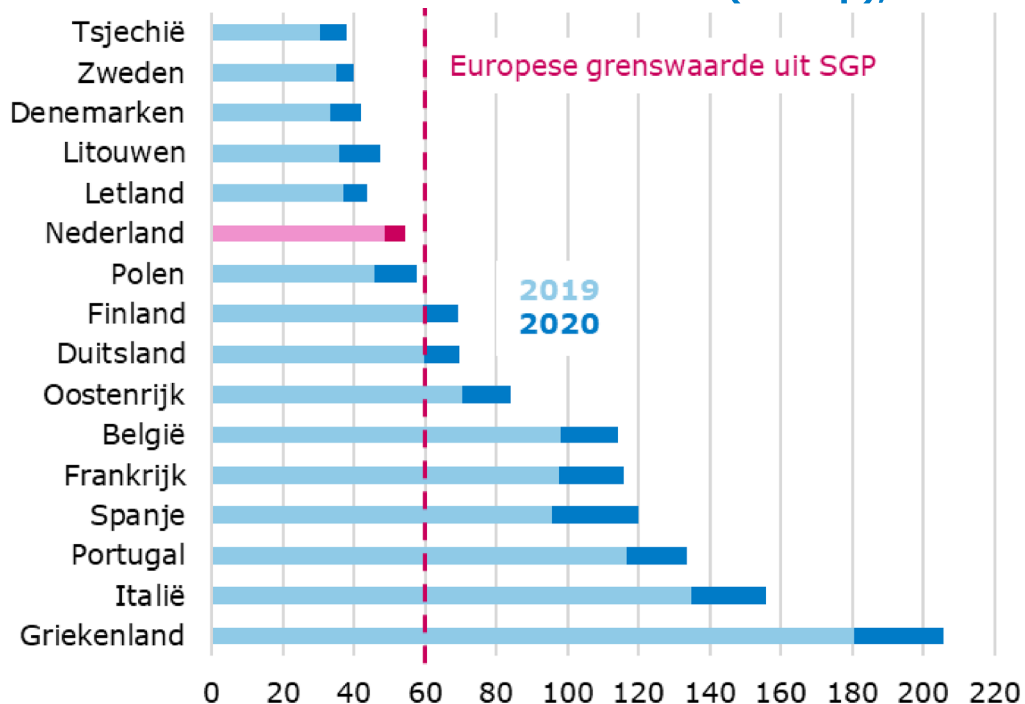
3.1.4 Ontwikkeling EMU-schuld

Bron: Ministerie van Financiën

... en is laag vergeleken met andere eurolanden

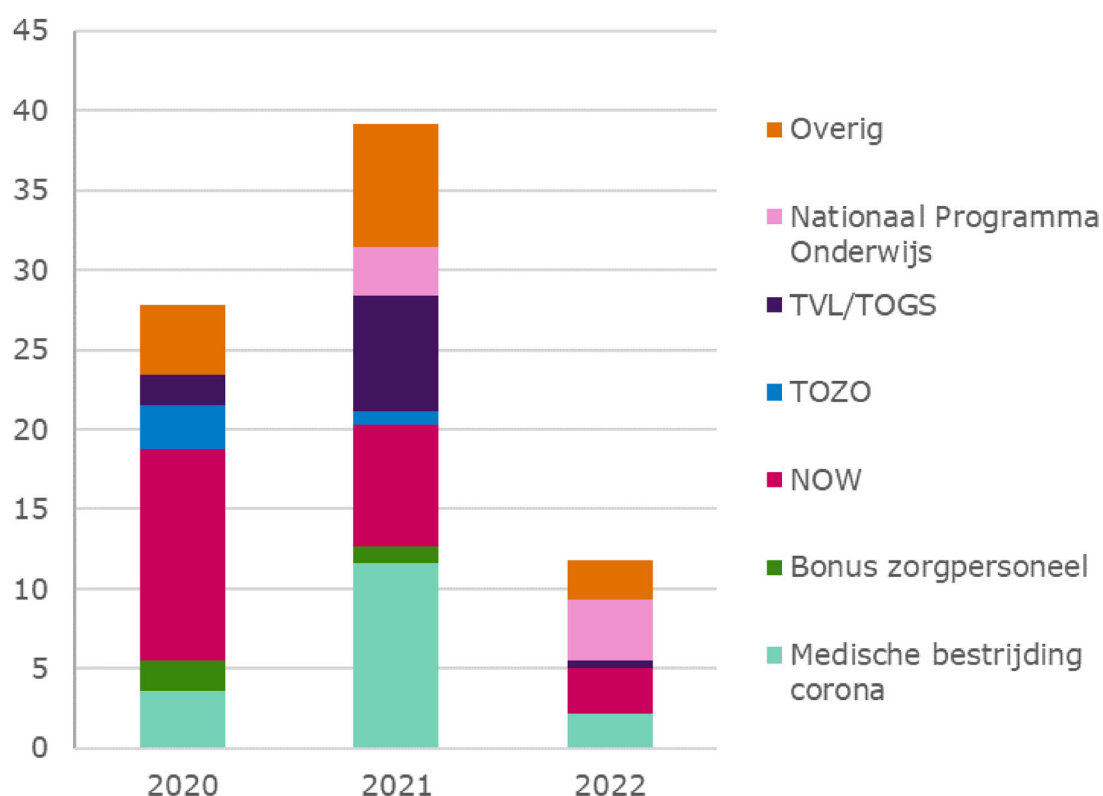
3.1.5 EMU-schulden in de Eurozone (% bbp), 2020

3.2 Coronamaatregelen

De uitgaven die verband houden met de coronacrisis tellen op tot 80 miljard in 2020, 2021 en 2022.

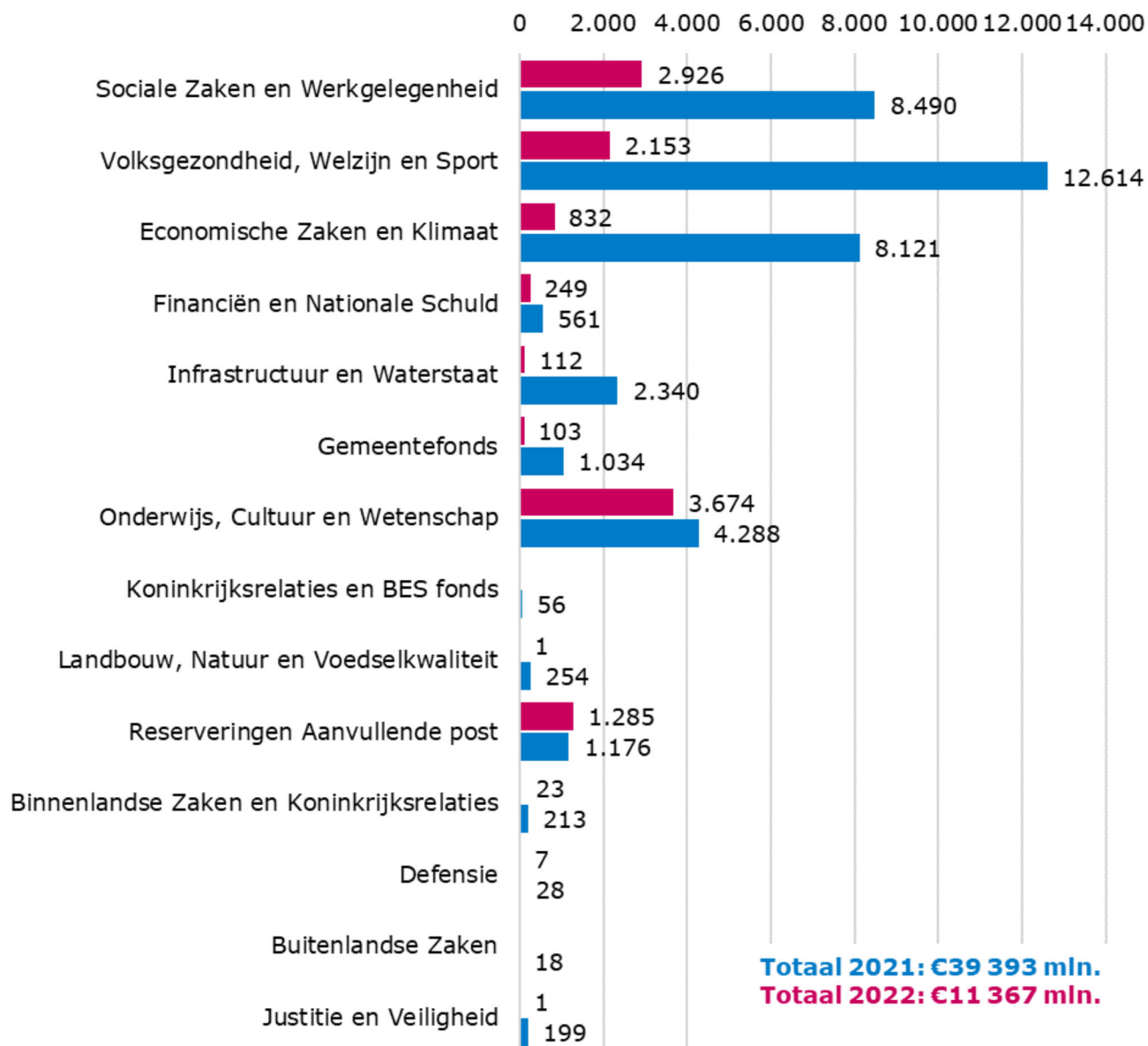
3.2.1 Coronagerelateerde uitgaven, in miljard euro

Bron: Ministerie van Financiën

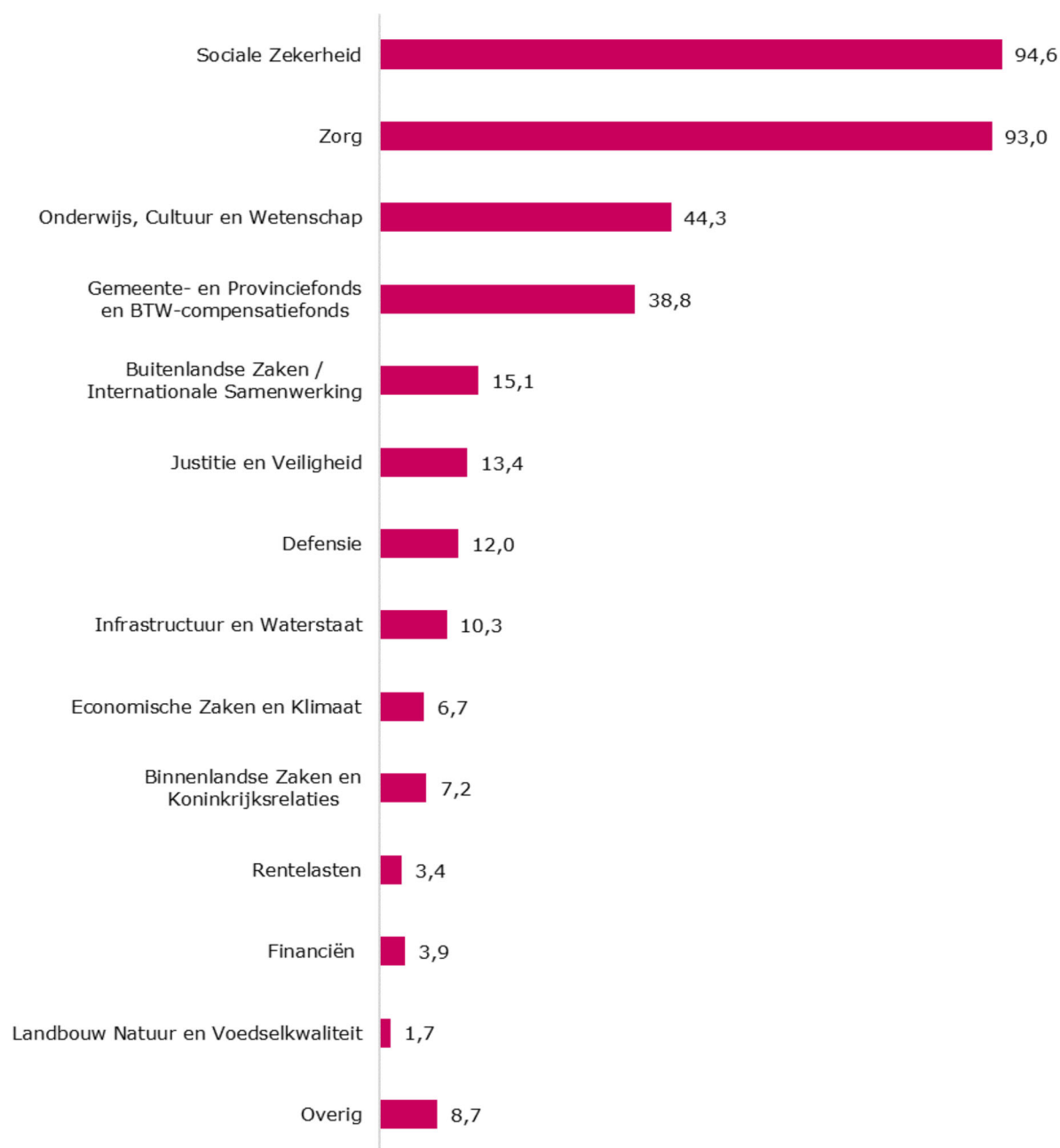
In 2022 verschuift het budgettaire zwaartepunt naar OCW om achterstanden aan te pakken.

3.2.2 Uitgaven coronacrisis in 2021 en 2022, miljoenen euro.

3.3 Overheidsuitgaven 2022

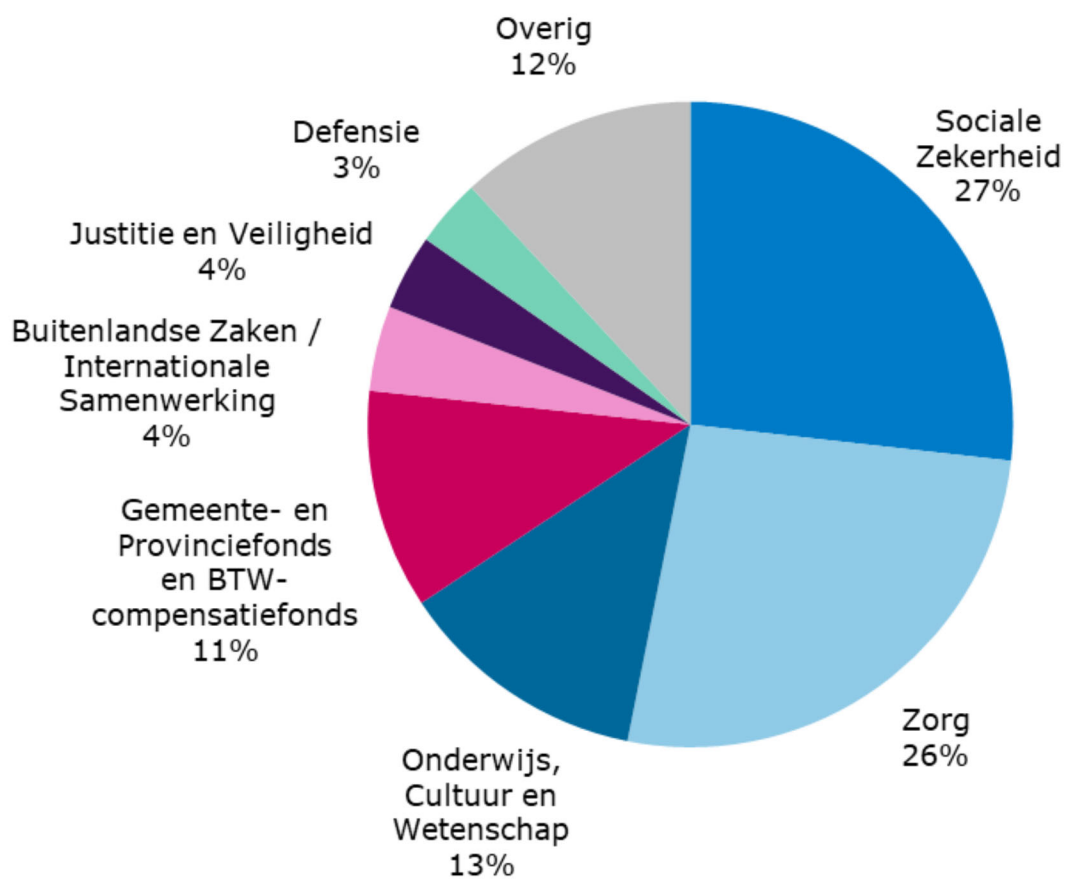
Uitgaven 2022 (in miljard euro)

Totaal: 353 miljard

Bron: Ministerie van Financiën

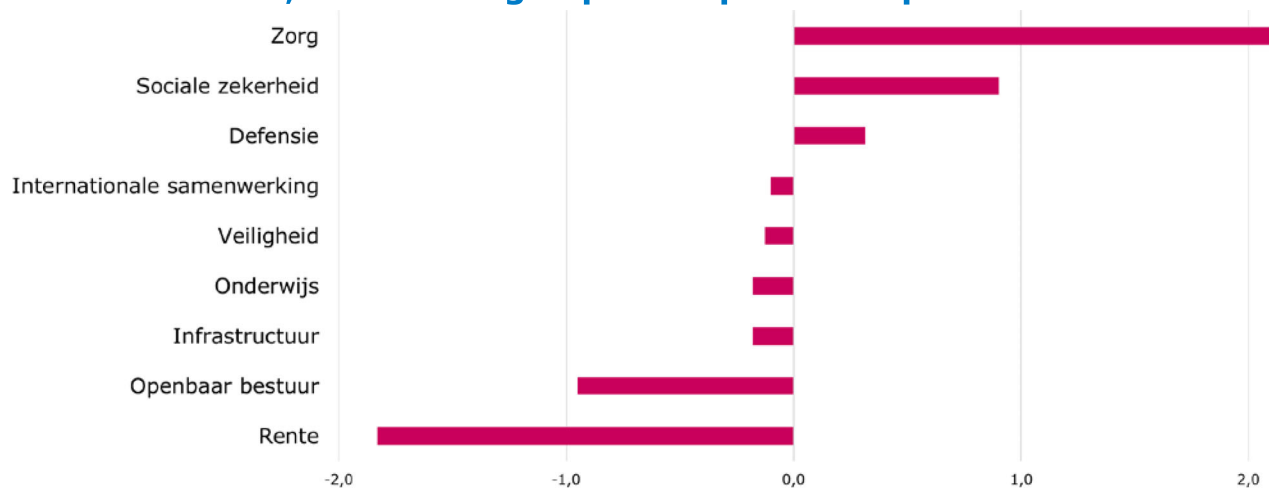
3.3.1 Verdeling collectieve uitgaven 2022

Bron: Ministerie van Financiën

Structurele groei van zorg- en socialezekerheids-uitgaven zet druk op overige uitgaven.

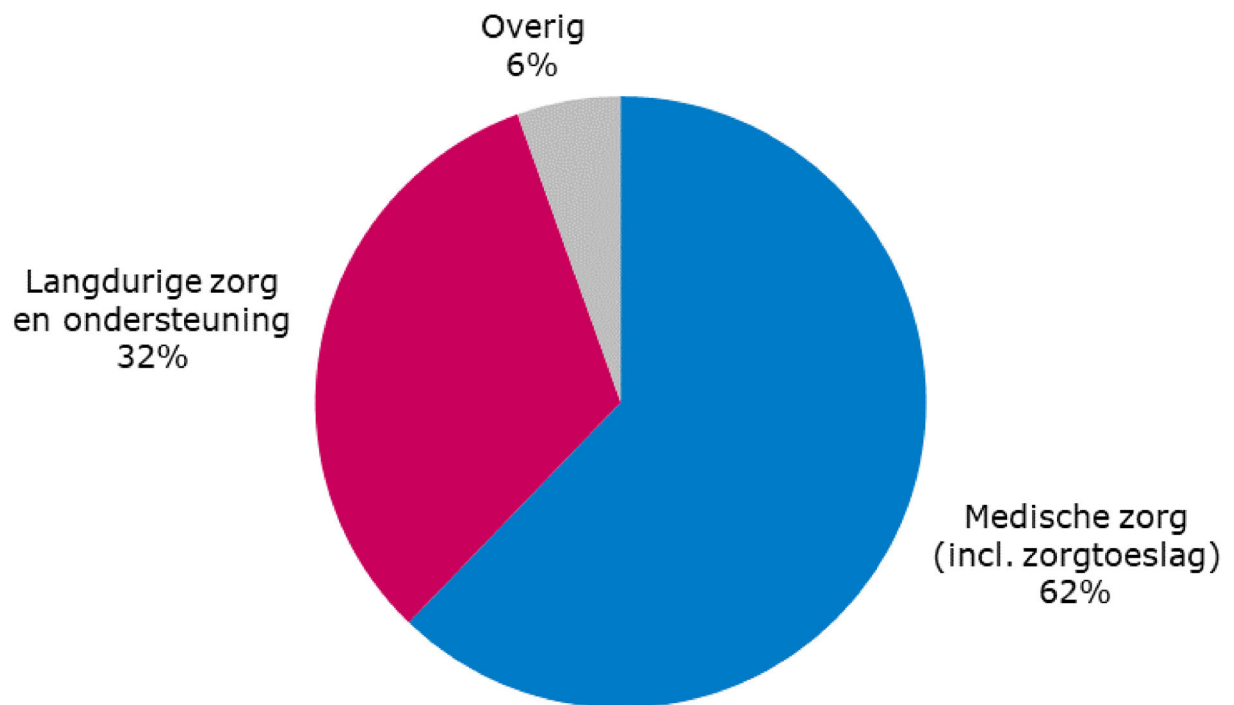
3.3.2 Verwachte ontwikkeling uitgaven 2008 tot en met 2025, verandering in procentpunten bbp

Bron: Ministerie van Financiën

3.3.1 Volksgezondheid, Welzijn en Sport

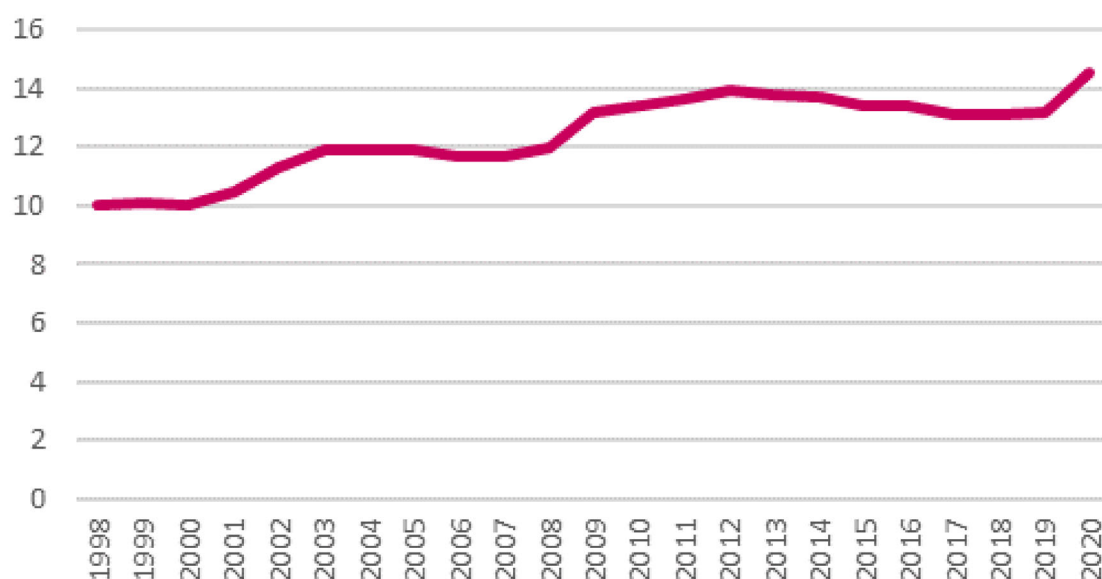
3.3.3 Verdeling uitgaven VWS 2022

Bron: Ministerie van Financiën

De zorguitgaven groeien sneller dan de economie...

3.3.4 Uitgaven aan zorg en welzijn in Nederland* als % bbp

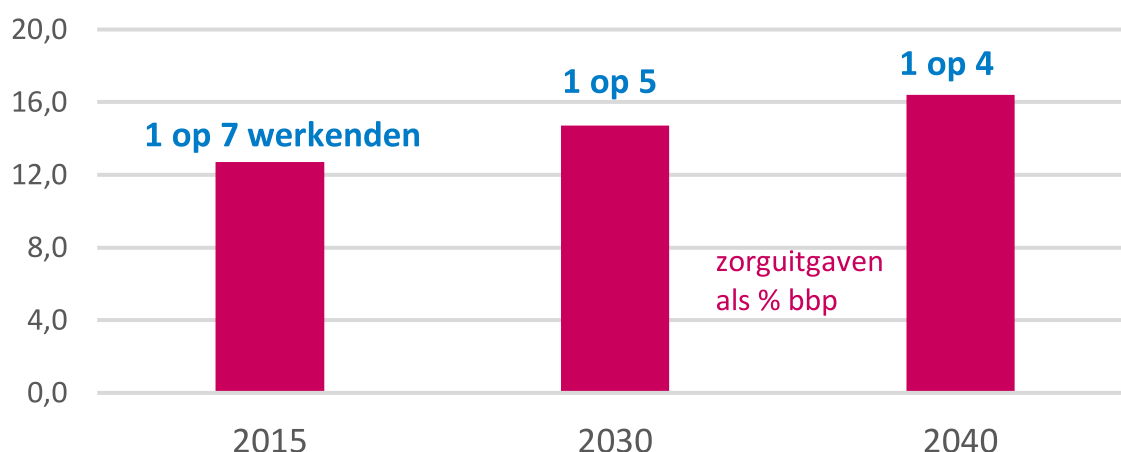

* Hier wordt de definitie van het CBS gevolgd, waarbinnen ook kinderopvang en uitgaven aan welzijn vallen. Het CBS kijkt naar zowel de uitgaven door de overheid, als die van verzekeringen en personen.

Bron: CBS

... zowel de kosten als de vraag naar personeel nemen de komende decennia toe.

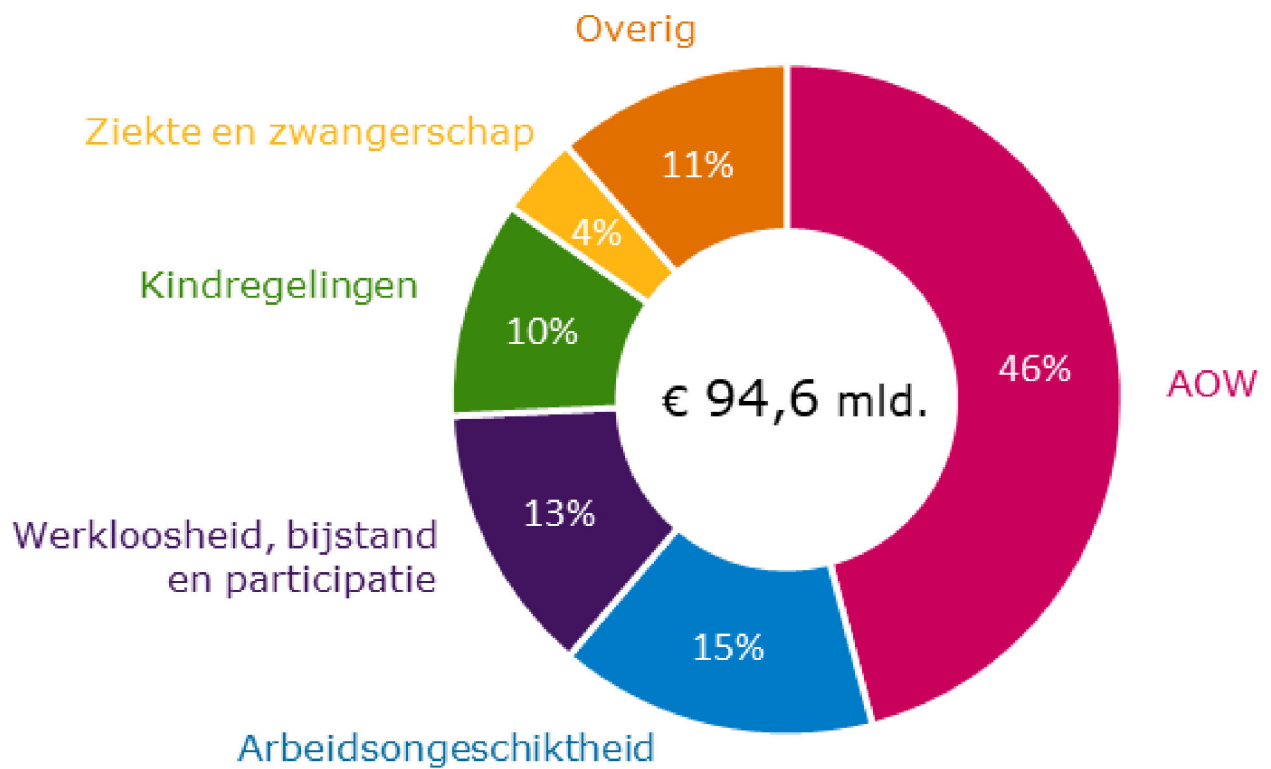
3.3.5 Zorguitgaven als % van het bbp en het aandeel van de zorg in het aantal werkenden

Bron: Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018, RIVM en Actieprogramma Werken in de Zorg, VWS

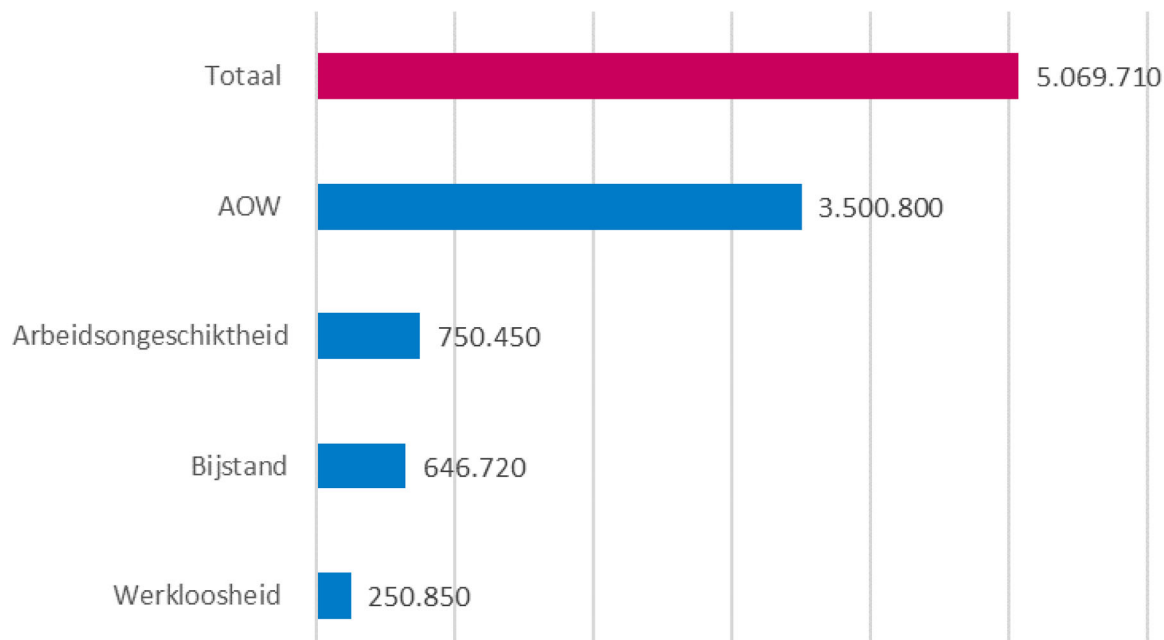
3.3.2 Sociale Zaken en Werkgelegenheid

3.3.6 Verdeling uitgaven SZW 2022

Eind 2020 ontvingen 5 miljoen Nederlanders een uitkering, het overgrote deel AOW...

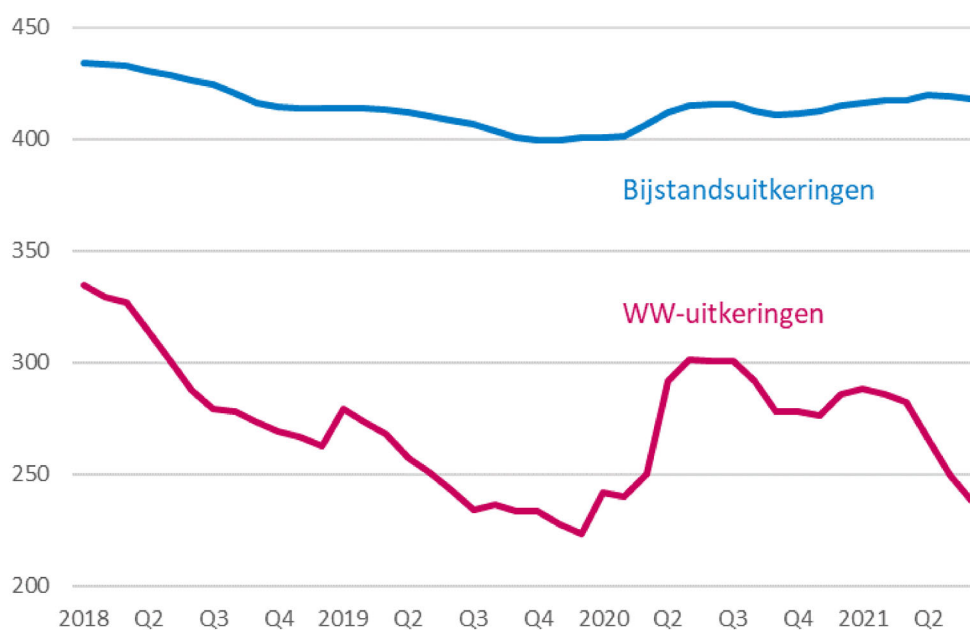
3.3.7 Aantal uitkeringsontvangers, september 2020

Bron: CBS

...na een stijging als gevolg van de coronacrisis daalt het aantal mensen met een werkloosheidsuitkering weer.

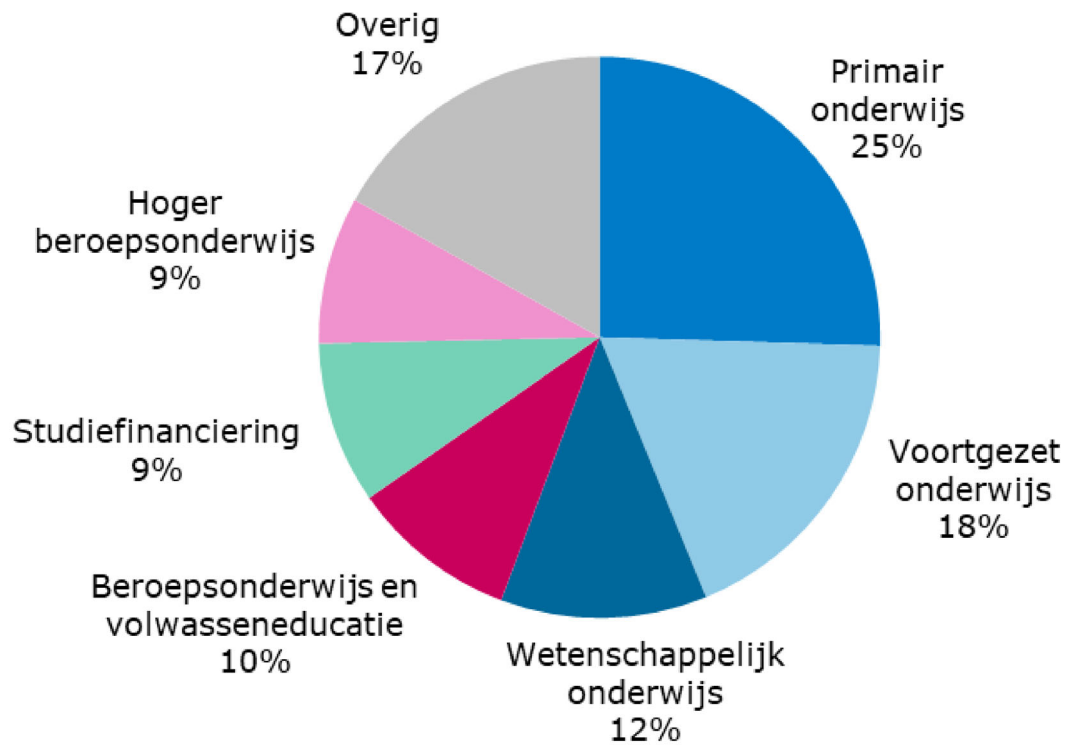
3.3.8 Aantal WW- en bijstandsuitkeringen

Bron: CBS

3.3.3 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

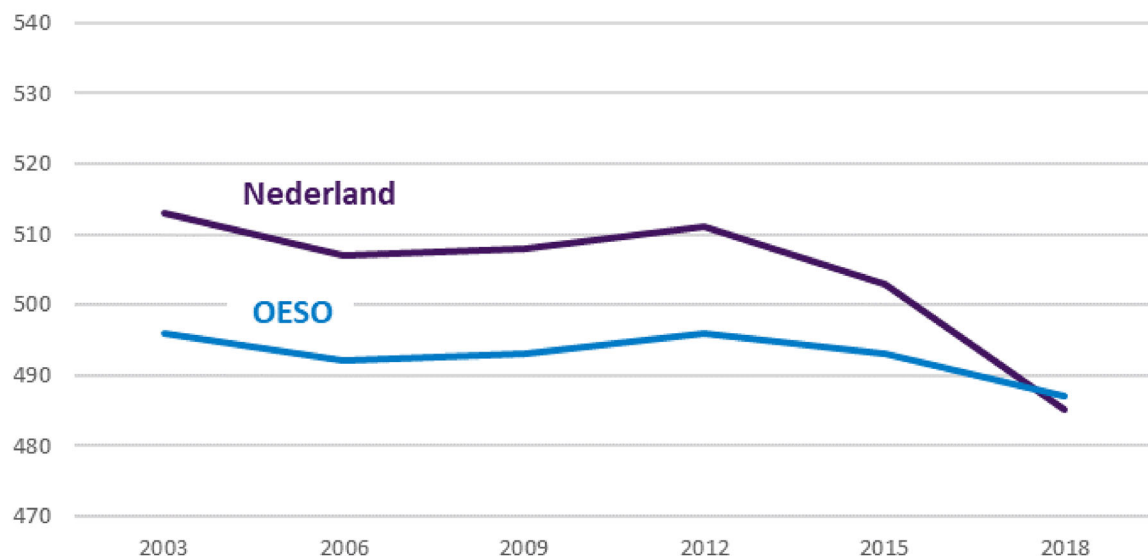
3.3.9 Verdeling uitgaven OCW 2022

Bron: Ministerie van Financiën

De leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen is gedaald tot onder het OESO-gemiddelde, waardoor bijna 1 op de 5 jongeren het risico loopt laaggeletterd te worden.

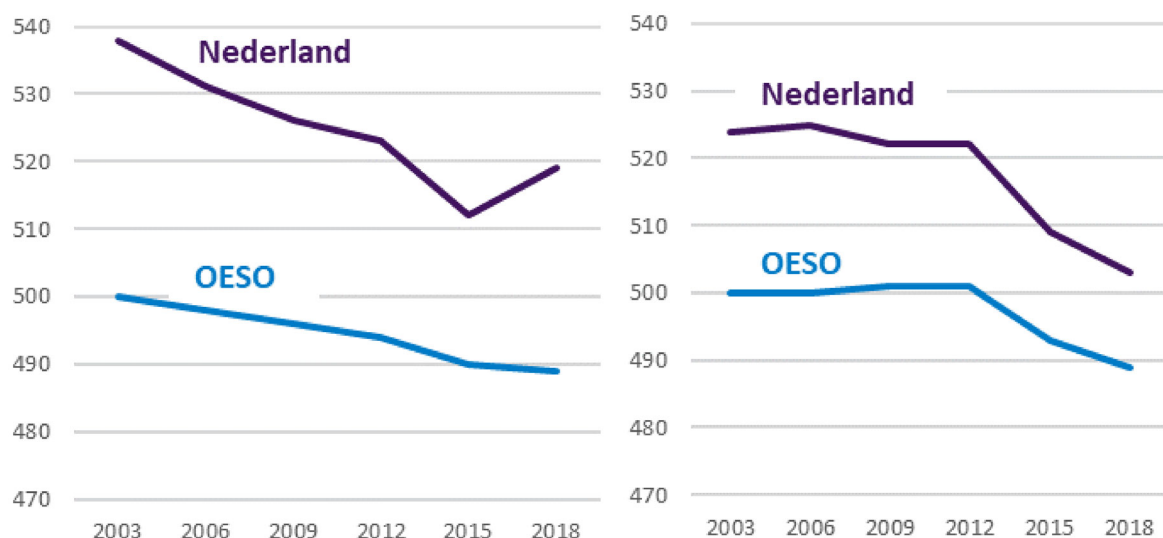
3.3.10 Gemiddelde prestaties lezen 15-jarigen (PISA)

Bron: OESO

Voor wiskunde en natuurkunde zitten Nederlandse leerlingen nog boven de OESO, maar de trend is dalend.

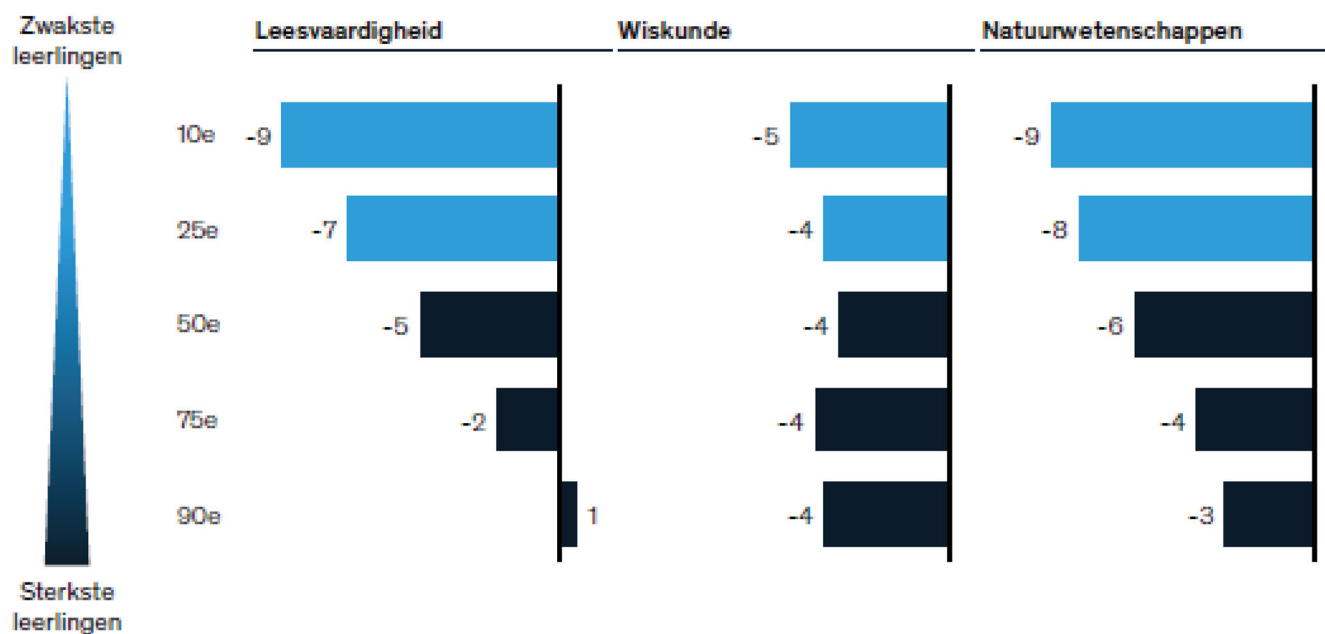
3.3.11 Gemiddelde prestaties wiskunde (links) en natuurkunde (rechts) 15-jarigen (PISA)

Bron: OESO

Met name de bij de zwakkere leerlingen is een achteruitgang in prestaties waarneembaar.

3.3.12 Verandering in PISA-scores per percentiel van de Nederlandse leerlingen in het VO*

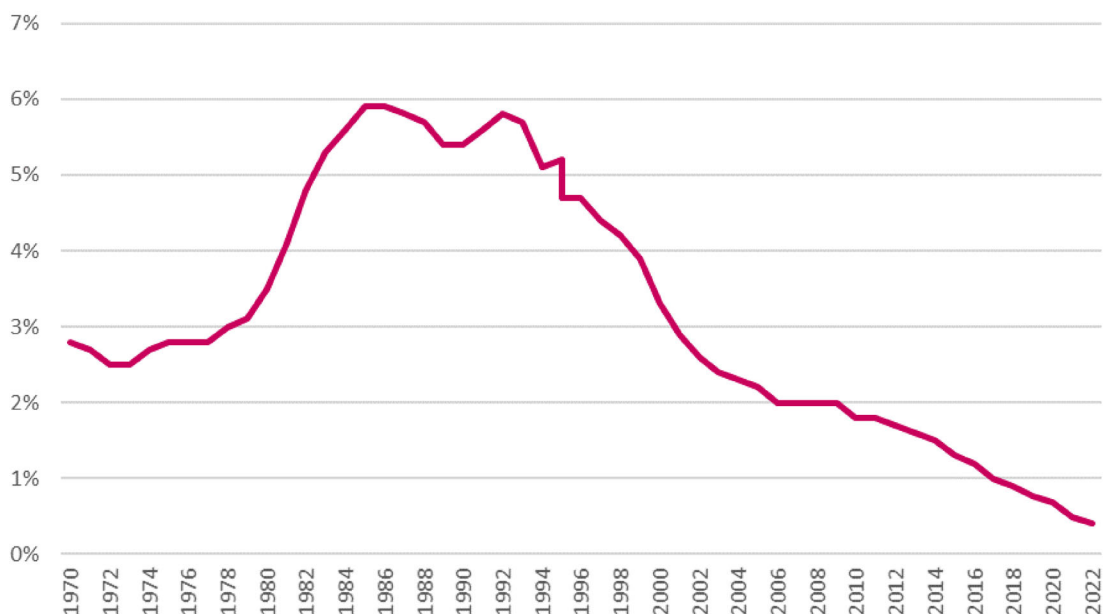
* 3-jaarlijkse gemiddelde verandering tussen 2003 en 2018.

Bron: Miljoenennota 2022

3.3.4 Rentelasten staatsschuld

De rentelasten van de overheid dalen al jaren, ook tijdens de coronacrisis...

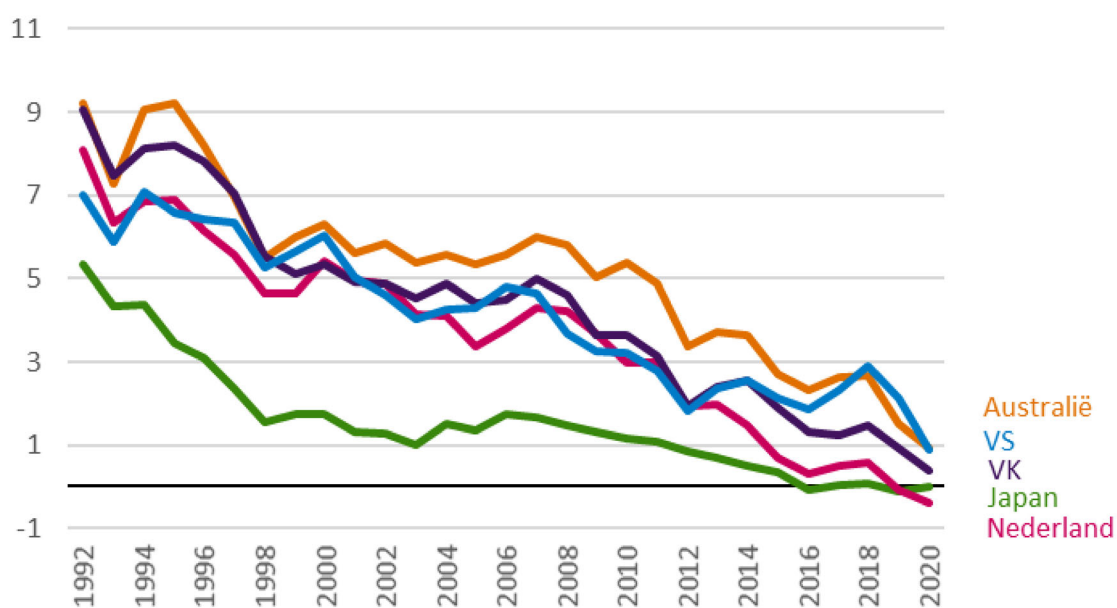
3.3.13 Rente-uitgaven als percentage van het bbp

Bron: CBS, CPB

...wat past in de internationale trend van dalende rentes.

3.3.16 Rente op 10-jaars overheidsobligaties

Bron: OESO

3.4 Overheidsinkomsten

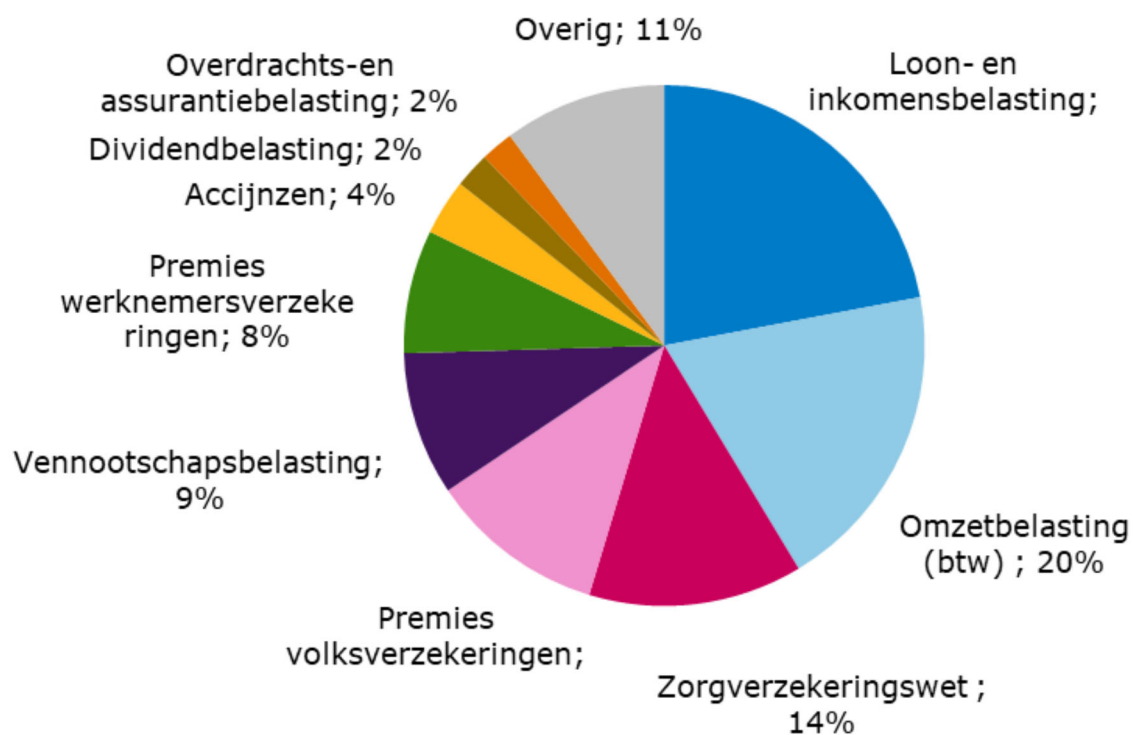
Inkomsten 2022 (in mld.)

Totaal: 334 miljard

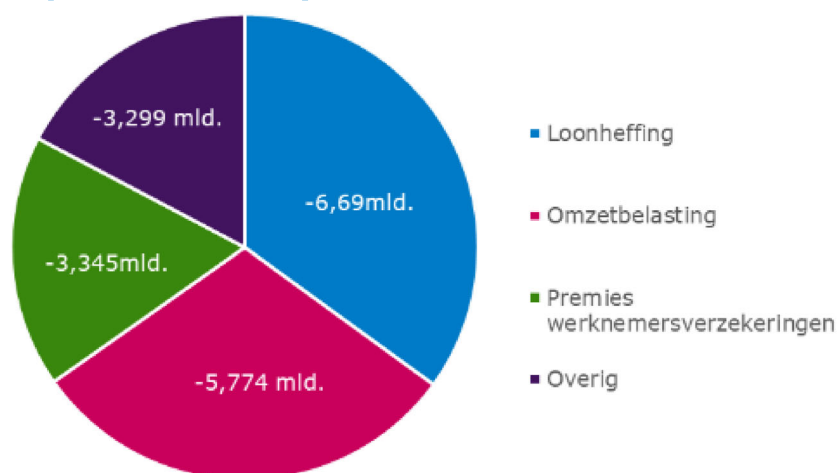
Bron: Ministerie van Financiën

3.4.1 Verdeling overheidsinkomsten 2022

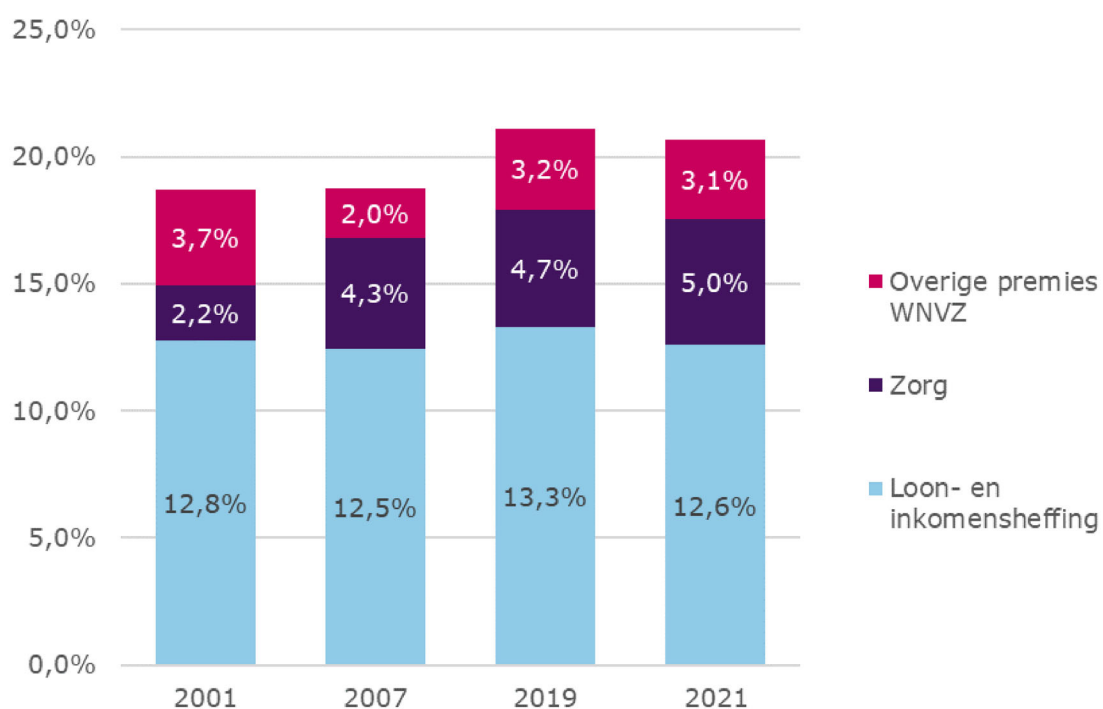
In totaal is er bijna 20 miljard aan belastinguitstel verleend in verband met de coronacrisis.

3.4.2 Stand belastinguitstel naar belastingsoort (peildatum 8 september 2021)

De lasten op arbeid zijn over de laatste 20 jaar gestegen, voornamelijk door de stijgende zorgpremies.

3.4.3 Uitsplitsing belasting op arbeid als percentage bbp

Bron: Ministerie van Financiën

3.4.1 Directe belastingen

A. Loon- en inkomstenbelasting

Box 1: Belastbaar inkomen uit werk en woning

3.4.1	Inkomen (jaarbasis)	Belastingtarief 2022 (incl. premie volksverzekeringen)
Schijf 1	Tot 69.398	37,07%
Schijf 2	Vanaf 69.398	49,50%

Box 2: Aanmerkelijk belang

Tarief 2022: 26,9%

Er is sprake van een aanmerkelijk belang als een belastingplichtige al dan niet tezamen met zijn partner een belang (bijvoorbeeld aandelen) van ten minste 5% houdt in een vennootschap. Hierbij dienen indirecte belangen, zoals optierechten, ook meegerekend te worden.

De belasting in box 2 wordt geheven over het inkomen uit aanmerkelijk belang verminderd met de te verrekenen verliezen. Het inkomen uit aanmerkelijk belang is het gezamenlijke bedrag van:

- de reguliere voordelen, zoals dividend; en
- de vervreemdingsvoordelen, zoals de verkoopwinst op aandelen.

Box 3: Sparen en beleggen

3.4.5 Forfaitair rendement box 3		
	2021	2022
Heffingsvrij vermogen per persoon	€ 50.000	€ 50.650
Schijfgrenzen grondslag		
Schijf 1 tot	€ 50.000	€ 50.650
Schijf 2 tot	€ 950.000	€ 962.350
Schijf 3 vanaf	€ 950.000	€ 962.350
Belastingtarief	31%	31%
Forfaitair rendement rendementsklasse		
I Sparen	0,03%	-0,01%
II Beleggen	5,69%	5,53%
Forfaitair rendement per schijf		
Schijf 1	1,90 %	1,82 %
Schijf 2	4,50 %	4,37 %
Schijf 3	5,69 %	5,53 %

In box 3 worden inkomsten uit sparen en beleggen forfaitair bepaald. Dit forfaitaire rendement was tot 2017 één vast percentage van 4%, sinds 2017 is het forfaitaire rendement afhankelijk van de hoogte van het totale vermogen. Het forfaitaire rendement wordt sinds 2021 belast tegen een tarief van 31%, is het heffingsvrij vermogen verhoogd naar € 50.000 en zijn de schijfgrenzen afgerond. In 2022 wordt het heffingsvrij vermogen en de schijfgrenzen op de gebruikelijke wijze geïndexeerd. Daarmee komt de effectieve belasting over het vermogen voor het jaar 2021 uit op 0% voor vermogens tot het heffingsvrije vermogen oplopend tot maximaal 1,7143%.

Heffingskortingen

3.4.6	Heffingskortingen	
	2021	2022
Maximale algemene heffingskorting	€ 2.837	€ 2.874
Inkomensgrens afbouw algemene heffingskorting	€ 21.043	€ 21.317
Maximale arbeidskorting	€ 4.205	€ 4.260
Inkomensgrens afbouw arbeidskorting	€ 35.652	€ 36.649
Afbouwpercentage arbeidskorting	6,0%	5,86%
Ouderenkorting	€ 1.703	€ 1.726
Afbouwpercentage ouderenkorting	15%	15%
Ouderenkorting hoog inkomen	€ 0	€ 0
Inkomensgrens (afbouw) ouderenkorting	€ 37.970	€ 38.464
Alleenstaande ouderenkorting	€ 443	€ 449
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	€ 2.815	€ 2.534
Opbouw inkomensafhankelijke combinatiekorting	11,45%	11,45%

Zelfstandigen

3.4.7	Zelfstandigen	
	2021	2022
Zelfstandigenaftrek	€ 6.670	€ 6.310
Startersaftrek	€ 2.123	€ 2.123
MKB-winstvrijstelling	14%	14%

B. Vennootschapsbelasting

Schijftarieven

3.4.8 Tarieven vennootschapsbelasting			
	Grensbedrag	Tarief 2021	Tarief 2022
Schijf 1	€0 tot €245.000 in 2021, per 2022 €0 tot €395.000	15%	15%
Schijf 2	€245.000 en hoger in 2021, per 2022 €395.000 en hoger	25%	25%

Innovatiebox

De innovatiebox is ingevoerd om innovatief onderzoek door ondernemers fiscaal te stimuleren. Alle winsten die worden behaald met innovatieve activiteiten, vallen in deze box. Voor deze winsten is het tarief van de vennootschapsbelasting dan:

3.4.9	2021	2022
Tarief	9%	9%

C. Dividendbelasting

Het tarief in de dividendbelasting is 15%.

D. Schenk- en erfbelasting

3.4.10 Tarieven schenk- en erfbelasting, 2022			
Grensbedrag	Tariefgroep 1 partners en kinderen	Tariefgroep 1a (achter)klein- kinderen	Tariefgroep 2 overige verkrijgers
0 - € 130.425	10%	18%	30%
€ 130.425 en meer	20%	36%	40%

3.4.2 Wijzigingen directe belastingen

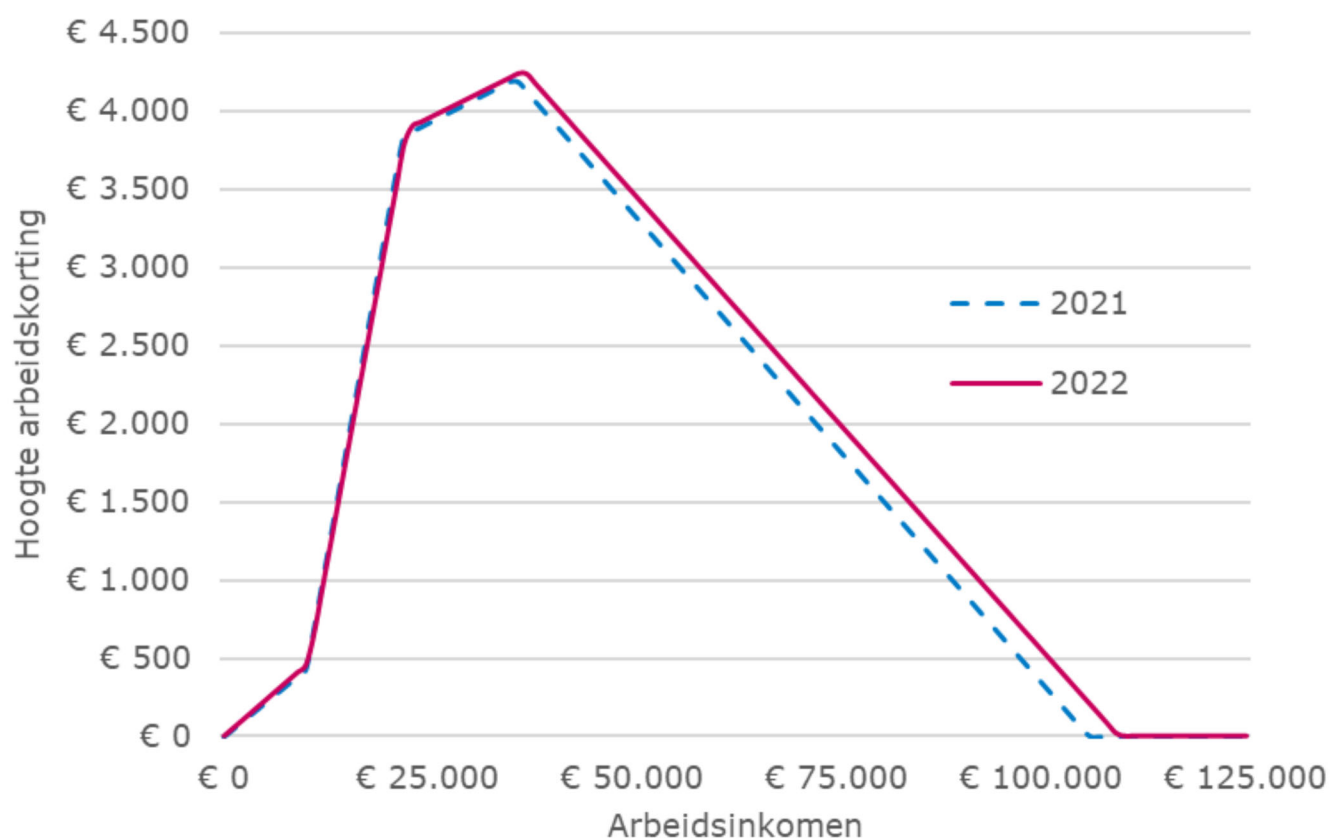
In 2022 daalt het basistarief in de IB licht naar 37,07%...

Tarieven box 1

3.4.11 Tarieven belastbaar inkomen in box 1		
	2021	2022
Basistarief	37,10%	37,07%
Toptarief	49,5%	49,5%

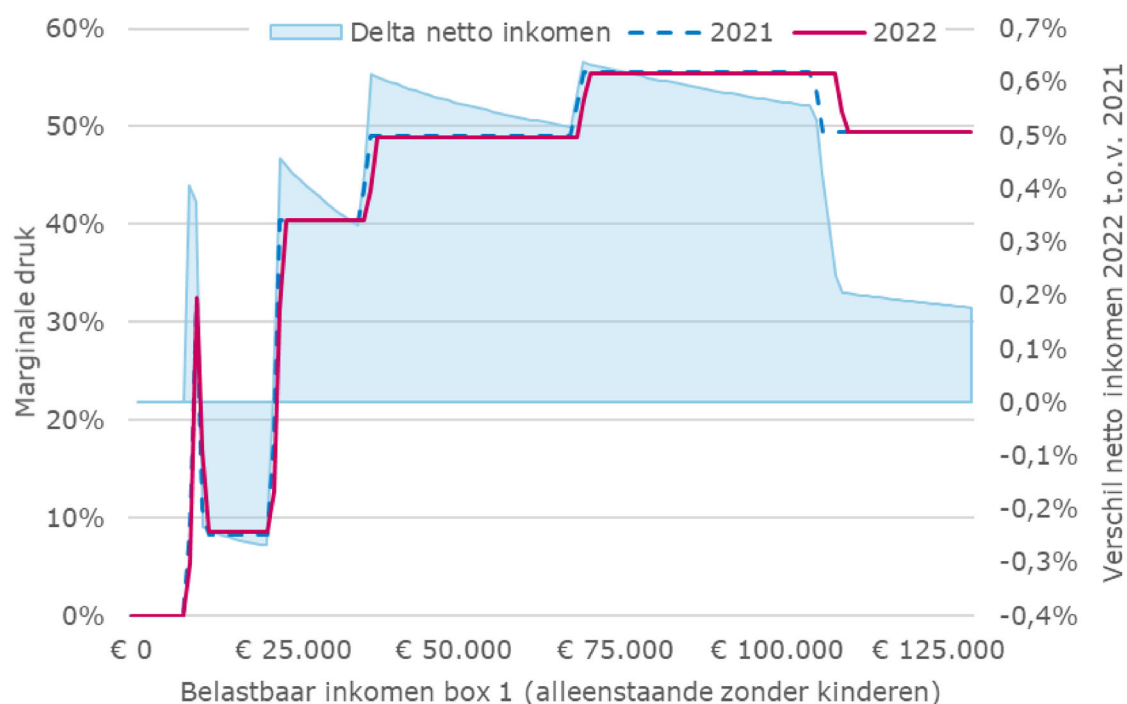
...en stijgt de arbeidskorting op het afbouwtraject iets.

3.4.12 Hoogte van de arbeidskorting naar inkomen

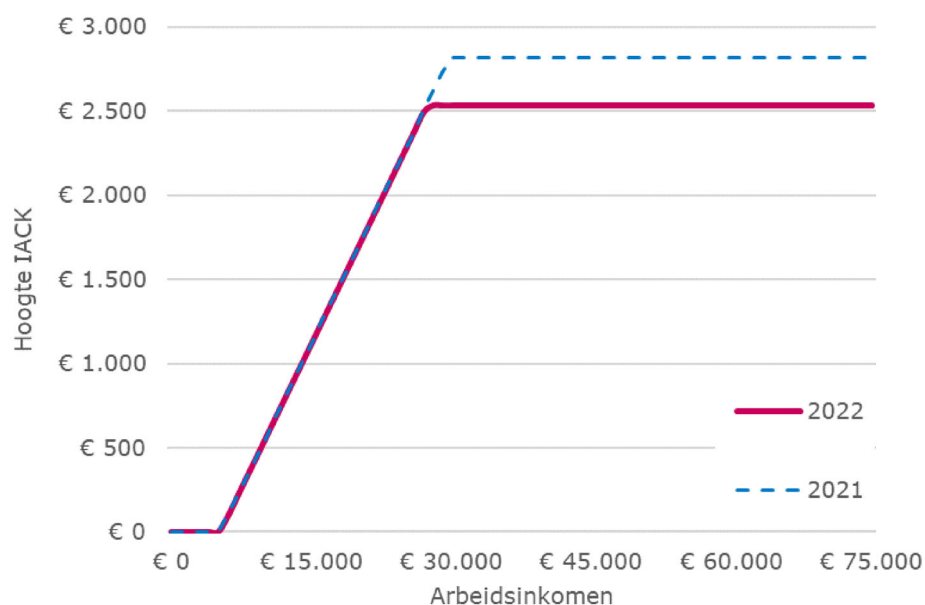
Deze maatregelen hebben effect op de marginale belastingdruk en de toename van het netto-inkomen.

3.4.13 Marginale belastingdruk en toename netto-inkomen bij alleenstaande zonder kinderen

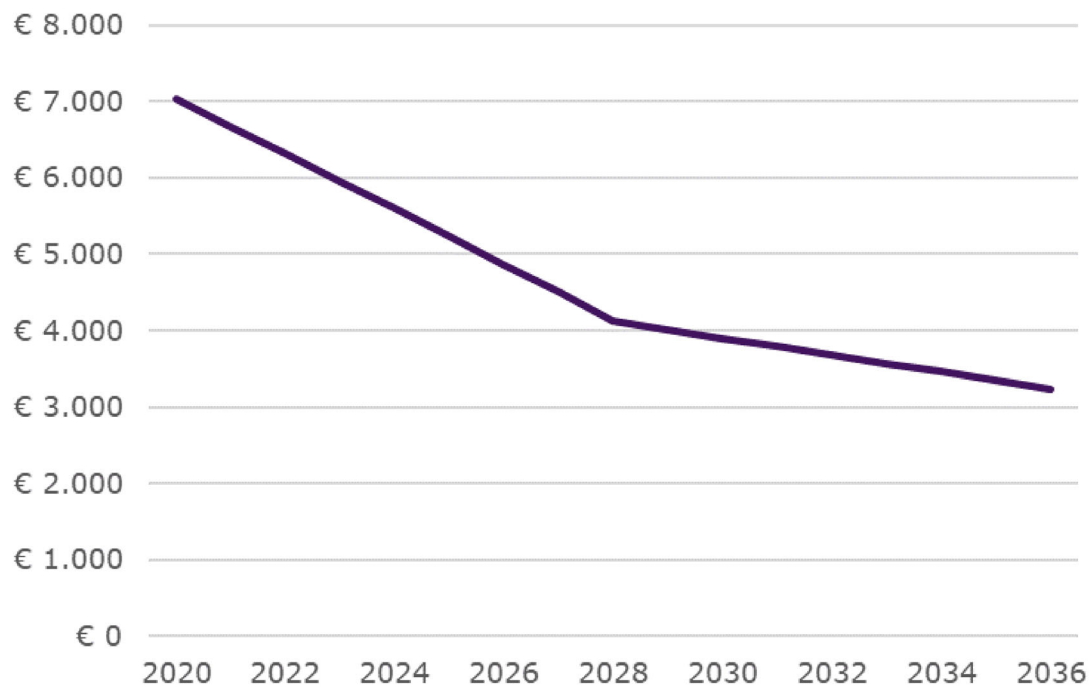
Daarnaast daalt het maximumbedrag van de inkomensafhankelijke combinatiekorting...

3.4.14 Hoogte IACK naar inkomen

...en wordt de zelfstandigenaftrek verder verlaagd met 360 euro, om het verschil in fiscale behandeling tussen zelfstandigen en werknemers te verkleinen.

3.4.15 Hoogte van de zelfstandigenaftrek

3.4.3 Indirecte belastingen

In de genoemde bedragen en tarieven van de indirecte en directe belastingen is het voorgenomen beleid van de Miljoenennota 2022 meegenomen.

A. Omzetbelasting (btw)

Producten verlaagd btw-tarief:

- Voedingsmiddelen en water
- Agrarische goederen en sierteelt
- Geneesmiddelen en hulpmiddelen
- Kunst, antiek en verzamelvoorwerpen
- Boeken en periodieken

Diensten verlaagd btw-tarief:

- Logiesverstrekking
- Cultuur en recreatie
- Arbeidsintensieve diensten
- Werkzaamheden aan woningen
- Personenvervoer

3.4.16	2021	2022
Algemeen tarief	21%	21%
Verlaagd tarief	9%	9%

B Accijnzen

1. Alcoholaccijns (per glas)

Accijns glas bier	€ 0,09
Accijns glas wijn	€ 0,09
Accijns glas sterke drank	€ 0,21

2. Tabaksaccijns

Shag (pakje 50 gram)	€ 8,05
Accijns sigaretten, 20 stuks	€ 4,87

3. Brandstofaccijns (per liter, excl. btw en voorraadheffing)

Benzine (Euro loodvrij)	€ 0,82
Diesel	€ 0,53
LPG (1 liter = 0,54 kg)	€ 0,19

C. Overdrachtsbelasting

Tot 2021 bestond er een onderscheid in het overdrachtsbelastingtarief tussen niet-woningen (regulier tarief van 6%) en woningen (verlaagd tarief van 2%).

Met ingang van 2021 bedraagt het reguliere belastingtarief 8% en wordt het verlaagde tarief van 2% beperkt tot verkrijging van woningen door natuurlijke personen die de woning als hoofdverblijf gaan gebruiken. Daarnaast geldt er met ingang van 2021 een vrijstelling voor de aankoop van een woning door een persoon die meerderjarig is en jonger dan 35 jaar en de woning zelf gaat bewonen. Vanaf 1 april 2021 geldt daarbij bovendien een woningwaardegrens van € 400.000. Bij verkrijging boven deze grens geldt over het gehele bedrag het tarief van 2%.

Vanaf 2022 wordt een vrijstelling in de overdrachtsbelasting geïntroduceerd in het geval van terugkopen van een woning van een particulier onder specifieke voorwaarden.

**Vormgeving omslag
en DTP omslag**
Ministerie van Financiën

Uitgave
Ministerie van Financiën